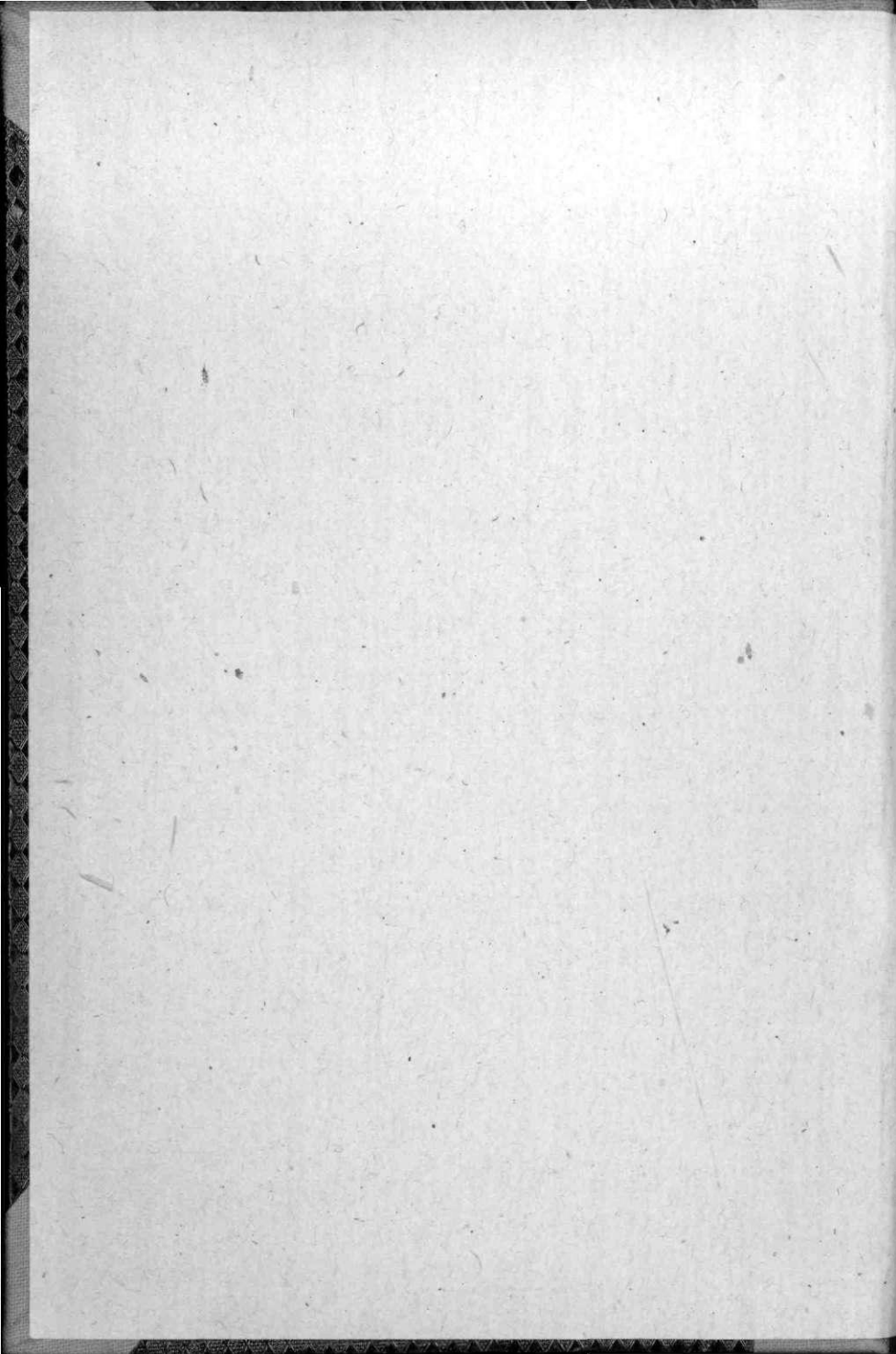

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

105772

7

**JANEZA TRDINE
ZBRANI SPISI**

VII. KNJIGA

**BAJKE
IN
POVESTI**

VI.

V LJUBLJANI 1909
ZALOŽIL L. SCHWENTNER

2/14 900 cont. V.F. 7

JANEZA TRDINE
ZBRANI SPISI

VII. KNJIGA

BAJKE IN POVESTI

VI.

V LJUBLJANI 1910

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

Bajke in povesti

VI.

Napisal

JANEZ TRDINA

V Ljubljani 1910

Založil L. Schwentner

105772

105772

57C 5738 / 1951

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

395195038

Vsebina.

	Stran
Služba	1
Berači	71
Jana	87
Revna nevesta, bogata žena	102
Janez Kleščar	117
Jože Lipan	129
Hudevci	142
Kmečki in beraški zakoni	153
Snubač	168
Pepe Dolar	186
Žlahta	202
Igračica	211
Kukavica	222

Služba.

V Novem mestu sem našel dobrega znanca Trina in sem se sprehajal z njim dostikrat po okolici. Enkrat mi veli: „Pojdiva danes po šentjernejski cesti; slišim, da je lepa.“ Greva. Nevihta naju zapodi v rateško krčmo. Mala vas Ratež tiči v globoki tokavi debelo uro od mesta. Kraj je v prvem pogledu strašno pust in reven. Popotnik se moti. Če stopi na bližnje višave, ali če koraka ob potoku gor proti Brusnicam, vidi krasne njive, sočne loke, bogato rast, prijazno krajino, obrobljeno in prepleteno z zeleno, svežo hosto. Ratežani torej, kar je pridnih, ne trpe nič pomanjkanja. Vsaj o dobrih letinah ne. V vasi sta dve krčmi, ki točite obe prav dobro, samota in velika cesta jima dopeljuje razun domačih zmerom dosti tujih pivcev, voznikov in popotnikov. Morda je prav to lahko življenje zakrivilo, da so se zarodile v Ratežu velike in pohujšljive razvade in hudobije: V svoji zgodovini ima to nepomenljivo gnezdo zapisano dolgo vrsto sramotnih del: blod, prešestovanje, poskuse umora, sleparsko ozdravljevanje, vsakovrstno prekanljivost in zlobo.

Vendar so Ratežani z večino jako dobri in pošteni, zraven pa tudi prebrisani ljudje.

Jaz in prijatelj sva utekla v gornjo krčmo, ker se nama je zdela dolnja že preveč polna in tudi preveč gnusna. Vihar, dež in grom je trajal z malimi presledki do kasne noči. Že sva mislila, da bo treba prenočiti v Ratežu. To naju ni skrbelo. Oba sva bila samca, doma naju ni nihče ne pogrešal, ne pričakoval. V hiši se je zbralo več gostov iz raznih krajev. Pogovor sem čul tako prijeten in podučen, da mi je slabo vreme skoraj dobro došlo. Poleg mene je sedel štajerski mešetar, ki je skupljeval tod prasce in vole. V kotu je slonel Breskvar, lep, mlad mož, rojen v Šent Petru, ki je prišel domu po doto, da se okoristi z njo v Vojaškem Brodu. Kranjsko je bil zapustil že pred 15 leti; živeč med Hrvati se je naučil štokavskega narečja tako temeljito, da bi ga nihče ne bil razločil od rojenega graničarja. Celo naglas je rabil čisto srbski. Prva leta je služil. S prihranjenim denarjem si je napravil v Brodu svojo hišo in je točil tako uspešno, da si je prikupil že lepo kmetijo. Zraven njega je dremal in kimal šentjernejski voznik; ne vem, kaj ga je tako zdelalo, ali vino ali pot ali soparica, morebiti tudi vse troje. Za njim na oglu mize je bahato pila svoj polič lepo oblečena ženska, kateri sem prisodil kakih 50 let. Vkljub tej dobi se je še zmerom lahko reklo, da je prav postavna in čedna. Obraz je kazal, da ji ni treba ne stradati ne čez mero se pehati. Tudi ona stanuje že dolgo na Hrvaškem. Tam nekje pri Zagrebu. Kaj je doživela in kako se je selila semtertje, nam bo povedala sama.

Prišla je obiskat svoj rojstni kraj brez opravka, zgolj iz radovednosti in za veselje. Svoje rodovine ni

imela nič, dosti pa znancev, katere je hotela zopet enkrat videti. Hodeča od vrstnice do vrstnice je pripotovala v Ratež in huda ura jo je pritirala v krčmo kakor naju s Trinom. Na drugih dveh straneh so sedeli domači možaki in fantje, ki so se pogovarjali, dokler so bili še trezni, prav mirno in prijazno ne le med sabo, ampak tudi z nami tujci. Krčmar je bil pravkar zapodil deklo iz službe, ker mu je izgubila telico in menda tudi nekaj ukradla. Ta prigodek nam je popisal z vsemi okolnostmi in začel nazadnje strašno tožiti in se jeziti na posle sploh, ki gospodarjem po njegovi misli več škodijo, kakor pomagajo. Drugi možje so mu pritrjevali in izrekli soglasno, da dandanašnji skoraj ni moči dobiti dobrega hlapca in poštene dekle. Kdor ni lenuh, je pijanec ali tat ali kaj družega. Mar ni nobenemu ne za hišo, da bi jo obvaroval škode in sramote, ali niti zase ne, da bi si za stare dni djal kak krajcar na stran. Te in take tožbe sem slišal dostikrat tudi drugje in nikjer se nisem še nameril na kak zagovor obrekovanih poslov. V ratežki družbi pa so se dvignili na njihovo obrambo trije zaporedoma, kar me je toliko bolj razveselilo, ker nisem tega pričakoval.

Najprej se oglasi mešetar in veli: Mi Slovenci smo pač čudni ljudje. Nahaja se med nami dosti dobrega, pa svojih dobrot ne cenimo, ker vemo, da jih imamo. Prehodil sem že veliko sveta. Kamor koli sem prišel, povsod se je pela hvala našim delavcem, da prekose vse druge v pridnosti, zvestobi in pokornosti. Na Hrvaškem skoraj noben gospod neče družega služabnika kakor Kranjca, nobena gospa druge služabnice kakor Kranjico. Tam in drugod trdijo vsi posestniki,

da so naši rojaki najboljši in pravzaprav edini zares dobri hlapci in dekle. Če se obnašajo doma tako slabo, kakor pravite, ste krivi temu morda gospodarji sami. Meni se zdi, da jih predrto slabo plačujete, zahtevate pa od njih več truda kakor od vola. Ne pomislite, da so posli tudi ljudje, krščeni kakor vi, vstvarjeni po božji podobi in za nebesa kakor vi. Delate z njimi kakor s sužnji, pa ni čudo, da vam nagajajo in se upirajo in se ne brigajo za vašo korist, saj se tudi vi ne za njihovo. Tujci ravnajo z njimi bolj po človeško; dajo jim plačo, da je vredno služiti in posli jih radi slušajo. Dostikrat sem čul, da store Kranjci več kakor se jim ukaže, da posebno za težka dela ni noben drug za rabo kakor Kranjec.

Ratežanom to govorjenje ni bilo všeč; zašumeli so kakor razdraženi sršeni in začeli v en glas trditi, da so sužnji le gospodarji, ne pa posli. Ti da so proti ónim pravi gospodje. Ni jim treba skrbeti za jed, za posteljo, za davke, za obresti, za dote. Opravijo svoje delo, potem so prosti kakor tiči; ne odgovarjajo za nič; ne ubijajo se z rodovino, s sosedi, z gospodo. Imajo svoj živež, naj bo letina slaba kolikor hoče. Kar jim gre, jim mora gospodar dati, če more ali ne more. Plačuje se jim v denarjih tudi toliko, da lahko izdelujejo. Par goldinarjev bi jim še preostajalo, če jih ne bi pognali po grlu . . .

Zdaj začne razlagati svoje mnenje o tej reči vrli Breskvar in sicer tako pametno, kakor da govori iz kakih narodno-gospodarskih bukev. Vse besede je dokazoval s svojimi in tujimi skušnjami, kar je dajalo trditvam neko posebno važnost in mikavnost. Iz njegovega obširnega govora bom posnel tiste reči, ki

so se mi zdele najbolj temeljite in naše razmere razjasnujoče.

Dejal je: „Možje! Vi sodite o sebi in o poslih deloma resnično, deloma, ne zamerite mi te besede, pa jako površno, kakor da ne poznate okolnosti, v katerih živite. Svoje nadloge pripisujete, kakor vidim, vse preveč poslom, ki so, skoraj bi rekel, čisto nedolžni. Dolenjski gospodarji so res veliki reveži, da se Bog usmili, ali pa veste zakaj? Vzrok tej žalosti niso ne delavci, ne davki, ne gospoda, ampak razun nepotrebne potrate, katere so se ljudje navadili, naše dolenjske kmetije, zato ker so premajhne. Graščake je pogledal Bog pri nas res skozi veliko okno, uboge kmete pa komaj skozi tesno linico. Onim je dal skoraj vse, tem skoraj nič. Čigavi so skoraj vsi travniki? Kajne da grajski? Čigavi so največi in najboljši gozdi? Kajne da grajski? Kdo ima največ polja, sveta za cele vasi? Ali ne mar graščaki? Za kmeta ostaja nekaj goric in njivic, pa še te male posesti so vse razkosane, razmetane kakor cunje semtertje, da ima od ene do druge gospodar včasih po celo uro hoda, kar obdelovanje strašno obtežuje. Les in drva je treba kupovati, še dražje stane seno, posebno o suhi letini. Kmet ne more nikakor rediti veliko živine. Če bi jo prav imel, bi jo moral prodati, sicer bi krma ujedla njo in njega. To pa sami veste, da odreja največ odriva, da pomaga hiši v vsaki stiski najprej in najbolj izdatno. Hrvaška zemlja je stokrat bogatejša od Kranjske, rodi vse, kar si človek le želi in koliko! Oh, na Hrvaškem trden kmet laglje izhaja nego na Kranjskem graščak. Tudi tam nastopijo slabi časi, nevihte, povodnji, mrazi končajo vse. Kmet se drži za glavo in zdihuje: „Bože,

što će biti iz nas?“ E, lahko mu ni, ali od glada mu ni treba umirati, niti ne beračiti od hiše do hiše, kakor biva to tako pogostoma na Kranjskem. Ima paše, mrve, piče več kakor potrebuje, v hlevu stoji po deset goved, v svinjaku se valja prascev, da jih nisem mogel prešteti. Gospodar odvede par repov na trg, pa si kupi žita in druge hrane za pol leta in ne dela zato nič dolga. Kaj pa bo prodal kmet pri nas, če ga prime sila? Ima eno kravico, k večjemu dva vola. Če jih odda kupcu, s čim bo pa oral, s čim si kupil mleka in masla? S prasci se naši ljudje dosti trudijo, ali če izpita za prodaj dva, je že čudo. Ta dobiček vem da precej zaleže, ali ni še nikogar obogatil. Kjer ni živine, ni gnoja. Naše njive dajo od mernika posetve malokdaj več kakor štiri mernike. Dobro gnojene bi dale šest in tudi osem. To je velik razloček. Kdor pridelava zdaj trideset mernikov pšenice, bi je dobil petdeset in več, skupil bi sedemdeset goldinarjev več kakor tako. Ali niti to ne bi dosti pomagalo. Kakor pravim, naše kmetije so preborne, žalostno je pogledati naše majhne kozelce. Če imajo osem bran, se zdi ljudem veliko! Poglejte pa grajske, kako se raztežejo, da se jim vidi komaj do konca. Pa še ti beraški kozelčki marsikje niso ne napol nadeti z domačim žitom. Graščine so pogoltnile vse kar je novomeškega obližja, celo šmihelsko in šempetersko faro. Žabja vas stoji vsa na grajski zemlji in bi brez nje ne mogla ne dihati ne živeti. Polovica Gotnje-vasi, vse kar je onstran potoka, nima pod ljubim Bogom nič svojega in se imenuje prav po pravici „Jamrovci,“ le škoda, da jamranje nič ne pomaga. Skoraj vsi Šentpeterci si najemljejo starograjske njive, brez njih ne vem kaj bi

začeli; in tako pridelajo vsake reči po nekoliko mernikov ali „ferkeljnov,“ če se jim ne skazi letina. Kdor spravi trideset mernikov koruze, je že gospod; skoraj se mu že odkrivajo. Hrvat pljune na sto mernikov, komur ne plenja več, ga imajo za capina, za „kukavicu.“ Naš kmet se nateguje in poti huje od črne živine, pa kaj mu nese pridnost, kaj mu koristi, da se loteva dela na vse zgodaj in ga ne dene iz rok do temne noči? Bogme, grozno malo, včasih tudi nič ne. Hrvat prisije v posteljo jutranje solnce — pa se nasmije in veli: Vidim, da se lahko še enkrat obrnem. Pred sedmo ga vidiš malokdaj na polju; predno zajde solnce, se že spet šopiri in košati v svoji „kući“ pri slanini, luku in polni čutari. Pa kako zložno koraka poleg voza! Živine ne priganja nič, kolikor počasneje gre, toliko ljubše mu je — tudi mislim, da bi se prav lahko preštele kaplje znoja, ki mu jih iztisne vsakdanji trud. Jeseni pa si napolni itak vse žitnice, shrambe in kleti, da je zatlačena in zatrpna s pridelki vsaka luknja. Pri nas na Kranjskem pa velja: Daj, delaj noč in dan, poti se, žulji se, trpi, molči, plačaj, stradaj, upaj, da boš srečen po smrti! Drugje si iščejo blagostanja in ga nahajajo mnogi že na tem svetu, pa jih to ne bo pogubilo niti tam. Tako krvav siromak je kmet v našem kraju. Tolaži ga edina nada, da bo dobro rodila trtica, da se bo naužil zopet zlate kapljice in pozabil v njej svoje gorje. Jaz pa pravim, da so vinogradi zanj pravo prokletstvo. Zaradi njih zanemarja polje in se poživini, da je gnus. Ko bi prodal ves pridelek, bi nič ne rekel. Ali ga požlevi večidel sam in celo trdi, da Dolenjec brez vina ne prebo, da ne more delati. Tudi jaz sem tako mislil in

govoril, ali me je izučila skušnja, da se brez njega prav lahko izhaja, da trupla ne okrepcuje, ampak ga le slabi in ostrupljuje.

Novomesto nam stoji pred nosom, marsikdo pravi, da je to velika sreča, pravi blagoslov božji za okolico, ker se vsaka najmanjša stvarca lahko spravi v denar. Naj bo žito za nič kolikor hoče, smetno, kokaljasto, snetivo, bedak meščan se ga ne brani, ga kupi in plača dobro in precej. Vsak plevel, vsaka zel, vsak krepelec, vsaka mrcina in čobodra bo našla v mestu prijatelja in kupca. Ne bom pobijal, da to ni res. Pametnim ljudem ta trgovina gotovo več koristi nego škodi. Kaj pa nespametnim? Meščani vse kupujejo, pa tudi vse prodajajo: ni je tako slabe cape, tako nepotrebne šare, tako ostudne zavrelice, da si je naš kmet ne bi omislil in si je privoščil. V mestu se leže tista brezumna potrata, ki podira naše že tako omajane in razpokane gruntce. Šel sem oni dan na tržko goro k maši, videl sem na potu več ko sto fantov, ki so kadili smodke. Šentpeterska mladina iznosi zanje vsak krajcar. Jaz prebivam na Hrvaškem, ali po enkrat dohajam domu vsako leto in opazujem, kako gre naš svet naprej in nazaj. Reči moram, da se obrača vsako leto na huje in pravim, da je krivo temu nekoliko tudi Novomesto, ki razliva svojo kužno plažo več ko celo uro daleč na okolo. Kolikor dalje pride človek od mesta, toliko manj nahaja potrate in toliko več premožnosti in poštenja. Če vse to premislim, se le čudim, kako morejo naši ljudje ostati živi in zdravi. Hrvat, Gorenjec in Štajerec bi poginil stokrat v taki revščini. Naš Dolenjec strada, da se vanj vidi, pa tega še ne čuti ne! Tako zadovoljnih ljudi ne najdete na vsem

božjem svetu, če jih iščete z lučjo. Kadar obrodi krompir, se revežu kar samo smeja od veselja. Kranjska dežela je imela nekdam močne stebre: dobro zabeljene ajdove žganjce, poštengano kašo, mleko in mlečne jedi. Dandanašnji jo podpira edini krompirček, ki se je zdel našim dedom tako prazen in netečen, da ga še saditi niso hoteli. Bog ne zadeni, da bi hotel ta božji dar kaj zaničevati, saj ga jem sam prav rad; kuha se mi do malega vsak dan. Ali menda nihče ne bo ugovarjal, če trdim, da dajo močnate in mlečne jedi več moči životu kakor krompir. Če ima kmet zdaj razun njega še par mernikov ječmena, kak lonc kisline in kak polič boba, si pa želi samo eno srečo še, nekoliko kupic vina, da zabeli z njimi te dobrote. Vidi se, da njegove potrebe in hlepnje niso velike. Ali verjemite mi, da se tudi na tak način ne bo dalo dolgo životariti. Svet se množi preveč. Kjer je pred petdesetimi leti ena rodovina še precej dobro izdelavala, hoče jih prebiti dan današnji po pet. To se ne da. Ljudje se bodo morali seliti v druge kraje. Veliko nas je že šlo, ali za nami jih pojde še desetkrat toliko. Tako se bo naredil tistim, ki ostanejo, prostor, da bodo laglje gibali. To bo začetek zboljšanja. Skozi zemljo se bodo razprožile železnice. Na tisoče ljudi jih bo delalo in si prislužilo lepih krajcarjev. Po železnicah se bo popotovalo dober kup, odnesle bodo v tuje kraje danes enega, jutri družega; naš Dolenjec si bo našel boljši zaslužek od domačega, vedel bo neznane reči, po svetu se bo izbistril in prebrisal. Kupčije se je že zdaj lotil nekateri, sčasoma bo vsak kmet kupec. S prisluženi denarci bodo šli mnogi nazaj domu; prikupili si bodo njiv, goric, hoste; nekateri mali

kmetje bodo poginili, drugi pa si opomogli. Kdor ima zdaj pet oralov, jih bo imel nemara trideset, ki mu bodo kaj rodili. Nadloga tare le sedanji rod, naši nasledniki se bodo laglje otepali, če jim delo ne bo smrdelo. Prilike bo veliko več ko zdaj, dobiti goldinar ne le za potrebo, ampak tudi za stara leta. Tudi doma se bodo okolnosti vse predrugačile; pridnemu in varčnemu človeku se bo odprlo sto potov, da si išče in najde kruha. Kmet se bo naučil bolje gospodariti, rokodelec bo izprevidel, da si je svoje revščine sam kriv; izuril se bo za mojstra in si kaj prislužil in prihranil. Ali ni to sramota, da cela šentpeterska duhovnija nima ne enega dobrega krojača, ne enega pravega črevljarja? Kolovrate kupujemo od Gorenjcev; zakaj bi jih ne delali sami? Prav tako slamnike in še druge reči. Niti Novomesto nima pravih rokodelcev in mojstrov za potrebo. Od kar ne živi Barbarič, je zamrla krznarija. Vse hoče le črevljariti, šivariti in klobučariti, za druge reči se nahaja komaj po eden in še ta je mojster-skaza. Rokodelstev se bodo morali ljudje sploh bolje prijeti ko doslej in se jih bolje naučiti, kakor jih znajo sedanji. Pravi mojster še ni nikoli stradal ne kruha ne vina, če je pridno delal in ni zapravljal. Oči se bodo sploh odprle, nekaterim so se že. O starih časih je imel kaj denarja samo kak skop graščak, kak star župnik, kak sleparski škric. Dandanašnji se prikazujejo kmečki bogatini kakor gobe po dežju, v vsaki fari se jih nahaja nekoliko. Šentjernej jih ima celo kopo, premoženje nekaterih cenijo na sto tisoč forintov. To dohaja odtod, ker je začel kmet izpregledavati, da je vstvarjen še za druge posle in obrtnije, ne pa samo za plug in motiko. Po želez-

nici bo pridrdralo k nam veliko novega, tudi fabrike, ki bodo dale dosti dela in zaslužka. Ko sem bil še doma, smo imeli samo Fužino. Kolika razvlaka se je pa pozneje napravila v Gradcu! Kolika med Mokronogom in Šentjanžem? Vsako leto slišim, da so postavili kak nov velik mlin, kako pilo, ali drugo delavnico, zdaj v tem zdaj v drugem kraju. Nekateri delavci res zapijajo denar, ali vsi ga pa ne; marsikaterega so že rešile fabrike iz nadloge. Ko se bodo izdelki lažje razvažali in hitreje v prodaj zarinili, boste že videli, kako se bodo množile vsakovrstne tvornice. Prišli bodo bogatini; preverili se bodo, koliko imamo vode, lesa in praznih rok, pa bodo zidali na vse kriplje. Že dolgo se govori, da dobimo cukrarnico in tobakarnico. Prav nič ne dvomim, da nam bo prinesla oboje železnica. Koliko otrok in odraslih si bo našlo v njih svoj kruhek in še kak krajcar po vrhu. Zato, vidite, se mi ne zdi nobena reč tako neumna, kakor zabavljanje na železne ceste. Ljudje jih sovražijo, ker jih dozdej ni bilo, prav tako kakor se boji tele novih vrat. Sovražili so jih tudi drugje, kako pa zdaj hrepene po njih in hodijo moledovat gospodo zanje! Še nekaj veselega se lahko prerokuje našim kmetom, to, da bo graščine vzel hudir, nekatere prej, nekatere kasneje, v sto letih sem prepričan, da ne bo nobene več. Odprava tlake in desetine jim je dala tako klofuto, da so jim vsi zobje izpadli in jih še zmerom glava boli in jih bode bolela do konca, do prepada, do razpada. Podložniki so sicer morali plačati odškodnino. Ali krivični denar nima teka in večje krivice si ne morem misliti, kakor je ta v nebo vpijoča odškodnina. Kmete so gulili bog-sigavedi koliko sto let, navsezadnje so prejeli za to

še debelo plačilo. Po pravici bi bil graščak moral povrniti kmetu vsaj nekoliko škode, ki mu jo je delal tako dolgo, ali gospoda so znala to reč tako zvijati in plesti, da jim je moral stoletno ropanje še prav mastno začiniti s tistim prekletim poškodovanjem, ki se ne zove zastonj poškodovanje. Djalo je marsikoga na boben. Celih dvajset let so rubili zanj ljudi. Ali kar je, to je. Bog blagoslovi graščakom tudi ta zadnji udarec, ki so ga dali kmetu po glavi. Zdaj smo ločeni in na tem svetu se ne bomo več strnili. Svojim sovražnikom moramo odpustiti; tatu, ki nas okrade, ne smemo želeti pekla; tako nas uči sveta vera. Ali pamet nam govori, da se moramo takega človeka zanaprej varovati in ozirati, da nam ne naredi novega kvara. Graščak živi zdaj v svojem gradu sam za se, kakor sovražnik, ki pride v tujo deželo, v svojem taboru. Pač se mu cede debele sline, kadar zagleda kmeta. Misli si: „Oh, kako sladke urice so nam tekle, ko nam je moral ta možiček zastonj delati, dajati brez plačila milo desetnico, pitane kokoške, bela jajčka, lično predilce in druga lepa darilca.“ Sline ne privabijo nazaj starih, zlatih časov. Napočil je dan, ko ima le tisti kaj, ki si dela sam. Kamor pogledamo, je grajsko polje še hujše zane-marjeno od kmečkega. Stružki gospod Adolf Fichtenau je skrben in varčen mož, pa sem ga slišal na svoja ušesa, da mu zemlja naklanja več zgube ko dobička. Brajtenavski oskrbnik Klarič si meče v mošnjo tisoč goldinarčkov čistega prihodka vsako leto, njegov gospodar, pravijo, da ne počenega groša. Po gozdih veselo poje sekira svojo mrtvaško pesem graščinam. Lepe hraste je izpihal že vse tisti mali primorec Milić, ki teka ob Krki tako pridno že kakih pet let; najboljši

in najlepši del dolenjskih host je odplaval po morju. Ko pojdejo za njim še smreke in bukve, bo prišla vrsta na njive. Prodala se bo ena za drugo — kmetu! Kmetije bodo rasle in se debelile, graščine pa se krčile, hujšale in slednjič posušile. Edini grad bo štrlel še nekaj let; nihče ga ne bo popravljaj; nihče ne bo hotel prebivati v tej puščobi, konec bo razvalina, kup kamenja, ki ga bosta rabila kuščar in kmetič. Grajska mogočnost se bo dolgo časa še spominjala, čez par sto let pa tudi pozabila. Gospodar cele zemlje bo ostal kmet, stanoval bo v lepših hišah nego so sedanje in užival bo tudi kak košček mesa, ne le pohlevni krompirček, svojo sedanjo jed in radost. Vem, da se bo uteklo še veliko vode, predno se bo to vse izvršilo in zgodilo, ali kmete lahko tolaži upanje, da bo odleglo, če ne njim, vsaj njihovim otrokom, graščake pa nič družega kakor smrt, ki bo znebila stiske njih in tudi njihove beraške naslednike.“

Po tem zarobljenem mahanju po gospodi Breskvar nekoliko potihne, da se oddahne. Poslušalce je od konca marsikatera beseda zapekla in užalila. To so dokazovali njih jezni obrazi, njih pokašljevanje, pljuvanje in mrmranje. Proti zadnjemu pa so se jim čela ugladila, lica razvedrila, na usta je stopilo zadovoljno smehljanje. To trdi sicer vsaka baba in vsak otrok, da morajo graščine poginiti, ali tega si ni mislil še noben Ratežan, da čaka njegove otroke toliko blagostanje, tako sijajna prihodnost. Ko govornik poneha, mu začno vsi gosti napijati in nazdravljati. Krasno prerokovanje jim je osladilo vse grenke kaplje, katere so morali prej pogoltniti. Zdaj so se prepričali, da je Breskvar njihov prijatelj, eden ga je primeril dobremu pridigarju,

ki graja napake, nazadnje pa pokaže ljudem vendarle odpirajoča se nebesa. On je očital gospodarjem pravzaprav le ubožnost in odkrival jim nje vzroke, ali naš kmet ne sliši rad, da je revež. Sam toži neprenehoma svoje nadloge in brige; če mu jih začne seštevati drugi, pa kmalu vzroji in zarohni: „Šema, kaj to bledeš? K tebi še nisem nikoli prišel kruha prosit in tudi ne bom, rajši crknem. Če sem berač, trpim sam; nikomur ni nič mar za to.“ Te jeze mu ne smemo zameriti, ker mora človeka, ki se toliko poti in upira, res zaboleti, če se mu veli: „Ti se zastonj potiš, zastonj upiraš.“ Kmet ve, da je strašen trpin, pa neče veljati zraven še za bedaka.

Ko popije nekoliko kupic, se oglasi Breskvar iznova in pravi: „Možje, potrpite malo, da Vam povem eno tudi o poslih, katerih ne morete pregrajati. Prijatelj mešetar mi je govoril prav iz duše. Tudi jaz velim: Kakršna plača, tako je delo, kakršni gospodarji, taki so hlapci. Kjer je zaslužek slab, bo izmed deset služabnikov devet lenuhov in nemarnežev, za dobro plačilo dobote izmed deset delavcev devet pridnih in poštenih. Človek hoče imeti za svoj trud kaj več, ne samo jed. Z jedjo se mora zadovoljiti živina, razumnemu poslu in najemniku ne zadostuje siti trebuh. Treba je, da misli zanaprej, da si prisluži kaj za starost, da službovanje na klin obesi, da postane sčasoma svoj. Tisti hlapec ni vreden piškavega denarja, ki hoče hlapčevati vse žive dni. Od Boga je vsak prejel kak talent, ne da ga zakoplje in sedi na njem kakor koklja na jajcih, ampak da ga rabi in množi. Trdite, da si prihrani posel lahko v letu par goldinarjev, če jih ne zapije. S par goldinarčki si bo bogme malo opomogel.

Recimo, da si deva te krajcarje od dvajsetega do petdesetega leta res na stran. Pozneje opešajo sile, mora se misliti na počitek. Privarčeval si bo tedaj svojih šestdeset goldinarjev. S to mrvico ne more živeti ne deset mesecev. Pa naj si prihrani vsako leto recimo, po pet goldinarjev. Nabralo se bo sto in petdeset goldinarjev, toliko da bo izhajal kako poldrugo leto. Kam pojde pa potem? Grem še naprej. Kak hlapec si ne bi hotel privoščiti čisto nič, še lepe obleke ne, o shodih bi ostajal doma, ogibal bi se vsake krčme in tovaršije. Na koncu leta bi stolkel skupaj nemara res celih deset forintov, kar bi dalo v tridesetih letih tri sto goldinarjev. Takih hlapcev ni, ali mislimo si, da se nahajajo. Kaj bi izdalo? Tristo je res da lep kupček denarcev, ali samo o njih se ne da dolgo prebiti, čez tri leta gotovo ne. V kaki kupčiji bi nesli precejšne obresti. Ali hlapec, ki ni delal nikoli družega kakor kmečka opravila, je za trgovino toliko spreten in sposoben kakor krava za boben. Zabredel bo med sleparje, ki mu izlečejo mošnjo iz žepa in ga puste na cesti golega in lačnega. Odgovorili mi bode: „Mi ne moremo dajati poslom več, nas baše trdo še za sedanje plačevanje.“ V tem je nekoliko resnice, nekoliko pa tudi zmote. Dokler ostanete sami v taki revščini, je gotovo, da vas pobira še za ta mali denar. Človek vas mora omilovati, svetovati in pomoči pa se ne da. Poslom se ne more za zlo jemati, da se napotijo tja, kjer se jim ponuja obilnejši zaslužek. To je vzrok, da se selijo kranjski fantje od leta do leta bolj na Hrvaško. Nekateri pravijo, da se bodo kmalu naveličali, da ne prinašajo domu družega ko uši in mrzlico, da jim denar ne odleže nič, ker ga zapijajo in zalaj-

drevajo. Tako neumno se ne bi smelo soditi. Jaz sam poznam veliko naših rojakov, katere je ta zaslužek postavil na noge, jim dal hišo in kmetijo, brezskrbno starost, nekaterim tudi priliko, da so se prav dobro priženili. Zapravljivec je izgubljen povsod. Ali tudi zanikarnemu se godi na Hrvaškem bolje nego doma. Če požene denar s pijačo in vlačugami, se tolaži mrcina s tem, da je za trud vsaj kaj užival. Ko bi bil čepel doma, ne bi mogel dosti zadjati, ali vseeno ne bi bil imel nič. Boste že videli, ko se bodo začele delati železnice, kako bodo uhajali hlapci iz službe. Pa tudi brez njih si bodo morali naši gospodarji pomagati brez hlapcev. Skušnjava je prevelika. Fantje bodo pobegnili na Hrvaško, nekateri tudi v večja mesta, v rudnike, fabrike, kajti povsod se zasluži več in dosti več ko na Dolenskem. Kdor ne bo mogel ostati brez hlapca, se bo praskal za ušesi, ali se bo moral podvreči in plačevati ga tako, kakor ga plačujejo drugje. Vendar se motite, ako mislite, da ni moči zvišati plače. Moči je in še prav lahko in izdatno. Navada je, da se daje hlapcem vino, po dobri trgatvi vsak dan dostikrat toliko, da se upijanijo. To je strašansko neumna in draga potrata. Vem, da fantje pravijo, da brez njega ne morejo delati in sem že rekel, da je ta bosa. Zakaj pa izhajajo brez njega lahko takrat, kadar gorica ne rodi? Če mrhovec meni, da mu brez pijače ni živeti, naj si jo kupi sam, naj ne nadleguje zanjo gospodarja. Ta naj svoje vino lepo proda, s skupičkom pa naj poboljša poslom plačo, pa bo prav za oba. Naj preračuni, koliko po priliki ga je dozdej služabnik v letu popil, pa naj mu reče: „Vina ne dobiš zanaprej od mene več, mesto tridesetih goldinarjev pa ti bom

dajal pet in štirideset ali petdeset goldinarjev plače. Ako se z mano vjemaš, je prav, če pa nisi s tem zadovoljen, išči si druge službe.“ Od konca vem, da bi strašno debelo gledali in godrnjali. Sčasoma bi se premislili in se podali, vsaj nekateri, vsi ne, ker tudi petdeset goldinarjev ni bogvekaj. V drugih krajih in deželah se dobiva lahko še več. Denar je podoben smoli; prime se roke, da ne gre rad iz nje. Nekateri bi zapravljal tudi to zvišano plačo, ali ne vsak. Marsikateri bi dejal: Denarce si bom hranil, naložil jih bom na obresti, zdaj je hvala bogu vredno, da jih varujem. V nekoliko letih se bo kaj poznalo. Sčasoma se bo nakupičila lepa šumica, pa si bom kaj kupil, se kam priženil, ne bom več drugim v strahu. Dobra plača budi čudovito veselje do denarja in do varčnosti. To vem po drugih, pa tudi po sebi. Ko sem bil zadnjič v mestu, mi je pravil znanec, da se je pek Mehora tako pogodil s hlapcem, da mu bo dajal zanaprej mesto vina trideset goldinarjev v denarju. Fant se je tega tako veselil, da je kar skakal. Dejal je: Vino če je ali ne. Hrano imam dobro, da bom že živel, ali trideset goldinarjev je tako čeden kupček denarcev, da ga je treba varovati. Škoda, da se nisva z gospodom prej domislila. Ali tudi Mehora se smeje, računajoč tako: Hlapcu sem dajal vsak dan najmanj polič vina. Če me stane po deset soldov, bi prišlo na mesec tri, na leto šestintrideset goldinarjev. Vino je pa večidel veliko draže, moj dobiček po tej pogodbi torej veliko večí.

Tu imate dober zgled, kako koristne so take naredbe za obe strani. Dolenjec ljubi vino, ali verjemite mi, da še veliko bolj denar. Recimo, da imajo najemniki v moji hiši dobro hrano, plače pa samo štiri groše

na dan. Sosed jim daje slabo hrano, plačuje jim pa na dan po pet grošev. Pri graščaku pa ne dobivajo ne vina ne jedi, ampak sedem ali osem grošev v denarju. Kaj pravite, kam pojdejo najemni najrajši? Gotovo rajši k sosеду kakor k meni, najrajši pa k graščaku, kjer si služijo največ denarja. Ne govorim praznih besed. Le vprašajte delavce, pa boste videli, da mi bodo pritrdili, da je res tako. Vsi silijo tje, kjer se dobi dosti vina. Če jim pa obljubi kdo posebno dobro plačo, puste tudi vino in se poženo za denarjem. Gorenjski duhovni so včasih hvalili pridnost svojih rojakov in grajali dolenjsko lenobo. Gospodje so imeli prav, Dolenjec je pasel lenobo, ker se ni z delom nič prislužilo. Naj pa gredo gledat zdaj naše fante na Hrvaško, pa se bodo prepričali, da se Gorenjca Dolenjec ne ustraši za noben posel, da se le kaj prida plačuje. Drvarji v Slavoniji, katere gospodarji tako čislajo in povzdigujejo nad vse druge, niso Gorenjci, ampak Dolenjci in Kraševci. Vas Stražo poznate, kaj ne? Iz Stražanov so se ljudje norca delali kakor iz Ribničanov. Brez števila zabavljic se je pripovedovalo o njih, kaki bahači, lenuhi in berači da so. Jaz sem jih zmerom imel za največe malopridneže in capine na svetu. Velika nemarnost se jim je tudi po pravici očitala. Tako grdih potov, razravsanih hiš, borega pohištva, orodja in oblačila, zapuščenih njiv nisem še nikjer videl. Slepjarjev, tatov in vlačug je v vasi vse mrgolelo. Prečinski gospod so mi rekli, da se nahajata samo dva poštena človeka v Straži. Lahko se reče, da je vse gnilo v lenobi in revščini. Zdaj se je spremenilo že dosti na bolje. Naenkrat seve ljudje ne morejo obogateti. Peruti še tudi niso narasle Stra-

žanom, da bi bili angeli. To pa sem videl s svojimi očmi, da se pridno sučejo, da dobro jedo in pijo in da se lepo oblačijo. Nameril sem se med njimi na suknene žlahtne burnuse in janke in na žepne ure. Kaj mislite, da je Stražane tako predrugačilo? Prilika, da si kaj prislužijo. Te prilike jim je prej manjkalo, zato so bili obubožali. Zdaj je dela dovolj doma in na Hrvaškem. Pod vasjo stoje tri velike opečnice. Prejšnje čase so mečkali ilovico Talijani. Stražani so dejali: Kar znajo ti cunjarji, znamo tudi mi. Fantje so kmalu izpodrinili tujce in žgo zdaj boljšo opeko, nego so jo žgali oni. Kranjec je porabiti za vse. Po letu se vrta stražka mladina v opečnicah. Delavcev se potrebuje najmanj petdeset, eden k drugemu služijo vsak teden po dva goldinarja, v mesecu tedaj vsi skupaj štiristo goldinarjev. Že to se precej pozna. Na zimo se odpravljajo dečki v Hrvatijo, spomladi se povračajo s polno mošnjo. Nekateri prineso domu po sto, najbolj spretni in srečni tudi po stoinpetdeset goldinarjev. Delo jih tako veseli, da se ne da povedati. Kar oči se jim bliskajo, ko se pogovarjajo o svojem trudu in prislužku. Lenobe je konec, siromaštva je konec. Stražani se smejo ponosno šteti med najbolj pridne in dobroživne ljudi cele novomeške okolice. Šentjernejci niso nikoli dosti stradali. Saj veste, kako slovi ta fara, da ima toliko polja, vinogradov, paše in hoste kakor malokatera druga na Dolenjskem. Ljudi ni pritiskala tolika sila, ali komaj so izvedeli, da se prisluži na Hrvaškem eno zimo čistih sto goldinarjev, so jeli stikati glave in se zbirati na odhod kakor lastavke. Kar so čuli, ni bilo zlagano. Ko so se vračali, so kazali z veselim obrazom svoje stotake, vse

krčme in prodajalnice so se oživile, denarci so okrepčali hiše kakor pohleven dežek suho zemljo. Drugo jesen jih je odrinilo še enkrat toliko.

Zdaj bom povedal, kar sem sam doživel. Rodil sem se v jako revni hiši. S trinajstim letom sem pustil dom in šel za pastirja. Služil sem sedem let. Prihranil si nisem nič ne kot pastir ne kot hlapec. Krajcarjev sem razdal nekaj za obleko, nekaj za vino, kakor sem videl druge. Pa veste, da se ne kesam dosti. Napravil sem si vsaj nekoliko veselih uric. Brez njih bi bil čutil hujše in nosil teže svojo žuljavo službo. Prijatelj me začne nagovarjati: Pojdiva med Hrvate! Tukaj, vidiš sam, nama ne cveto nobene rožice, ampak zgolj trnje in koprive. Jaz sem zmajal z glavo in rekel, da ne grem. Takrat še niso zahajali fantje tako močno čez Gorjance. Kdor je šel, je izgubil celo dobro ime. Ljudje so dejali, da se je pociganil. Če se je vrnil, so ga strašno pisano gledali, mu dajali grdih pridevkov na kupe in so se ogibali njegove tovaršije. Mislili so, da si ni prislužil družega kakor uši. Za Hrvate so čenčali, da so sami tatovi in razbojniki, ki nimajo ne prave vere, ne posvečenih cerkva. Tako zabiti je bil še svet ob moji mladosti. To je bil vzrok, da se dolgo nisem mogel premakniti s Kranjskega. Prijatelj pa le ni miroval, pripeljal mi je več fantov, ki so dalj časa že na Hrvaškem živeli in mi je rekel, naj poslušam njih, če nečem njega. Soglasno so mi potrdili, kako radi imajo na Hrvaškem Kranjce, kako lahko in dobro se tam prebiva in kako velika plačila se dajo. Zdaj sem se preveril in namenil na pot. Da me ljudje ne bi pikali in zasramovali, nisem povedal živi duši, kam grem. Dobil sem brez sitnosti popotni list in sem jo

pobrisal s prijateljem kar po noči. Naspala sva se še le drugo jutro v neki hosti pri Metliki. Na večer sva pri-sopihala v Karlovec. V dveh dneh sva si našla službo, jaz za konjskega hlapca, on za črednika. Na Hrvaškem sem služil vsega skupaj skoraj enajst let, zmerom pri gospodi, ker kmetje ne potrebujejo poslov. Sinovi stanujejo v očetovi hiši z ženami in otroci, pa je de-lavcev dosti domačih. Hlapčeval sem samo dve leti, pozneje sem mlinaril, vozil, nadziral grajske težake, točil grajsko vino, nazadnje sem si najel svojo krčmo, se preselil v Brod, kupil hišo in oženil. Pet let sem že sam svoj gospodar in si pomagam, kakor vem in znam. Revščine sem se odkrižal, ali tako pa še nisem obogatel, da ne bi maral za kak dobiček. Po smrti mojih staršev se je polastila naše kmetijice rodovina. Hotela me je opehariti za mojo dotico. Ko je videla, da ne gre, se mi je jela prilizovati, da me oslepari z lepo. Tudi to ji ni pomoglo. Dobiti imam stoin-osemdeset goldinarjev — morala mi jih bo odšteti vse do zadnjega solda. Taka sodrga ni vredna, da bi ji človek kaj pustil. Za Hrvata da žlahta življenje, Kranjca bi najrajša na meh odrla. Trdega srca in zlobne duše so naši rojaki proti Hrvatom sploh. Hrvat me nikoli nobeden ni ne razžalil ne poškodil, da bi bilo vredno pomenka. V domačem kraju pa sem jo kmalu skupil; eden mi je posegel do živega z besedo, drugi tudi z roko, če je videl, da sem slabejši od njega, dasi nisem nikomur nič zabavljaj. Tisti prijatelj, ki me je spravil na Hrvaško, me je najprej obrekel pri gospodarju, da nisem nič prida človek, nazadnje pa še okradel. Ne vem, kaka kužna sapa vleče čez našo deželo, da so ljudje tako spačeni. Tam doli sem

našel vse druge znance in bratce. Pili smo ga, da je teklo vse od mize, ali se nismo ne prepirali ne pretepali. Kdor hoče vedeti, kaj se pravi vesela tovaršija, pojdi v Karlovec, Zagreb, doma jo boš zastonj iskal. Kako lepo znajo govoriti hrvaški dečki! Vsakega postaviš lahko na prižnico, pa se ne bo ne enkrat zmotil ali ustavil. Jaz sem kar zijal in strmel, odkod jim dohaja tolika modrost in šegavost. Kranjec je zinil dve, tri besede, pa je obmolnil, Hrvat se ni utrgalo, če je pridigal celo uro. Pri nas mislijo, da so Hrvatje gumpci in bedaki. Jaz pa trdim, da so pametnejši od nas in Zagrebčani da denejo za učenost naše Ljubljance stokrat pod koš, če je treba. Služba mi je tekla tako prijetno, da se nisem nikdar jezil, še kleti sem skoraj pozabil. En dan sem več pel, ukal in se smejal kakor doma celo leto. Pri gospodi sem živel po gosposko, užival sem mesa, vina, rakije, kolikor sem hotel, nisem klepal ričeta kakor hlapci pri kranjski gospodi. Razun mastne plače so mi padala darila kakor toča. Nikoli si nisem nič pritrgal, pa sem si prihranil vsako leto najmanj petdeset goldinarjev, včasih tudi po sto goldinarjev in čez, posebno takrat, ko sem bil za kočijaža. Morda se vam zdi čudno, da sem opravljal tako različne službe. O, saj se je zdelo tudi meni; mislil sem si, da nisem za družega ko za hlapca. Gospod pa mi je rekel: „Janez! pri konjih rabim lahko vsakega. Ti si skrben, priden, preseli se v mlin! Moj mlinar je zavihan Kočever; ne more se mu dosti verjeti. Slišim, da odira ljudi in mene slepari. Pazi dobro, koliko jemlje in kako dela. V tebe imam vse zaupanje, bolj ko sam v sebe.“ Moral sem iti v mlin. Bal sem se, da bom težko izdelaval; ta posel mi ni

bil čisto nič znan, ali v dveh mesecih sem se izučil in privadil. Kočevar me je strašno pisano gledal. Jaz nisem hudoben in ga nisem tožil za vsako zrnce. Ko sem pa videl, kako neusmiljeno guli kmeta in gospoda, sem mu rekel naravnost, naj odneha, drugače ga moram naznaniti. V odgovor mi je dal zaušnico. Nisem se hotel braniti, še tisto uro sem se napotil h gospodarju in mu povedal. Kočevarja so vrgli iz mlina v luknjo in je sedel več mesecev. Mene pokliče gospod k sebi in veli: „Janez! ti si zvest služabnik. Odslej boš ti moj mlinar.“ Jaz sem se ustavljal in dejal, da za hlapca v mlinu zdaj lahko služim, ali za mlinarja razumem še premalo. Gospod se nasmeja in pravi: „Lej ga no, ali nisi Kranjec? Ti bi bil bogme prvi Kranjec, ki ne zna delati vsake reči, ki se mu da v roke. Treba ti je odpreti na stežaj oči, ušesa in pamet, pa boš kmalu videl, da si za mlinarja prav tako sposoben kakor za hlapca.“ Od konca me je hudo lomilo. Marsikaj nisem vedel, kako bi storil, zlasti če se je kaj pohabilo, si nisem znal na noben način sam pomoči. Večkrat sem moral iti v sosedni mlin gledat in prašat. Mlinar, moj rojak, mi je prav rad postregel in svetoval. Vkljub tej prijaznosti mi je ušla marsiktera napaka in zmota. Ali gospod me je ljubil in je z mano rad potrpel, ker se je prepričal, da ne želim njegove škode in zgube. Iz mlina me je pobral baron Vrancar in me posadil pred se za voznika. Tudi pri njem sem se obnašal prvi čas grozno nespretno in avšasto. Baron se je smejal in me tolažil: „Lahko si se izuril za mlinarja, se boš še laglje za kočijaža.“ Pa res sem se udal prav hitro; nekaj me je naučil gospod, nekaj tovaršija, največ pa sem se izbrisal sam,

ker sem vse na tanko opazoval, kako delajo drugi in sem neprenehoma popraševal, če nisem kaj vedel in razumel, obenem pa vselej ponižno prosil za zamero, če sem se kaj pregrešil in premotil. Kočijaška služba naklanja dosti dobička, ali tudi velike sitnosti in zoprnosti. Človek, ni dovolj, da zna ravnati prav s konji, mora znati tudi občiti in govoriti spodobno z gospodo, kar ni tako lahko za kmečkega fanta. Vrancarja sem vozil v Reko, v Zagreb, dvakrat tudi v Celje in Ljubljano; hodila sva po raznih toplicah, lazila po rudnikih in po gorah, videl sem veliko sveta in ljudi, slišal dosti novega, zame še neznanega. Sčasoma mi je to nemirno življenje jelo presedati; bil sem si potrl nekaj nogo in v križ sem se prehladil. Baron me je djal na graščino za vavpta. Živel sem jako zložno in brezskrbno, kmalu sem spet ozdravel, ali vozarija me ni več mikala. Baron me je dosti nagovarjal, jaz pa sem rekel, da ne mislim dolgo služiti; je že čas, da začnem gospodariti sam za se. To mu je bilo kaj všeč; priporočil me je svojemu znancu, da mi da grajsko vinotočnjo.

Popolnoma sam svoj še nisem s tem postal, vendar sem baronu prav hvaležen, da mi je to pri-skrbel. Dobil sem lepo priliko, izuriti se za krčmarja, kar tudi ni tako lahko, kakor nekateri mislijo. Človek mora poznati vina, kraj, ljudi, mora umeti čistiti in varovati posodo, mora znati vse na tanko preračunati, da mu ne požro stroški nikoli vseh prihodkov in mora vedeti še veliko drugih reči. Vseh veselih in čudnih prigodkov, katere sem doživel v službah, vam ne bom razkladal; morali bi me poslušati do belega dne, kajti toliko jih je, da bi se napolnile z njimi lahko cele

bukve. Tega pa ne morem zamolčati, kako prijazno delajo hrvaška gospoda s posli.

Kako je pri nas, sami veste. Naj bo hlapec priden, pošten in razumen, kolikor hoče, nikoli mu gospodar ne bo popolnoma zaupal. Stopa za njim, voha, godrnja, onegavi semtertje in popravlja, čeprav je vse v redu, samo zato, da pokaže, da je on zapovednik. Zmerom hoče več in vse bolje vedeti kakor služabnik, naj bo še tako brezast in zabit. Skoraj nikoli se ne napravi med njima pravo prijateljstvo. Če kake reči zmanjka, ki so jo ukradli ali razbili otroci, berači in drugi, leti sum precej na ubogega posla. Govori se: Noben drug ni tega storil kakor hlapec ali dekla. Kmalu ve cela soseska, da sta tat in tatica. Če posel zbolí, mu done na uho grenke besede: Ni za družega, kakor da bi žrl in se valjal po postelji. Naj se pobere domu, mi ga ne bomo zastonj pitali. Tako vidite, ravnajo marsikateri naši gospodarji in gospodinje. Ne mislijo nič, kako boli to posle — potem se pa še čudijo, da tem ni mar za poštenje in srečo hiše. Kakršno mero dajo, taka se jim vrača. Na Kranjskem so hlapci zvezani sužnji in jetniki. Delo ni nikoli odpravljeno. Narediš vse dobro, ali v zahvalo in nagrado ti kažejo kisle obraze. Če greš le deset korakov daleč, moraš dati odgovor, kje si bil. Nekateri hočejo še to vedeti, kje si v cerkvi stal. Pravijo, da se morajo brigati za tvojo dušo. Oh, oh, za tvoje izveličanje jim je toliko mar, kolikor meni za Belcebubovo. Nikoli nimaš ne enega svobodnega dne, priklenjen si noč in dan kakor pes. Venomer se ti trobi: Izpolnjuj dolžnost. Svojih dolžnosti pa gospodar ne pozna. Kranjcem so srca oledelela, ljubezen je umrla. Zato pa se mi tudi nikoli ni

tožilo po domu. Na Hrvaškem sem se grel pri gorkejši peči, gospodarji so imeli z mano usmiljenje, so me spoštovali in skoraj pestovali. Če sem se utrudil, je dejal gospod: Počij, naspí se, pet ur je za to premalo, e pa dobro, smrči v božje ime dvanajst ur. Kadar se boš nasmrčal, boš storil več v dveh urah, ko zaspan v petih. Pri nas gredo dela vsa po vrsti, končaš eno, hajd na drugo, oddahniti se ne moreš nič. Na Hrvaškem ta pravila ne veljajo. Poglavitna reč je, da se posel dobro ovrši, ali te nihče ne dreza, da ga dovršiš ob osmih ali ob desetih. Včasi sem vprašal: Gospod, prosim mi povedati, kako in kdaj bi naredil to in to? Moj gospodar ste, ukažite! Gospod pa me je potrkal na ramo in se nasmejal in rekel: Janez, ali noriš? Saj se poznavá. Svoje delo razumeš bolje kakor jaz, ukazuj si sam! Vzel sem te v službo, da mi pomoreš, ne pa da ti zapovedujem in te trpinčim. Ostani pošten in ne prašaj me nič: Kako in kdaj bi se storilo to in to? Imaš sam svojo pamet, naj ti ona svetuje. Moja dolžnost pa je ta, da ti dam, kar ti gre. Včasi sem se kaj zamislil, pa je prišel gospod in mi dvignil glavo in me vprašal: Janez, za Boga, kaj ti je? Če si se užejal, daj si prinesti vina, pri meni ti ga bogme ni treba stradati. Pred pustom me je nagovarjal: *Janez, veseli se, vzemi s sabo ljubico, pelji jo na ples, da te bo rajša imela.* Jaz sem rekel: Gospod, ne utegnem, moram pogledati konje, mlin. On pa se je zakrohotal: Ne bodi neumen! Kaj tako slabo o meni misliš? Tudi jaz sem bil mlad, pa se dobro spominjam, kako prijetno dé človeku, če se mu privoščí kaka zabavica. Od moje strani ti je prosto polje, saj vem, da ne boš s tem nič zamudil. Delal boš še

laglje in bolj z veseljem, če se malo razigraš; le pojdi! na zdravje. Ko sem mu rekel, da bi šel rad za tri dni domu, je zavpil: Prav je! Ni vreden nič tisti sin, ki ne pogreša matere, tisti rojak, ki ne pogreša domovine. Ali trije dnevi bodo premalo. Ostani doma ves teden, pota tja in nazaj ti ni treba vštovati. Nam boš kaj povedal, kadar prideš nazaj, kako se preganjajo tvoji Kranjci s Švabo. Kadar pojdeš, naj ti natoči kuharica čutaro vina, da ne boš na potu omagöval.

Zdaj vam bom razodel nekaj tako novega in čudnega, da vam bo težko verjeti. Veste, kaj se je zgodilo tisti dan, ko me je postavil moj prvi gospodar za mlinarja? Prijel me je pod pazduho in me peljal v krčmo. Popila sva dosti poličev. Gospod se udobrovolji in veli: Janez! Jaz hočem, da mi boš ne sluga, ampak prijatelj. Nocoj se morava poljubiti in pobratiti. Bog te živi, Janez! Ti pa reci: Vinko, Bog te živi. Jaz sem se branil na vso moč, a ni pomagalo nič; moral sem piti bratovščino, prej ni bilo miru. Kak kranjski gospod bi se dal rajši obesiti kakor se tako ponižati. V kranjskih graščinah se postopa huje z učiteljem, nego na Hrvaškem s hlapcem, to se ve, če je hlapec spreten in pošten. Falota Hrvatje kmalu odtirajo. Kadar sem peljal gospodo na kak obed, ne mislite, da so mi odkazali mesto v kuhinji, da glojem in ližem ostanke. Gospod mi je dejal: Janez! Če hočeš iti v krčmo, evo ti forinta. Ali pa če hočeš iti z mano, ti prerokujem, da ti ne bo žal. Dobro se boš zabaval, ti bomo že poiskali pripravne tovaršice. Boš videl, kako se znamo Hrvatje kratkočasiti. Hodil sem rajši v krčmo, nekaterekrat pa sem jedel in pil tudi z go-

spodo; vsi so me prijazno pozdravljali. Dobro sem pazil, ali nisem zasledil nikoli ne najmanjšega znamenja, da bi me kdo zaničeval. Ob takih prilikah sem se pobratil še s petimi drugimi gospodi.

Najlepše pa je, kar sem doživel pri Vrancarju. Enkrat sem nekaj zbolel in moral ostati v postelji. Gospod pride k meni in veli: Jej in pij, kar se ti le poljubi. Zapovedal sem kuharici, da ti mora izpolniti vsako željo. Pri meni je vsak bolnik baron in sme ukazovati prav tako kakor jaz. Prva potreba bolnemu je dobra postrežba, druga potreba je pa zdravnik. Poslal sem ponj, do kosila se pripelje. Kaj pravite na to? Kje bi našel na Kranjskem to nebeško lepo, krščansko ljubezen? Zato velim danes in vsak dan: Bog poživi hrvaško gospodo, ki izkazuje tako milostivo srce proti ubogim tujcem. Ne bom rekel, da so vsi hrvaški gospodje enaki, tudi med njimi se nahajajo hudobni, ali še pri takih izhajajo posli bolje kakor na Kranjskem. Morda ste kaj slišali za grofa Paravića. Prišel je večkrat v soteške Toplice in je napravil marsikako burko. Ljudje so privreli iz cerkve, on se je ustopil na most in začel metati v vodo polne pesti grošev in dvajsetic. Otrokom ni bilo žal praznične obleke, kakor žabe so poskakali v vodo, da vlove kak srebernjak. Včasih je vzel korobač in jel udrihati hlapca brez vzroka, kar tako za veselje. Hlapec se je kar zvijal od bolečine, grof pa se je smejal in mu vrgel bankovec za sto goldinarjev in ga vprašal: Sinko, imaš dosti? Fant je denar spravil, grof pa ga opletel še parkrat in mu potisnil za nameček pet, tudi deset tolarjev. Pri takem norcu jaz ne bi hotel služiti, tepsti se bogme ne dam ne za tisoč goldinarjev. Ali

kranjska gospoda mlati včasih tudi posle, toda brez plačila. Baron Ravh vam bržkone ni znan še po imenu. On je strašno bogat in mogočen velikaš. Cesar ga je postavil Hrvatom za bana, za poglavarja cele zemlje. Gospodoval je hembrano svojevoljno in grdo. Zatiral in odiral je do golih kosti vse brez razločka, gospodo in kmete. Hrvatje so vzdignili nanj hrušč in hrup, da se je slišalo do Dunaja. Cesar ima Hrvate rad in je Ravha zapodil. Zdaj živi zopet na svojih graščinah. Pri njem je služilo že veliko Kranjcev. Vsi trdijo, da takega skopuha ne zmore cela Hrvatiija. Sosedni prasci so mu vhaiali v škodo. Po noči je hodil stražit sam in je privlekel marsikaterega prasca s svojo roko domu. Kmet ga je moral drago odkupiti. Nad delavci je razsajal, da je skoz ušesa letelo. Ali plačeval je dobro in pošteno. Noben posel se ni mogel pritožiti, da trpi pri Ravhu kako pomanjkanje, ali da ga je prekanil le za en krajcar. Enkrat sem peljal k njemu svojega gospoda na kosilo. Ravh me sicer ni povabil, da bi zajemal z njim iz ene sklede, ali njegova dobra gospa mi je podarila cel tolar, kar mi je še bolj ugajalo.

Zdaj ste nekoliko izvedeli, kako sem služil pri bratih Hrvatih. Žep sem si bil prav lepo natrpal, valjalo se je po njem več ko tisoč forintov. Dejal sem: Za začetek bo dosti, pozneje, kar Bog da. Jel sem točiti svoje vino v svoji krčmi. Vprašali boste, kje pa je krčmarica? Počakajte malo! Ker sem se že tako razkokodakal, vam bom razložil tudi to komedijo. Dekleta so mi dišala že od nekdanj. Ubog hlapec pa ne more dosti izbirati. Katere bi bil jaz rad, me niso marale; katere so me marale, niso bile meni všeč.

Tako sem ostal do 25. leta brez ljubezni. Na Hrvaškem bi si bil lahko kaj dobil, ali Mare niso kos Micikam ne za lepoto, ne za obleko. Zdele so se mi prečne in prepuste. Kakor sem že rekel, so mi gospodarji radi dovolili, da obiščem včasi domačijo. Enkrat sem šel na Žalostno goro na božjo pot. Popoldne sedim na kamnu in premišljujem, ali bi prenočil v Mokronogu ali se napotil proti domu. Blizu mene sta čepeli na trati dve ženski, mati in hči, mati stara in siva, hči mlada in cvetoča ko rožica. Starka veli: Prav trudna sem; kupica vina bi mi kaj dobro dela, ali kdo ga bo dal? Deklica pravi: Imam še deset krajcarjev, merico si lahko kupiva. Mati odgovori žalostno: Naj ostane to za kruh, opoldne sva malo jedli; do Bele cerkve je še daleč. Spotoma nama bo kak založek prišel na misel in bo teknil. Jaz poslušam ta pogovor in rečem: Za vino je mala skrb, pojdite z mano. Ženski sta od kraja ugovarjali, potem pa se dvignili in me spremili. Pri poliču vina se seznanimo in sprijaznimo. Šel sem nazaj z njima do Bele cerkve. Doma sta bili blizo vasi iz borne kajžice. Prvo nedeljo sem šel k maši v Belo cerkev; našel sem Miciko in mater in ji peljal zopet v krčmo. Od takrat smo se videli večkrat tudi ob delavnikih. Mati se ni ravno jezila, da se z Miciko ljubiva, ali svarila naju je neprenehoma, da se ne bi kaj pregrešila. Bati se ni bilo nič. Fant, ki ima res rad dekleta, ji ne želi sramote in nesreče. Tudi sam sem se mudil vselej tako kratek čas doma, da skušnjavi skoraj ni bilo prilike. Tako je preteklo leto za letom. Ljubezen je trajala več ko pet let. Kadar sem prišel domu, sva se razveseljevala z ljubico, ali se nisva nikoli popraševala, če bo mogoče, da se kdaj

vzameva ali ne. Drug drugemu sva verjela, to je bila vsa najina sreča. Ko sem pustil grajsko vinotočnjo, sem še tisti dan odrinil proti domu. V nedeljo pridem v Belo cerkev. V krčmo me ni mikalo iti. Pili smo ga skupaj v kajži, jaz, Micika in njena mati, vsi trije smo bili dobre volje, kar se da misliti. Mati odide v kuhinjo pripravljat za prašiče. Jaz objamem ljubico in pravim: Micika, čez leto mora biti krst. Ona se mi izmakne in zajeclja: Za božjo voljo, Janezek, kaj pa misliš? Vidiš, do zdaj si bil zmerom tako pameten! Lahko sem te imela z dobro vestjo rada iz vsega srca . . . Dalje ji nisem dal govoriti; rekel sem: Tra-pica, kaj se bojiš? Še ta mesec naju mora zvezati pred altarjem naš župnik, potem pa sama lahko pre-računiš, da bo čez leto treba krstiti. Krsta te menda vsaj ni strah? Micika se mi nasloni na ramo in zaše-peta: Na tak način bi se ga še veselila, ali ljubček, saj sam dobro veš, da to ne more biti. Ženijo se bo-gatini, mi reveži pa moramo samovati in včasih tudi jokati. Ob teh besedah si pokrije oči z rokami in se začne ihteti. Jaz izvlečem listnico, ji odtegnem roke od oči in začnem šteti svoje prekrasne hrvaške stotake. Naenkrat odskoči Micika od mene kakor da je ugle-dala gada in zakriči bleda in plaha: Janez! Kajl si naredil? Ta strašni denar si gotovo ukradel, toliko si nisi mogel prislužiti. Moral sem ji dolgo pripovedati in dokazovati, predno se je pomirila in mi verjela. Ali zdaj pa se je vsa kakor spremenila. Veselje jo je tako prevzelo, da ni mogla skoraj govoriti. Nobena zarja ni tako lepa, kakor je bilo ta dan njeno lice. Tudi starka je od radosti kar plakala. Poročila sva se z Miciko, kakor sem ji obljubil, še tisti mesec in ob

letu je bil tudi krst, kakor sem prerokoval. Pozneje naju je ta sreča doletela še dvakrat. Kadar pridem spet na Kranjsko, bom vzel Mico vsekako s sabo. Brhka je in košata, da se bo vse čudilo. Oblekel sem jo na pol po gosposko, kakor je v Brodu navada. Ob nedeljah prišumi v cerkev v svilnatem krilu. Pa si ga je tudi pošteno zaslužila. Brez njene pomoči bi težko izdelaval. Dote ni prinesla ne krajcarja, to se pravi, v denarju, v pridnih rokah in bistri glavi pa morda veliko tisoč. Po petsto nama ostaja vsako leto, če Bog da, bova djala na stran letos tudi osem sto. Ne zamerite, da vas nadlegujem s svojo babo. Za vas ni vredna nič, zame pa kup zlata. To kupico bom izpil na njeno zdravje. Bog živi njo in najine otroke, ki so bili in še bodo.

To nekako svobodno govorjenje dokazuje bralcem, da se ga je bil Breskvar že precej navlekel. Tudi druge pivce je vino čim dalje bolj ogrevalo, oči so se jele solziti, obrazi žareti. Ženska na oglu mize je bila zarudela kakor rak. Prav videlo se ji je, kako nestrpljivo čaka, da bi govornik že končal. Tudi ona je hotela priti na vrsto. Precej ko je obmolknil, se je oglasila in nam pripovedovala svoje opazke in prigodbe tako hitro, da smo jo komaj dohajali. Drugi pivci je niso mogli dobro razumeti, ker je prepletala slovenščino s provincijalno-hrvaškim narečjem. Govorila je pravzaprav le meni, Trinu, mešetarju in Breskvarju. Reči moram, da nam je jako ustregla in nas izvrstno zabavala. Ni nam povedala nič prav čudnega in posebnega, ali človek rad sliši razvitek in življenje kakega reveža, ki se je dvignil sam s svojo pridnostjo in razumnostjo do blagostanja. Iz tega vzroka se je mi

priljubil že Breskvar. Še bolj pa taki prigodki bude pozornost, če jih je doživela ženska. Naša tovaršica je navezala svojo besedo najprej na Breskvarjevo in rekla:

Krčmar, vi ste mi sneli mnenje prav z jezika. Res je, da prinese nevesta najboljšo doto v rokah in v glavi. Dota v denarju je zmota, se izmota. Že star pregovor je: ženska dota konjski likof; ženska dota predpustne klobase; zmanjka jih še pred sv. Jakobom; dota in spašnik sta ista reč, na obeh pase vsak, kdor hoče. Kmečke hiše razdevajo dote hujše od vseh davkov in drugih stroškov. Ali ni to greh? Enemu se jemlje, da pride na nič, drugemu se daje, da mu ne zaleže. Krvavo potrebna bi bila postava, ki bi odpravila žensko doto. Dekleta bi pazila drugače nase nego zdaj. Vlačuge in potratnice ne bi nihče pogledal, če bi bila prav kraljevega rodu. Po poštene device iz raztrganih kolib pa bi dohajali bogatini, nemara še velikaši. Jaz nisem dobila po očetu nič in kako neki? Saj ga še sirota poznala nisem. Zdaj hvala Bogu imam vse, kar poželim, razun tičjega mleka. Hentaj no, tako se spet ne smem bahati. Na svetu je dosti reči, ki so zame kisle kakor za lisico grozdne jagode, ki ni mogla do njih. Hotela sem samo toliko reči, da mi ničesar ne manjka, kar sme pametnemu človeku v mojem stanu priti na misel. Vsak dan jem meso, vino pijem, kadar hočem, ležim v mehki postelji, stanujem na gorkem, delam, kolikor se mi zljubi, imam dobrega moža, bogljivega sina in rejenko, ki me spoštuje kot mater. Kaj si morem več želei? Rodila sem se v taki revščini, da si živ človek ne more hujše misliti. Moja mati je bila dekla, kaj sem mogla družega upati, kakor da

bom preživela tudi jaz vse svoje dni v službi? Kako se godi poslom, je dobro povedal naš prijatelj Breskvar. Hlapci si laglje pomagajo. Najprej jim je boljše že za to, ker si drže hlapce bolj trdne in premožne hiše, deklo pa potrebuje vsaka, kjer je več dela in nimajo odrašenih hčeri. Hlapcu stoji svet odprt, gre tja, kjer se nadeja večega prislužka, možaki so tudi veliko bolj za vsako rabo kakor dekle. Kdor ima zdrave roke in pravo pamet, se lahko navadi raznih poslov, pride v vedno boljše službe in se mu sploh dosti več plačuje kakor ženski. Dekle pa so take ubožice, ko bi svoj stan prav premislile, da bi morale obupati skoraj vse in poskakati v vodo. Trudijo se ves božji dan za borno hrano in borne cape. Katera služi po trideset goldinarjev, že misli, da je srečna, zove se s ponosom velika dekla. V mladosti se še prebo, ali leta teko hitro, nekatera opeša že s štiridesetimi leti. Ljudje se je začno braniti, ponujajo ji čimdalje slabejšo plačo, da si ne more zanje ni dobre obleke več kupiti. Pride starost, roke omedle, prihranilo se ni nič ali skoraj nič, treba je prijeti za beraško palico in tavati od hiše do hiše. Kranjske dekline so rojene za beračijo! Groza spopade človeka, če to pomisli. Beraška palica se mi zdi prav tako težka kakor križ, ki ga je nesel naš sveti izveličar na Golgato. Vsaj jaz bi stokrat rajša umrla, kakor se opirala na njo. Taka usoda bibe najpoštenejše deklice. Kaka pa še le tiste, ki so se dale zapeljati! In skušnjav je toliko, da si malokatera ohrani svojo čast. Tare jo v starosti ne le revščina, ampak obenem tudi sramota. Če se spomni večnosti, mora strepetati. Ne bo je odrešila, ampak pahnila v brezdno še hujših, brezkončnih nadlog. Poboljša in spokori se jih grozno

malo, težka služba in greh jih tako spridita, da večidel pozabijo na pokoro. Žive tja naprej jokaje, preklinjaje, obrekovaje bližnjega, izmikajoče tuje blago, lažoče in hlineče se, dokler ne zaklenka mrtvaški zvonec in je treba stopiti pred sodnika. Večina naših dekel nima družega pričakovati kakor časno in večno nesrečo, na tem svetu beraštvo, na onem peklenki ogenj. Dobro je, da so začele to spoznavati, da beže proč od prepada, ki jim zija nasproti. Nekatero so se domislile in šle v Trst, Reko, Gorico, na Hrvaško in v druge kraje. Njihova sporočila so privabila za njimi druge, več in zmerom več jih je uteklo iz kranjske ječe; dandanašnji so se že tako razsule po tujem svetu, da menda ni kraja, kjer se ne bi nahajala kaka naša rojakinja. Tujci jim ravno ne napolnujejo žepov z zlatom. Milo se mi stori, ko pomislim, kaj sem včasi čula in videla. Prišla je kaka naša dekla iz primorja domu, pa so vrele k nji vrstnice in jo popraševale, koliko služi. Rekla je: Šest in trideset goldinarjev. Vse so zakričale od čuda in dejale: Ježuš! to je lep denar. Lahko si prihraniš vsako leto celih deset goldinarjev, me pojdemo tudi tja. Vidite, že ta siromašna plačica se je zdela našim dekletom ogromna. Kdor nič nima, se rad zadovolji z malim prihodkom. Tujci dajo ta zaslužek najnižjim služabnicam, takim, ki prejemajo doma le štiriindvajset goldinarjev. Katera zna kuhati in druge reči, dobiva na leto tudi po sedemdeset, sto in še več goldinarjev. Kranjske dekletke čislajo po svetu še bolj kakor kranjske hlapce. V Trstu praša gospodinja dekletke: Od kod si? Če reče, da je s Kranjskega, je mir besedi, vzame jo še tisto uro. To sem tolikokrat že slišala praviti, da mora biti res. Da je na Hrvaškem

prav tako, vem iz svoje skušnje. Vprašala sem visoko gospo, zakaj hoče imeti za pestunjo, deklo in kuharico same Kranjice. Odgovorila mi je: Ve Kranjice si morete res kaj domišljati. Jeziček vam teče prav gladko, ali toliko vendar ne gobezdate kakor druge. Znete vsaj včasih tudi katero zamolčati. Pokorne ste in pohlevne. Če kake stvari ne razumete, si date kaj dopovedati, vas človek lahko kaj nauči in izuri. Druge sfrfrazo precej in zabrusijo: Plačajte me, če nisem za vas, grem proč. Kranjice ste vse bolj stanovitne. Če gospodinja kam odide, se lahko zanese, da ne boste zbežljale še tisto uro od doma. Vam tudi ni treba vseh shramb zapirati. Mora se priznati, da niste kradljive. Drugim pa nisem mogla nikoli nič zaupati. Rade se čedno oblačite in to je prav. Grje reči je ni za žensko kakor nesnaga in nemarnost. V fante ste zatelebane tudi Kranjice, da je strah. Vendar ste zadovoljne večidel z enim. Druge se obešajo na vsakega, ki pride, ne mislijo na možitev nič. Jako mi je všeč, da se ne kisate zmerom; rade se smejate in kaj zapojete, opravljate službo z večim veseljem nego druge. Prav posebno pa vas moram pohvaliti, da ne pozabite vere in Boga, da hodite rade v cerkev. Kranjica med mašo kleči in bere, kaže resnično pobožnost, drugim torkam je malo mar za božjo čast. Če pridejo v cerkev, zijajo po dedcih in si love šoceljne. Druga se mi ni ponašala še nobena prav po volji, Kranjica skoraj vsaka. Druge bi rade le zapovedovale, samo ve ste vstvarjene za službo in podložnost. Čast vam!

Te besede so mi nagnale vso kri v obraz. Po eni plati so se mi močno dopadle, po drugi pa me neizrečeno zbadle. Lepa hvala za to, da bi me Kranjice

bile vstvarjene samo za službo! Tako se nismo še zavrgle. Kar je rekel Breskvar za fante, velim jaz za dekleta: Slaba tista, ki hoče vse žive dni ostati uboga dekla. Pa tudi vidimo, da je dosti takih, ki se skušajo iz službe izkupati. Če se omože in začno zase gospodinjiti, pokažejo ljudem, da znajo tudi one prav dobro ukazovati. Službe, če so tudi najboljše, ne smejo biti nikoli nič drugega kakor težavne stopnice, po katerih pleza človek v svoj hram, v svojo domačijo. Od kar sem dobila nekoliko pameti, sem se neprenehoma držala tega pravila. Vsak dan sem premišljevala, kdaj mi bo mogoče, da pustim deklovanje in stopim v svojo voljo, svojo svobodico. Kakor Breskvar vam bom tudi jaz povedala, kako sem nosila jarem službe in kako sem se ga otresla.

Rojena sem v Žabji vasi. Mati si je bila našla poštene ljudi, ki so znali molčati, da se nje sramota ni izvedela. Nekateri so nekaj sumili, ali za pravo vendar niso mogli trditi, da se je pregrešila, kajti tudi gospod, ki me je krstil, ni hotel nikomur nič povedati. Ljudje so me imeli za tržaško špitalarico. Mati mi je dala ime Viktora, zato so me zvali Vikica ali Vika. Kmalu po rojstvu me je poslala v šentruperško duhovnijo. Pol ure od glavne vasi v samotni koči pri dobrih ljudeh sem prebila prvih devet let svojega življenja. Mati me je prišla vsako leto enkrat pogledat. Pričakovala sem jo z veliko radostjo, ker mi je prinesla vselej veliko lepih daril in se je tako ljubeznjivo z mano pogovarjala in igrala. Na mojo rejo je potrošila sirota vso svojo dotico, vseh dve sto goldinarjev. Ko sem bila nekoliko odrasla, me je vzela s sabo in mi dobila službo v Cikavi. Hotela me je imeti blizo

sebe, da me lahko večkrat vidi in me uči sama vsaj moliti. Jaz sem bila pastirica, ona pa dekla včasih v mestu, včasih kje drugje v okolici. Shajali sva se lahko prav vsako nedeljo, popoldne je pritekala k meni na pašnik in tako sva vsak teden enkrat po eno ali dve uri sedeli skupaj in se pomenkovali. Ne vem, ali se je zdelo gospodarju to kaj čudno ali ne, rekel mi ni nikoli nič. Gotovo mu ni bilo dosti mar, s kom da obči njegova pastirica. Živela sem prav slabo, dostokrat nisem užila po ves dan nič kuhanega, moja glavna hrana je bil trd, neokusen kruh iz ajde, ovska in prosa. Mati si je veliko prizadela, da bi me spravila v kak boljši kraj, pa ni bilo mogoče. Ker sem bila tako slabotna in bolehnna, so se me ljudje bali. Moja mati se je bridko jokala, da me ne more rešiti iz te revščine; pritrkala si je mnogo založkov in jih meni prinesla. Za pastirico sem služila tri leta. V Šent Rupertu me rejniki niso družega naučili kakor očenaš in sedem zakramentov, dosti več morda sami niso znali. Za spoved in sv. obhajilo me je pripravila mati in mi dala še veliko drugih potrebnih in blagih naukov. Brati ni znala, jaz bi se bila pa kaj rada tega navadila. Bog mi je podaril dobro glavo, da sem si vse lahko zapomnila in nisem kmalu pozabila. Tudi me je učenje jako veselilo. V šolo nisem mogla hoditi. Prosila sem sosedovo hčer, ki je bila mojih let, da mi pokaže črke. Na paši se ni dalo, ker je morala doma kaj pomagati. Učila me je na potu, kadar sva šli v cerkev in spet domu. Črkam sem naglo pogodila pomen. Kupila sem si molitvene bukvice in jih začela po malem prebirati. V pol leta mi je teklo branje brez spotike. Mati mi pove z veselim obličjem, da grem

lahko v mesto za pestunjo. To službo mi je našla pri poštenem uradniku Lebanu. V tej hiši se mi je godilo prav dobro. Plačila sicer ni bilo veliko, ne več ko dvanajst goldinarjev, ali gospod in gospa sta ravnala prelepo z mano; jedla sem to, kar onadva, vsak dan govedino, ob nedeljah tudi pečenko. Otrok je bilo četvero; Gustelj in Žan sta hodila že v šolo, moji skrbi sta bila izročena Koreljček in Rikica. Oba sta bila jako mirni in dobri dušici, da nisem trpela nič z njima, razun po noči, kadar je kateri kaj obolel. Mati se je veselila moje sreče komaj poldrugo leto. Umirajoča me je poklicala k smrtni postelji in mi povedala s tresočim glasom tožno zgodbo svoje ljubezni in svojega greha. Rekla mi je: Vikica! zapomni si dobro, kar si slišala. Zdaj si še nedolžno dete. Če odrasteš, bodo prišli tudi tebi dnevi skušnjave. Varuj se malopridne družbe, nesramnih pogovorov, pijače; noč in dan prosi Boga, da te obvaruje. Moj zgled naj te svari. Prijela je križ, ki je ležal na mizici poleg nje in ga dala meni v roko in rekla: Obljubi mi na ta sveti križ, da boš ohranila zvesto te zadnje besede svoje matere v srcu. Jaz sem storila to obljubo in jo tudi izpolnila, hvala bodi milostivemu Bogu, ki me je podpiral v moji sveti obljubi. Pri Lebanovih sem imela razne prilike, navaditi se kaj novega, izbistriti si pamet in obogatiti. Gustelj me je naučil pisati, ali ne kranjskih črk, ampak nemške, kajti so bile takrat mestne šole še popolnoma nemške. Fant, ki je govoril po kranjsko, je bil tepen in zaznamovan z lesenim oslom. Tudi Gustelj ga je večkrat pricefral domu. Mi smo se mu smejali, on pa se je togotil in trgal teke, bukve in kar mu je prišlo pod roko. Tudi gospod se

je strašno jezil, da otroke tako kaznujejo. Kadar sta se učila Gustelj in Žan računati, sem jih poslušala in si lahko zapomnila njiju nemški: Ajnmalajns. Tudi nemških besed mi je precej ostalo, sčasoma sem jela razumevati nemški pomenek, ali govoriti se ni dalo, dasiravno sem se nekoliko trudila. Stanovali smo zraven prodajalnice starega Marina. Že veliko let je, kar je umrl, zdaj je mrtev že tudi njegov sin in dedič. Stari Marin se je priselil v Novo mesto iz Ribnice. Mož je imel prebrisano glavico, krščansko dušo in delavno roko. Bog je blagoslovil njegove trude, da je postal v mestu najprvi bogatin. Štacuna mu je bila založena z vsakterim blagom do vrha. V nji je dobil človek kar je hotel, zgolj dobro blago in ne predrago. Nobenega kupca na Dolenjskem niso ljudje tako cenili in spoštovali kakor njega. Pa je bil te časti bogme tudi dostojen. Trgovci, saj vemo, kaj so. Sleparki skoraj vsi. Marin je bil mož-beseda. Če je kaj rekel, je bilo kakor pribito. Kdor je bil pošten in je potreboval podpore, mu je posodil denar brez pisma in obresti. Zadovoljil se je z malim dobičkom, češ: Krka se je nakapljala, ne natekla, zato je tako velika. Pa kako ponižen je bil ta mož. Nosil se je zmerom po kmečko. Govoril je: „Obleka nam je dana, da se z njo oblečimo, ne pa bahamo. Tisoči, ki gledajo skozi svilo in bržun, bodo kmalu skopneli. Prevzetnost pojedja sama sebe. Kdor premore deset tisoč, naj se opravlja za en tisoč, kdor sto tisoč za deset tisoč, pa tudi ni sramote, če samo za pet tisoč.“ Tako pametnih besedi je bil ta mož. Večkrat sem prišla v njegovo prodajalnico kaj kupiti ali po kak drug opravke. Enkrat me je vprašal: Vikica, kaj so pa danes pridigali? Dobra

kristijana si, pa vem, da si bila v cerkvi. Rekla sem: Gospod so nam danes prav lepo razlagali, da mora biti človek s svojim stanom zadovoljen. Kdor je nizek, naj ne hrepeni po visokosti, služabnik naj ostane, kar je, naj ne zavida gospodu. — Marin se nasmehlja in veli: Vikica, Vikica! zanaprej moraš bolje paziti. Vidim, da pridige nisi prav razumela. Tako vas gospod niso hoteli učiti. Jaz pravim, da človek ne sme biti nikoli zadovoljen s svojim stanom. Naj ga prenaša potrpežljivo, ali vedno mora misliti, kako bi ga zamenil z boljšim. Kdor ima sto goldinarjev, se mora truditi, da pridobi z njimi drugo stotino, kdor premore že dve sto, naj gospodari z njimi tako, da mu narastejo na štiri sto. Ti si pestunja. Fej te bodi, če bi mislila, da smeš biti s tem stanom vedno zadovoljna. Zdaj je tvoja dolžnost, da paziš, da se uriš, da se učiš, kar ne veš, da poprašaj. Kadar boš kaj prida znala, te bodo ljudje radi sprejeli za hišno, za pomočnico v kuhinji in tudi za kuharico. Za kmečko deklo ni treba dosti znati, pa je tudi njena plača slaba. Glej, da ostaneš pri gospodi. Gospoda pa nevednih avš ne more rabiti, zato ti velim še enkrat: Uči se, seznanj se dobro z vsakim poslom, naj bo hišnim ali kuhinjskim. Mlada si in bistre glave; ne bo te stalo bogvekaj truda, da se navadiš gosposke službe. Zdaj imaš štirinajst let, kaj ne? Kadar boš imela sedemnajst let, bi bil že čas, da te vprašam: No, hišna, kako je kaj? Čez deset ali dvanajst let bi te že rad pozdravil: Dobro jutro, kuharica, kaj dobrega boste danes skuhal? Službe so različne. Včasih se godi hišni bolje nego kuharici; pa dobro, takrat ni treba prijemat za kuharico, pridrži se tista krava, ki bolje molze.

Tako me je Marin še dostikrat učil in opominjal. Bog bodi zahvaljen, da so padale njegove besede na dobro zemljo, da so pognale kali in sad obrodile. Otroke sem pridno pestovala in nadzirala, obenem sem pa neprenehoma opazovala, kako opravlja svoje delo kuharica, ki je bila obenem tudi hišna, pa tudi gospo sem gledala. Če je prilika tako nanesla, da ni kuharica utegnila kako reč urno storiti, sem se precej ponudila in prosila gospo, naj opravim mesto nje; se bom že pobrigala, da bo prav. Gospej je bilo to jako všeč. Dala mi je v roke to in ono. Jaz sem se na vso moč trudila, da ne pokazim kaj. Če mi je spodletelo, sem prosila za zamero in poduk. Lepa beseda najde povsod lepo mesto. Hrvat pravi: Krotko jagnje dve materi sesa. Gospa je hvalila mojo skrb in pridnost in me je čimdalje rajša imela. Tolažila in hrabrila me je: Ne boj se, Vikica. Če ostaneš, kakršna si zdaj, ne boš nikoli stradala. Le vadi in uri se, jaz in kuharica ti bova pokazali vse prav iz srca radi. Saj tudi meni s tem koristiš; lahko te že za marsikaj postavim mesto sebe in mesto nje. Tako sem se naučila kuhati brez težave in stroškov, pospravljala sem po hiši, perilo sem prala, čvrstila in gladila, spletala sem gospo in kuharico in delala z eno besedo vse to, kar delajo hišne in kuharice. Seveda vsega ne še popolnoma tako, kakor gre, ali bila sem za rabo. Koreljček in Rikica sta toliko odrasla, da nista potrebovala več tako nujno varhinje. Lebanovi so dobro izhajali, ali ostajalo jim ni dosti. Tudi so se stroški pomnožili, ko sta moja pestovanca jela obiskovati šolo. Morali so jih lepše oblačiti in skrbeti še za marsikaj drugega. Videla sem, da jima dva posla prizadevata nadlego.

Gospa je rekla, če že mora kateri od hiše, da dá rajši kuharico nego mene. Zato res nisem vedela, kaj bi storila. Iz Ljubljane je dohajala večkrat v Novo mesto gospa Kuncovka. Vprašala je svojega znanca Marina, če ji ve za kako dobro hišno? On veli: „O, vem in še za kako dobro! Če vam je je treba, vzemite si Lebanovo Vikico.“ Gospa gre k meni in me prosi, da bi šla z njo v Ljubljano. Jaz mislim in mislim, ali ji ne morem precej odgovoriti. Šla sem prašat za svet Marina. On pravi: „Vikica, pojdi! Kuncovke ne poznam prav dobro, pa ti je ne bom hvalil in priporočal. Ali če se ti ne bo zdelo pri njej prav, saj si lahko prebereš. Preverjen sem, da bo dobro zate, če odideš iz domačije. Okusila boš tuj svet in tuje ljudi, lahko se boš kaj bolj olikala in izmodrila. V domačem kraju je še malokdo bogatel. Ko bi bil ostal jaz v Ribnici, ne verjamem, da bi se bil prerinil kaj naprej. Imej pamet, ostani poštena in pojdi! Če se ti ne posreči precej od konca, ne smeš obupati. Človek potrebuje vselej nekaj časa, dokler se privadi neznanih krajev in ljudi. Kolikor te poznam, mislim, da ti smem prerokovati srečo.“ Jaz sem dejala: „Bog vam plačaj za ta svet in blago mnenje, katero imate zame. Samo to me skrbi, kako da bom mogla zapustiti Lebanove. Tako pošteni in dobri ljudje so in me ljubijo kakor svojo. Tudi jaz jih imam rada kakor svoje. Srce mi ne bo dalo, da bi se od njih ločila.“ Marin me prime za roko in veli resno: „Vikica! Ti imaš zlato srce. Spadaš med tiste redke posle, ki ljubijo hišo, v kateri služijo. Ali vsaka stvar, tudi vsaka čednost mora imeti neke meje, da se ne izvrže v napako. Sveto pismo nam zapoveduje: Ljubi bližnjega kakor sebe; ne pravi

tedaj: Ljubi bližnjega bolj kakor sebe. Pri Lebanovih bi ostala zaradi njih, ne zaradi sebe. Ta prijaznost sega predaleč. Kaj ti morejo dati ti ljudje plačila? Če te potrdijo tudi za kuharico, ne boš imela dosti več ko trideset goldinarjev. Leban je jako pošten mož, niti gospej se ne more očitati nič krivega, ali prihodki gredo za rodovino; še čudo, da se izdeluje; služabnicam v takih hišah ne teče gosposka plača; ne morejo nič prihraniti za stare zobe. Svoje koristi ne smeš zavreči! Moj svet je, da se posloviš z Lebanovimi, kar se najlepše more, da se zahvališ za prejete dobrote in — da odrineš v Ljubljano. Zdaj je bilo omahovanju konec. Ko smo šli narazen, so jokali gospa in vsi otroci. Ko sem se preselila v Ljubljano, še nisem prav dopolnila sedemnajstega leta.

Pri Kuncovih sem služila komaj pol leta. To so bili taki škratje, da me še zdaj jeza prime, kadar se jih spomnim, vsi hinavski, napuhnjeni, lažnivi, priliznjeni in zlobni. Na videz se je vse svetilo in lesketalo, če je pa človek nos malo bliže pritaknil, mu je zasmrdelo kakor kuga. Pred ljudmi so se delali svete, so oblizali vsem svetnikom pete, izpolnjevali pa niso ne ene božje zapovedi. Vpričo drugih sta se dedec in baba sprevajala za roke in poljubovala, da je bilo gnusno. Kadar sta bila sama, sta si rekla vse drugo, samo ne: človek. K nji je zahajal, nečem povedati, kdo. Kaj takega je groza slišati. On pa tudi ni bil nič boljši; lazil je za vsako deklo in tudi za mano, ali zapodila sem negodnika z mokro cunjo. Dolžna sta bila vsem mesarjem in branjevkam po celem mestu. Na ulico pa se Kuncovka ni prikazala drugače kakor v svili, da je kar vršalo. V kuhinji sem morala vsak dan

pomiti bogve koliko poličev zato, da bi sosedovi mislili, da se gostimo prav obilno z vinom. Na mizo pa je prišlo komaj vsako nedeljo, ker ga krčmarji niso hoteli več dajati na upanje. Za deset ljudi nisem kuhala več kakor po dva funta mesa. Nisem požrešna, ali moram reči, da sem bila večkrat lačna kakor sita. Enkrat smo ostali štirinajst dni na deželi, v Mengšu pri Kamniku. Pošiljali so me semtertja po hišah, v eno z rešetom, da prinesem za dva krajcarja češpelj, v drugo z velikim loncem, da kupim za tri krajcarje smetane. Vsa vas se je iz nas norca delala. Mene je bilo sram, da bi se bila rada kar v zemljo pogreznila. Take beračije nisem še nikjer videla. To jaro gospodo vem da so Mengšani dolgo pomnili. Proti meni so se Kuncovi obnašali tako: V obraz med in cuker, za hrbtom žolč in strup. Zaradi lažnivega obrekovanja sem tudi pobegnila in pravim še zdaj, da se mora vsak sladkih gospodarjev huje bati kakor zlodja. Služila sem potem pri nekem bogatem kupcu. Imel je nekoliko mladih pomočnikov, ki so prežali na babe kakor volk na ovco. Spominjaje se svoje matere sem ušla že čez tri mesece.

Pripravila sem se k imenitni vdovi Lažanski. Mož je bil general ali kaj, to vem, da ji ni rekel nihče drugače kakor generalica. Vse znanke so me svarile: Ne hodi tje. Ta baba je obsedena. Zmerja in kolne družino kakor psa. Z nobeno se še ni razšla zlepo. Z nekatero se je tudi pretepała, eni je vrgla v glavo žerjavico. Sitna je tako, da se ji nikoli ne ustreže. Jaz sem dejala: „Naj poskusim tega zmaja. Morebiti ne bo tako strašan.“ Mikala me je čedna plačica, na mesec osem goldinarjev. Bila sem kuharica in hišna

obenem; vodo, drva in druge take reči mi je donala najemnica, katero sem dobila za pomoč. Lažanska mi je tudi sama povedala, kako se je ravšala z deklami. Če je kaj rekla, da so ji precej odgovarjale in jo sploh na vse kriplje dražile, ji pobijale nalašč posodo, zlivale po zimi po stopnicah vodo, da je enkrat padla in počenjale sto drugih takih reči. Dejala mi je: „Vika, stori, kar bom velela in z mano potrpi, pa boš videla, da se bova dobro vjemali.“ Imela sem malo upanja, da bi bilo to mogoče in vendar je bilo. Živeli sva skupaj dobri dve leti brez prepira in brez jeze. Sitnosti je res prodajala; vse se je moralo goditi natanko ob uri in minuti; vsak stolček, vsaka skledica in kupica je morala stati na svojem mestu; vršilo se je vsako opravilo na isti način po istem redu dan za dnem, leto za letom. Naše življenje je bilo podobno uri. Zahtevala se je največja snaga; bognedaj, da bi zagledala vdova kje kako smet ali blato. Če je bila obleka le količkaj zamazana, je šla precej k perici. Brisačo je rabila vsak dan drugo, prt je moral biti drug opoldne, drug zvečer. Gospa je bila še mlada in zala, se je lišpala, ogledovala v zrcalu, napravljala in spravljala neprenehoma. Druzega posla se ni nikoli lotila, druga reč je ni nobena skrbela. Največo nadlego so ji delali lasje; neka gospodična jo je prišla vsako jutro česat in spletat, ji umivat glavo in jo mazat z dišečimi olji in mastmi. Ko sem videla v hiši te in take šege, sem si mislila: „Vdova, midve tudi nisve za tovaršijo.“ Bog sam si ga vedi, kje sem vzela to potrpljivost, da sem ne le pri nji prebila, ampak se je tudi privadila in se z njo prav dobro sprijaznila. Pa še prav kmalu, v dveh, treh mesecih. Naredila sem,

veste, vse natanko tako, kakor je ukazala; nisem ji rekla nobene nazaj; če nisem prav vedela, kako bi bilo njej všeč, sem tekla precej k njej in jo prosila za nauk. S tem sem se ji tako prikupila, da mi je začela službo olajševati. Rekla je: „Vikica, miruj že enkrat, ne misli, da te hočem z delom končati. Ti si preveč pridna.“ Gonila me je k jedi in tudi spat. Če sem kaj pozabila ali se kaj zmotila, mi ni rekla žalbesedice. Enkrat je nekam popotovala, pa mi je izročila vse ključe in je dejala: „Pri tebi so boljše spravljene kakor pri meni. Zdaj smeš gospodinjiti prav po svoji volji. Kuhaj, peci, cvri si, kolikor hočeš. Bog ti blagoslovi!“ Najbolj sitno in grdo se mi je od konca zdelo to, da sem ji morala roko poljubiti. Zmerom sem slišala, da gre ta čast samo mašnikom. Te gosposčine sem se privadila najteže. Vdova se je enkrat močno prehladila, morala je ležati kakih deset dni v postelji. Jaz sem ji stregla, kolikor sem mogla in znala; hodila sem po zdravnike, v lekarno, prenašala jo, grela, skuhala in pripravila ji, kar je pozelela; čula sem cele noči pri njej brez spanja, skrbela sem zanjo z eno besedo, kakor mati za svojega najljubšega otroka. Po bolezni pridem zjutraj k njej in ji hočem roko poljubiti. Ona mi jo izmakne in reče prijazno: „Pusti to. Če me hočeš poljubiti na usta, ti ne branim. Mi dve sva prijateljici.“ Vidite, tako dobre so s človekom velike gospe, če jim izpolnjuje voljo. Ko jo je gospodična spletala, sem večkrat pristopila in gledala. Dejala sem: Ni šment, da se tega ne bi naučila, saj sem že prej nekaj razumela. Neki dan se je frizerka ne vem kje nekaj zamudila. Gospa se jame jeziti, jaz pravim: „Če dovolite, bom poskusila jaz.“ Ona se

nasmeja in sede. Jaz se lotim, napravljam, kakor sem mislila, da je treba, naredim ji koderčkov, zavojkov, kitic, da je vse bingljalo; ko dovršim, prosim, naj se pogleda. Ona zavpije vsa v čudu: Tako lepo še nisem bila nikoli spletena. Odslej vidim, da druge frizerke ne potrebujem. Ta umetnost mi je dosti koristila. Lažanska mi je bila povišala plačo že prej na deset goldinarjev, zdaj mi je jela dajati po dvanajst in še več goldinarjev. Imela me je tako za ljubo, da sem sedela pri nji na zofi in sva kramljali kakor dve vrstnici. Govorili sva včasih po nemško, včasih po kranjsko. Našega jezika gospa ni zaničevala, samo nekako spačen se ji je zdel. Razumela ga je že takrat, ko sem k njej prišla, ali ga je zavijala tako čudno po češko ali po poljsko, kaj vem, da nisem pogodila vselej, kaj misli reči. Po času pa se ga je navadila precej dobro, da se je lahko z vsakim človekom pomenila. Večkrat sem ji morala prebirati tudi naše bukve. Tomaža Kempčana sem prebrala z njo celega. Godilo se mi je pri njej za vse reči prav dobro. Hrane in pijače nisem uživala take ne prej ne pozneje. Če je bila obleka le količkaj ponošena ali iz mode, jo je dala meni. Drugi predpust je začela hoditi nekam zamišljena. Vprašala sem jo, kaj jo tišči, pa mi ni hotela povedati. Dejala je: „Počakaj, boš že izvedela.“ Truda je bilo zdaj dosti. Šla je na vsak bal. Morala sem jo na vso moč brižno česati in oblačiti. Po trgu sem jo videla večkrat šetati se z nekim gospodom, ki jo je vodil tudi na ples in s plesov zopet domu. Bilo je kazno, da se nekaj snuje. Naenkrat mi reče gospa: „Vikica, veseli se z mano, jaz sem nevesta. Po svatbi pojdemo najprej na Laško, potem na Poljsko. Tam ostanemo. Kaj ne, da me ne

boš zapustila?“ Meni se je milo storilo, da bom morala proč iz domovine, tako dobre službe se pa tudi nisem hotela znebiti. Rekla sem: „Bom poskusila, morda se mi tuje dežele priljubijo.“ Precej po poroki smo se odpeljali proti Trstu. Vozila sem se po Benetkah, sprehajala po Vičenci, Milanu in Fiorenci, videla sem Rim in Napulj, zlezla na goro, ki meče iz sebe ogenj. Nikdar ne bi mislila, da je svet tako lep in velik. Z Laškega smo se drdrali nazaj proti beli Ljubljani in naprej skozi Gradec, Dunaj in Brno najprej v Krakov, potem še dalje do poglavitnega mesta poljskega, do Levova. Tu smo se ustavili. Na Poljskem nisem prebila ne cele tri mesece. Kraj se mi je zdel strašno neznan in negoden, še bolj pusti pa ljudje. Judov tam vse mrgoli. Po domu se mi je jelo strašno tožiti. Navsezadnje sem še zbolela. Ko sem nekoliko okrevala, sem dejala: Ne, tukaj pa že nečem umreti. Gospa me je dosti nagovarjala, obljubila mi tudi več plačilo, če ostanem. Jaz pa se nisem na noben način dala preveriti. Ko je videla, da je ves trud prazen, me je vprašala, če hočem stopiti v službo v Celju. Ondi ima prijateljico, kateri me bo priporočila. Jaz sem se zahvalila in rekla: Zakaj ne? V Celju sem kakor doma. In tako sem dejala gospej: Z Bogom, sem sedla na voz in se peljala nazaj proti preljubim domačim krajem. Bog sam ve koliko sto ur čisto sama, to se pravi, brez znane tovaršije.

Ala sem si oddahnila, ko sem zagledala veselo Celje! Vožnja me je bila tako pretresla, da sem skoraj pamet izgubila. Moj gospodar se je zval Rajter. Imel je v Gradcu fabriko, v Celju hišo in veliko kupčijo. On, žena in cela družina so bili trdi Nemci. Marsikaj

me je žalilo že prve dni. Plače so mi obljubili na mesec samo sedem goldinarjev. Sprejeli so me za hišno, ali sem morala pomagati tudi v kuhinji. Kmalu sem zapazila, da gospodinja Slovence strašno črti. Ne vem, kaj so ji storili. Nikoli jim ni rekla drugače kakor Windische Trottel, to se pravi: slovenski bedaki. Ljudem je govorila, da me je vzela samo zaradi prijateljice, pa že zanaprej ve, da nisem nič prida in me bo treba pognati. Pozneje sem skusila, da so bile kuharica in obe dekli še veliko hudobnejši od babe. Jaz sem si mislila: Če ne bo zame, pa pojdem. Ker sem že tukaj, bom potrpela par mesecev, če bo mogoče; potem hajdmo naprej, dokler se ne namerim na kaj boljšega. Služila sem prav tako kakor doslej v drugih hišah. Prva sem vstajala, zadnja zaspavala, opravljala, kar se mi je naložilo, nisem godrnjala, ampak poslušala molče vse opomine in svarila svoje gospodinje. Rajterica je mislila, da se hlinim; pravila je drugim, da take potuhnjenke še ni videla; ona ni vedela, kako ponižne in pokorne so kranjske dekle. Družina ji je pritrjevala in jo na vso moč zoper mene dražila in hujskala. Po celi okolici se je razširil glas, kako hinavko so dobili Rajterjevi. Najhujše je bodlo te nevernike, da rada molim, v cerkev hodim in prebiram, kadar utegnem, pobožne bukve. V obraz se ni drznila gospodinja nič reči, pa saj ni mogla. Izpolnjevala sem svoje dolžnosti in če sem dovršila svoj posel, sem hitela na pomoč kuharici ali deklama. Rajterica je dejala: To skrivno grešnico bom že zasačila, ne bo me osleparila, ne; naj nikar ne misli, da ji verjamem. Te in take marne sem pač izvedela, ali se nisem za nje brigala. Še smejala sem se in dejala sama v sebi: Le pazi,

baba, da si oči ne izdereš. Kakršna sem danes, tako me boš imela vsak dan. Ne bojim se nič tvojega špeganja. V drugih rečeh se nisem mogla nanjo nič tožiti. Plačevala mi je v redu vsak mesec, hrana je bila obilna in tečna, spalnica čedna, v postelji dve žimnici. Slovela je z dobrim razlogom za pravično, pošteno in dobrovoljno. Ko sem spoznala te lepe lastnosti, sem jo morala prav iz srca pomilovati. Sum, veste, je imela name samo zato, ker pravih poslov dozdej še poznala ni. Odkar je začela gospodinjiti, so služile pri njej same vlačuge in negodnice. Togotila se je dosti nanje, ali jih ni rada tirala od hiše. Mislila si je: Če gre ta, dobim namesto nje nemara še slabejšo; kaka korist bi bila zame?

Naj vam nekoliko razložim, kako so se vedle moje ljubeznive tri tovaršice. Delati so znale, ali če jim ni stal človek zmerom za petami, fuk! so smuknile ena sem, druga tam, pa jih ni bilo moč nazaj priklicati. Za svoje pohajkovanje so našle sto izgovorov in so si izmišljevale tako lepo po vrsti, kakor da bere človek kako knjigo. Iz postelje jih včasih ni bilo spraviti, Rajterica jih je morala večkrat z vodo politi, jim jemati po zimi odejo, jih žgečkati in bunkati. Ali ni čudo, da so bile tako zaspane. Lajdrale so se ne samo v nedeljo popoldne, ampak dostikrat cele noči. Bil jim je vseč vsak falot, da je le v hlačah tičal in jih napajal. Včasih so prilezle v spalnico pozno po noči skozi okno, pijane kakor mavre. Drugi dan je bila postelja vsa poljubvana, tla fej te bodi vsa osvinjana, kakor kako stranišče. Tudi se je zgodilo, da so privlekle šoceljne s sabo. Enkrat so prilomastili štirje z njimi. Kuharica mi je dejala: Ta dolgan bo zate. Vidiš, kako te lju-

bimo. Nadejam se, da se ne boš preveč upirala. Jaz sem začela tako glasno vpiti, da so se lumpje zbalili in šinili vsi štirje nazaj skozi okno. Prihranila si ni nobena nič, svoj prislužek so ves zažrle in zalokale. Dekla Johana se je bahala, da popije en večer deset poličev piva. Cape so jim kupovali ljubčki. Kadar so jih oskuble, so si šle iskat drugih norcev. Strašno sem se čudila, da mnogi možaki niso čisto nič ponosni, vsaka flundra jim je dobro došla. Mene so mrhe opravljale, da sem windische Sau, slovenska svinja. Ta čast se je njim bolj spodobila. O, v glavo so bile vse narfruljene, vrhnje krilo se je svetilo prelepo in je šumelo kakor vihar; spodnje kijklje in nogavice pa so bile dostikrat grozovito zamazane in smrdeče, še ob nedeljah. Če jih je Rajterica hotela kaj ošteti, si ne morete misliti, kako so dvignile greben. Jele so rjuti in rotiti se, kakor najgrji pijanci. Če jim je rekla, da so vlačuge, so ji zabrusile nazaj: Če smo, kaj je komu mar za to? Ti pa goljufaš svojega moža. Menda je oslepel, da tega ne vidi, sicer bi te že nabičal. To je bila peklenska laž. Ženi se ni moglo očitati nič napačnega. Ker nisem hotela z njimi potegniti, potepati se in vasovati, so me sovražile kakor pajka in mi nagajale ob vsaki priliki, sosebnost Johana. Enkrat sem kuhala, pa je prišla skrivaj v kuhinjo in mi juho tako presolila, da je nismo mogli jesti. Rada bi bila kupila od mene za male krajcarje lepo kočamajko. Jaz sem rekla, da je ne dam. Čez nekoliko dni jo pogledam in vidim, da je vsa preluknjana, menda s kakim žreb-ljem, da je nisem mogla nositi. Tega mi ni naredil gotovo nobeden drug, kakor ona. Pri sosedih me je razlajala, da štimam gospoda. Rajterica je to izvedela,

ali se ni menila za tako čenčo, ker je svojega moža predobro poznala. Enkrat sem po hiši pometla in pospravila. Komaj sem stopila na prag, pride Johana. Zdelo se mi je čudno, da je pregačo zavihala in držala, kakor da nekaj nese. V veži se ustavim in pazim. Johana razgrne pregačo, vrže na tla poln kup smeti in začne vpiti: „Kaj je to, da je vse nasmeteno? To zanikarno kuharico bo treba zapoditi.“ Jaz letim h gospej in ji povem. Mesto mene se je morala pobrati Johana, ali mi ni to nič pomaglo; nje naslednica Liza se je ni ustrašila za nobeno hudobijo. Rajterica je sčasoma vendar le spregledala in se prepričala, da ji služim res pošteno in po krščansko. Natolcevanja ni nikakoršnega več poslušala. Rekla mi je v oči: „Jaz sem se grozno motila, čula sem Slovence zmerom psovati, pa sem verjela takim besedam. Veš, kaj sem včasih mislila? To, da se mi hočeš prilizniti. Jaz bi ti vse zaupala, ti pa bi to porabila, me okradla in šla. Na Nemškem se je dostikrat pripetilo, da je posel na tak način prekanil in poškodil gospodarja.“ Jaz sem kar ostrmela in dejala: Za božjo voljo, ali nemške deklice nimajo nič vere? Ni mogoče, da bi bile same razuzdanke in malopridnice. Rajterica pravi: Ne vem ravno, če so vse take. Ali dosti ne hvalijo nobene; ena skače čez vojnice tako, druga kako drugače, vsaj po mestih. V vaseh sem malo živela in mi ni znano, kako je tam. Ali težko bo bolje. Prosto ljudstvo je na Nemškem še skoraj bolj spačeno kakor gosposko. Naša duhovščina ni za nič, farmanov ne napeljuje na poštenje, ampak jih še pohujšuje. Vaši duhovni morajo biti res pravi dušni pastirji, da odrejajo dekleta tako lepo. Bržkone se pa pri vas tudi starši bolj brigajo za svoje otroke kakor

nemški. Pri nas je ostrost izginila in tako se je vse razmaknilo, vsi sklepi so odnehali, mladina dela kar hoče, povsod vlada samopašnost in razuzdanost. Ali povej mi vendar, če se ponašajo tudi druge kranjske dekletke tako pohlevno in zastavno kakor ti, ljuba Vikica?

Rekla sem: „Vse morebiti ne, ali mnogo gotovo še veliko lepše od mene, kajti slišala sem doma brez števila deklet hvaliti. Na Kranjskem pa se rajši graja kakor hvali, še če človek pridno dela in bogoslužno živi. Ne zamerite mi, gospa, besede, katero bom zdaj rekla. Naj že bodo moje rojakinje kakršne hočejo, ali tako zrelih tic nisem videla na Kranjskem, kakor so te vaše nemške služabnice.“ Rajterica veli: „So tice, so. Ali kaj hočem? Rada bi dobila same Slovenke, *ali ne bi mogla z njimi govoriti. Vaša dekleta ne znajo nemško.* Jaz sem pa prestara, da bi se učila slovensko, pa se mi zdi vaš jezik tudi tako čuden in neumen, da nimam zanj nobenega veselja. Blagor si ga vašim gospodinjam! Ne vedo, kaj je na svetu hudo. Pri takih poslih se jim ni treba nikoli jeziti, se nikoli bati, da se delo ne bo o pravem času opravilo, ali da bi zmanjkalo kake reči. Prej sem Slovence zaničevala, kar poznam tebe, se moram trkati na prsi, da sem grešila; moram potrditi, da ste boljše vere in boljšega srca kakor Nemci.“ Zdaj vidite, kako se je ta žena predruščila in spreobrnila. Ne le proti meni, tudi proti Nemcem nas je na isti način hvalila in povzdigovala. Imela me je rajša ko vse druge posle. Možu je rekla: „Ta mora ostati pri nama, če vsi odidejo. Dekle je vredno zatega denarja.“ Tega vam ne pripovedujem, kakor da bi se hotela bahati. Prepričana sem, da bi se bila kaka druga Kranjica, ki bi znala nemško, Raj-

terici prav tako priljubila kakor jaz in morebiti še bolj. Jaz pa sem se vendar le namenila drugam. Ne da bi se bila čutila kaj nesrečno. Bog varuj. Gospod je bil dober ko duša. Odkar sva se z gospo z bogali, tudi zoper njo nisem mogla nič reči. Godilo se mi je vse prav po volji. Šla bi bila lahko, kamor bi bila hotela. Rajterica me je še sama nagovarjala: „Kaj sediš zmerom doma! Včasih pojdi le na kak sprehod, to je zdravo.“ Jaz pa sem rekla: „Hvala, me ne veseli. Kdor si želi kaj privarčevati, se mora držati doma. To je potrebno za posla kakor izvrševanje božjih zapovedi. Na šetnjah se trgajo črevlji, se zapravlja tudi denar.“

Pri Rajterjevih zato nisem mogla ostati, ker mi je bilo dolgčas med Nemci. Včasih se je zbrala velika tovaršija, na priliko ob velikih praznikih ali pred pustom ali če smo obhajali kak god. Ali naj nas je bilo malo ali veliko, meni se je zdelo strašno pusto. Nemci se ne znajo zabavati, šaliti, še pogovarjati ne tako, da bi se srce razigralo. Prava dobra volja, ki človeku dobro de, je samo med Slovenci doma, Nemci so preokorni in premrzli. Doslužila sem poldrugo leto. Meseca maja so me vzeli Rajterjevi s sabo na Kislo vodo. Tujih gostov je privrelo tje, da se je vse trlo, sosebnost s Hrvaškega. Z nekaterimi sem se seznanila. Hrvatje so se mi dopadli nekako najbolje. Šumeli so neprenehoma kakor čebele, kadar roje, ves božji dan se je glasilo njihovo smejanje in popevanje. Z mano so se pomenkovali priljudno kakor s kako gospodično. Z nami je stanoval v isti hiši gospod Hasek z gospo in svastjo Zorko. S to sva se ne samo sprijaznili, ampak tudi posestrili, da sva se jeli tikati. Zorka mi je rekla: Pusti to nemško puščobo, pojdi z nami v

Samobor. Tudi sestra me je tako nagovarjala in mi je obljubila še nekoliko več plače nego sem je imela v Celju. Dosti me ni bilo treba prositi. O Kresu sem Rajterjevim odpovedala, o sv. Jakobu sem se peljala s Haskovimi v Samobor. Pravijo, naj se krivé reke, kolikor hočejo, na zadnje teko vendar vse v morje. Taka je prisojena tudi nam Kranjcem. Človek se klati po svetu, dokler se ne ustanovi na Hrvaškem.

Ta dežela je za Kranjce menda res obljubljena dežela. Gotovo je, da se cedi v njej med in mleko in da nahaja v njej dosti rojakov svojo srečo. Ali jim je nihče ne sme oponašati in zavidati; zaslužijo si jo pošteno z delom in trudom. Hasek se je rad šalil pa mi je dejal: Kapljica. Debelo sem ga gledala, kaj to pomeni. On pravi: Si pač tudi kapljica, kakor toliko drugih. Če se izlije po mizi voda ali vino in se miza nagne, se scedi, kaj ne, vse na tla. Če prime Kranjca stiska, beži iz domovine, loví dobiček semtertja, se peha in poti, sreče ni, nazadnje pade vsak v Hrvatijo in zabogati. Pa je tudi prav. Kdor se trudi, dobivaj tudi nagrado.

Povedal mi je tole pravljico: „Bog je med narode delil svet. Na zadnje pokliče tudi Hrvata in Kranjca in veli: Ta kos tu mi je še ostal. Vi dva sta brata, pogodita se po bratovsko, izberita in vzemita si pravično vsak toliko, da bo mogel s svojo rodovino pošteno živeti. Hrvat pravi: Dobro. Kranjec pa zagodrnja: Zdaj imam prav največ dela in se ne morem ukvarjati s to delitvijo. Saj se ne mudi tako. Danes moram iti v hosto po drva, potem je treba kositi, orati, slamo rezati, gnoj kidati, vsak dan naklada sto raznih poslov; težko bi izhajal, ko bi mi bil ustvaril sto rok. Kadar

vse opravim, bom že prišel. Zdaj pa, kakor velim, ne morem pasti lenobe. Bog izgine. Hrvat se zavali na tla in puši lulo, Kranjec pa hiti delat, se giblje in muči od zore do trdne noči kakor mravlja ali čebelica, da ne utegne skoraj ne spati ne jesti. Ko vse dovrši, se vrne k Hrvatu in veli: Deliva! Hrvat zarenči: Nisem te mogel čakati. Vzel sem svoj del in ga dal svojim otrokom. Kar je ostalo, je tvoje. Kranjec pogleda in vidi, da je pobral Hrvat vse zase, kar je boljšega, neizmerne ravnice, najlepše gorice, njive, travnike, gozde in največje vode. Pustil mu ni družega kakor kamenje in hribovje. Kranjec začne jokati in tožiti to krivico Bogu. Bog se oglasi in veli: Ne boj se, preljubi Kranjec. Živel boš bolje v svojih rovtah nego leni Hrvat v svoji obilnosti. Zemljo ima dobro, ali se mu je ne ljubi, dosti obdelovati. Potreboval bo težakov vsake vrste. Tvoji otroci bodo prišli k njemu, bodo zanj orali, zanj kosili, zanj drvarili, zanj prodajali, zanj brodarili in opravljali sto drugih poslov. Lenuh jim bo moral drago plačevati, prislužili si bodo silne denarje in za denarje si bodo lahko kupili zemlje ali od njega ali drugje, kjer koli se jim bo poljubilo.“

Ta pravljica govori resnico. Povsod na Hrvaškem nahajamo za teža dela kranjske težake. Posli so, drvarji, slamorezniki, najemniki za vsako reč. Razselili so se kupoma po mestih in deželi; tam proti morju so si postavili cele vasi; izpremenili so velike gore v polje in pašnike; sezidali so tudi novi Samobor. Stari je tičal v soteski, lesen in grd, da se ga je gospoda ogibala. Novi stoji na lepem prostoru z belimi hišami in poslopji, da bi se brez strahu smel imenovati mesto. To pa se motiš, prijatelj Breskvar, če misliš, da zaha-

jajo naši ljudje v Hrvate še le nekoliko let. Dostikrat sem čula govoriti, da traja to že dolgo. Po Savi so se vozili kranjski brodniki že od nekdanj. Komur je smrdela puška, hajd čez Kolpo, pa se je lahko skrila, Hrvatje ga niso izdajali Švabam. Če so odrli graščaki kmeta, jo je pobrisal najrajši v Hrvatijo. Tam mu je že spet narasla nova koža, da je kmalu pozabil svoj dom. Za Zagreb in Karlovec pravijo, da žive, kar stojita, v njih kranjski kupci, rokodelci in delavci. To je menda vzrok, kadar govore Hrvatje, da zatežejo besedo tako po kranjsko. Tiste, ki stanujejo tam doli naprej proti Turčiji in Banatu, razume človek veliko teže. Hrvaške dežele sem se privadila, lahko bi rekla, precej prvi mesec in kako neki ne? Saj ga ni zame na vsem svetu bolj prijetnega kraja kakor je Samobor. Prijazno se mi je zdelo vse: mesto, okolica, podnebje, življenje in ljudje. Dobi se tudi vse, kar človek želi in potrebuje: dobra voda, izvrstno vino, ceno meso, žito, zelenjava, sadje. Nad mestom se dviguje zelena gora, proti Zagrebu in Savi se razprostira rodovitna ravnica. Sprehajaš se, koder hočeš; kamor koli se obrneš, je dosti solnca in sence, trate in dobrave, pogleda in samote, ljudi in živali. Samoborci so za pogovor in društvo kakor vstvarjeni; ni se mi tožilo nikoli med njimi; čez nekoliko dni sem poznala že vse hiše; ker smo zmerom blebetali, sem se naučila hrvaško prej ko v pol leta. Delala sem največ v kuhinji, pravzaprav pa sem imela vse gospodinjstvo v svojih rokah. Haskovka se je malo brigala za dom; tekala je rajša po veselica ali pa je prebirala kake nemške bukve, ki popisujejo, kako se fantje in dekleta štimajo. Zorka mi je nekoliko pomagala, ali tudi njo je veselilo najbolj pohajkovanje in

klepetanje. Storila sem vsako reč popolnoma po svoji glavi; gospa mi je vse izročila, vse potrdila; ravnala je z mano bolj prijazno kakor sestra s sestro. Pri takih ljudeh se služi z voljo in radostjo. Bilo mi je žal, da me sreča ni zanesla prej med Hrvatke. Mislila sem, da znam kuhati za vsakega, ali nisem znala. Vsako ljudstvo ima v jedi nekak svoj red, svoje posebne šege in načine. Tudi Hrvatje se v tem nekoliko razlikujejo od Kranjcev in Nemcev. Kranjska gospoda si vošči zjutraj kavo z mastnim mlekom, smetano in rožički. Za obed mora priti najprej veliko juhe. Nekateri si napolnijo krožnik po dvakrat, tudi po trikrat. Odtod dohaja, da je govedina vsa prekuhana in izžeta. Z mesom se zahteva krompir in razne omake. Zelje se zdi ljudem najlepše, če je belo. Nanj si devajo pleče in klobase. Oboje Kranjci jako čislajo in se s svojimi klobasami še ponašajo. Ta suha reč pač ni vredna, da slovi, tudi kranjsko pleče je malokdaj dobro prekajeno in vlažno. Najljubša pečenka so ocvrti piščanci; teletina je navadno malo prida; mnogi jo jedo najrajši popoldne s kisom in oljem. Za večerjo ne bom rekla nič. Uživa se to, kar je pripravljeno, ali kar se more lahko dobiti. Pazi se edino na to, da jedi niso težke. Pije se dopoldne pivo, za obed vino z vodo. Tako navado sem videla pri kranjski gospodi največkrat. Zdaj pogledjmo, kako pa strežejo želodcu hrvaški gospodje. Za žene ne govorim, ker so menda povsod take, da ljubijo kofek in sploh kaj sladkega in finega. Če prašate Hrvata, kateri ruček mu je najdraži, poreče: Gulaš. Pred kosilom zvrne rad dve ali tri kupičice stare slivovke, da si naredi apetit. Za juho marsikateri ne mara čisto nič, sploh se naliva gostom komaj po pol

krožnika in še manj, da se komaj omoči dno. Vino se začne piti precej po juhi. Ne meša se z vodo nič. Hrvat hoče imeti mastno in muževno govedino. Krompirja ne prezira, ali omake če so ali če niso. Velik prijatelj pa je luku, je ga z vsako rečjo, zelenega in suhega. Če ga dalj časa ni, se mu začne tožiti po njem. Kranjec nameša v kumare toliko čebule, da je groza. Hrvat ve bolje, kaj je dobro: svoje ugorke uživa najrajši s česnjem. Zelje si želi rumeno kocekin, kranjskemu se smeja. Kranjsko pleče naj se skrije hrvaškemu. To je mastno in nežno, da se na jeziku kar topi. Kako borne sirote so pa še le kranjski piščanci proti hrvaškim puranom! Imela sem v roki dostikrat korenjaka, ki je tehtal petnajst, tudi dvajset funtov. Hrvatje po pravici trdijo, da je ni na svetu boljše jedi od njihovega purana. Mesto sadja jedo mnogi rajši dinje, ki se na Kranjskem malo poznajo. Takih posebnosti bi vam lahko še več naštela. Sploh se mora priznati, da jedo in pijo Hrvatje bolje in več nego Kranjci. Ali to velja samo za gospodo. Hrvaški kmet je za kranjskim dobrih sto let, ne zna ne prav delati, ne prav jesti. Kadar obeduje hrvaški gospod sam z rodovino, opravi vse hitro, ne zahteva dosti postrežbe; kranjski škric prodaja iste sitnosti, naj bo sam ali v velikem društvu. Kadar je kaka večja pojedina, ni Hrvat s tem zadovoljen, da si napase trebuh, hoče, da se obenem tudi prijetno zabava, da se mu vneme srce, da pozabi svoje nadloge. Kranjci se shajajo na obede in južine skoraj samo zato, da se dobro najedo in se še dolgo potem radi spominjajo, kako po gosposko so zajemali z veliko žlico. Hrvat uživa zložno, med eno in drugo jedjo nekoliko

počaka, da si želodec počije. Te presledke izpolnjuje z zdravicami, s pijačo, pomenkom, šalo in smehom. S tem se društvo oživi in udobrovolji, kosilo dobi podobo resnične veselice. Kranjska gospoda pa so strašno, ne vem kako bi rekla, ali ješča ali nepočakana, ena skleda drvi drugo, krožnik ne sme stati nikoli prazen, dokler ni vreča polna. Sede okoli mize špičasto in leseno kakor lipovi bogovi, pazijo nase, na jedi, na poslušbo, da imajo, ko se razidejo, kaj rešetariti in opravljati. Kadar se žlice polože in obed mine, ostanejo skupaj Hrvatje in Kranjci. Ali kako vse drugače si znajo kratiti čas ti in oni! Med Hrvati se zbudi glasen šum; eden jame pridigati tako lepo, da bi ga človek le poslušal, drugi pripoveduje slano in šegavo, da hoče družba od smeha počiti, eden nazdravlja, drugi se zahvaljuje v ime pridane si drugarice in v svoje ime, pije se bratovščina, sklepa se prijateljstvo in ljubezen, ki traja dostikrat do groba. Brez petja si Hrvat tovaršije ne more misliti, poje pa tako ginljivo, tako krasno, da se znebiš vsake otožnosti, da se moraš nehote veseliti z njim. Nikoli pa se ne razkladajo strupene marne in razžaljive čenče. Kaj pa delajo Kranjci ob takih prilikah? Nekateri molče in zehajo, drugi se sicer pomenkujejo, ali tako, da bi bilo tudi zanje dosti potov bolj dično, če bi molčali še oni. Največkrat opravljajo bližnjega: če to ne, pa kvasijo kake druge neumnosti. Uradniki pretresajo najrajši svoje službene homatije, drugi gospodje pa lov in babe. Neki baron nam je popisoval gotovo dve uri svojega psa, ki je dobil na desno uho grinte. Poslušali so ga vsi bolj verno kakor v cerkvi, meni pa se je tako gnusila ta povest, da sem morala zapustiti

obednico, ker se mi je začelo vzdigovati. Če pride k Hrvatu gost, mu veli: Dobro došao — in ta beseda mu gre iz srca. On je še preveč društven, ker pojedine drago stanejo. Haska so neprenehoma vabili. Včasih se je napotil sam, večidel pa je vzel ženo, svast in mene s sabo. V Samoboru je ni skoraj hiše, da bi ne bila kdaj obedovala ali južinala v njej. Po okolici smo oblazili vse grajske in župne dvore. Povsod so nas prosili in silili: Morate kmalu spet priti, obljubite, da boste v nedeljo pri nas, ne zamudite mojega godu! Večkrat smo se peljali h gospodovim znancem tudi na Kranjsko; v Mokrice, Čatež, Turn, na Krško, nekaterikrat smo obiskali Štajerce. Kaj pravite, kako so nas sprejemali? Nekateri so se nas ustrašili kar očitno, drugi so nas pozdravili prav sladko, pozneje smo izvedeli, da so nas vlekli skozi zobe; še drugi so nas povabili, da naj še pridemo, ali s takim glasom in obrazom, kakor bi bili hoteli reči: Poberite se in nikar več ne hodite! Jaz sem se teh kranjskih obedov kmalu naveličala, moril me je na njih strašen dolgčas, babe so me pa tudi prav po kačje pikale in žalile, dasi sem jim izkazovala še več časti, nego jim je šlo. V obraz so mi govorile „Gospodična Viktora“, za hrbtom pa so me zasramovale za vse pretege, da sem kuhinjska frajla, dimnikova botra, lončkova tetka. Na Hrvaškem pa ni zinil zoper mene nikdar noben človek kake žale besedice. V Samoboru se mi je godilo dobro na vsako plat, še pre-dobro, ker prevelika dobrota kaj lahko spridi in skazi. Meni je odpihala polovico prejšnje pobožnosti. Postala sem jako posvetna. Zorka se ni menila z mano o nobeni drugi reči, kakor o ljubezni, njena sestra Haskovka prav tako. V tujih hišah na pohodih nisem

čula nič inakega, kakor: Ta ima tega, ta tega; oh, kako je ta lep in priljuden; ta se moži, ta je zanosila, ta se izneverila, ta ljubi dva in druge take bedarije. Mlado glavo radi zmešajo taki pogovori. Še huje pa jo izbegajo priliznjene besede lepih fantov. Marsikateri Hrvat je prišel trkat na moje srce. Nahajala sem se v grozni nevarnosti. Vendar mi je dal Bog toliko moči, da nisem privolila v nobeno pregrešno zavezo. Nisem mogla še pozabiti obljube, storjene ranjci materi. Možitev pa mi je dostikrat brenčala po možganih. Ljubila nisem baš nikogar, itak sem bila v dedce tako zatelebana, da bi bila vzela vsakega, če bi bilo le količkaj kazalo.

Zdaj pa boste nekaj slišali, česar se sramujem še dandanašnji in se bom do smrti kesala. Hasek je bil še čvrst mož, ali postaren in sivolas. Žena je imela gotovo 30 let manj od njega. Nadlege mu ni dosti delala, rada ga pa tudi ni dosti imela. V Samobor se je priselil mladi inženir Frič. Kako in kje se je Haskova z njim seznanila, ne vem dobro. Jela sta se skrivaj ljubiti in tudi shajati. Hrvaške gospe se dostikrat malo brigajo za poštenje in zakonsko zvestobo. Kranjske niso morda nič bolje, ali znajo greh bolje utajiti. Jaz nisem prav vedela, kaj ima gospa s Fričem, ali toliko sem kmalu začutila, da se ji nekaj blede. Drugi ljudje niso dolgo nič zapazili. Enkrat me pokliče Haskovka in me vpraša: Vikica, znaš molčati? Velim: Če je treba, kakor kamen. Ona pravi: Dobro! Nesi to pismo gospodu Friču, ali ne smeš nikomur nič povedati. Za trud dobiš goldinar. V meni začne razbijati srce, vest mi govori: Ne delaj tega! Jaz pa sem jo tolažila tako: Gospa, kar vem, se ni dozdam še ni-

koli zgubila. Bog ve — morda se ne plete ni topot nič krivega, goldinarček je pa le dober. Pismo sem vzela in oddala. Čez štiri dni mi da drugo. Pisala je vsak teden najmanj dvakrat. Za vsako pot sem prejela goldinar. To je trajalo kake štiri mesece. Razen dobrodušnega Haska je vedel že ves Samobor, da se njegova žena in Frič štimata. Mene je vest strašno pekla. Šla sem v Čatež k spovedi. Gospod so mi povedali tako ostre in gorke, da sem jih čutila v dno srca. Ko sem prišla domu, sem odpovedala službo še tisti dan. Haskovka me je zaklinjala, da ostanem. Zastonj! Grehu nisem hotela več dajati potuhe.

Po znancih sem se spravila v graščino grofa Draškovića za hišno. Plačevalo se je sijajno, vsak mesec petnajst forintov. Včasih je došlo prihodnikov brez števila, delo se je nakopičilo, da nisem vedela, kje mi glava stoji. Včasih so se odpeljali moja gospoda v toplice ali v mesto, ni jih bilo po več mesecev nazaj, takrat sem praznovala in živela skoraj kakor puščavnica. S posli nisem delala dosti znanja in prijaznosti. Najrajša sem se pogovarjala še z voznikom, rojenim Kranjcem. Vest pa mi še zmerom ni mirovala. Molila sem, romala sem v Bistrico, kamor je sloveča božja pot, razdala sem cerkvi in ubogim vse goldinarje, ktere sem si bila prislužila s prenašanjem pisem, ali vse to ni nič pomagalo, vest me je pekla in pekla. Nadlogo sem potožila spovedniku. Mož me je tolažil: Ne boj se! Krivico si po mogočnosti poravnala, greh te boli, Bog ti ga je odpustil. Čutila sem olajšanje, ali vest mi še ni popolnoma potihnila. Posebno po noči me je včasih tako grizla, da sem jela jokati. Ali saj pravim, ženska je na svetu tako slaba stvar, da nam Bog pomozi.

Dušo mi je težilo samoborsko breme, pa sem zagazila v novo skušnjavo in stisko. — Grof si je našel novega vrtnarja. Ime mu je bilo Ivan. Jaz ga vidim in se vanj zaljubim. Ni bilo čudo. Mlad, lep, čvrst in visok se je dopadel vsaki, ne samo meni. — Prej sem tolikokrat čula, kako sladka je ljubezen; zdaj sem izkusila, da napravlja človeku tak nepokoj in toliko skrbi in bridkosti kakor nobena druga reč na svetu.

Ivan se je rodil na Hrvaškem, oče pa je bil Kranjec. Govoril je naš jezik tako gladko kakor svoj materinski. Vrtnarstvo je razumel izvrstno, ali je bil spreten tudi za vsak drug posel. Premoženja je imel že 1500 goldinarjev, nekaj je podedoval, nekaj si sam prislužil in prihranil, kajti ni bil zapravljivec. — Jaz bi se bila tako rada z njim menila, ali je bilo malo prilike. On ni zahajal v grad, jaz ne na vrt. Kadar sva se srečala, me je vselej lepo pozdravil in mi rekel par dobrih besed, ali nisem imela nič upanja, da bi hotel kaj zame marati. Zmirom sem se bala, da bom kar naenkrat slišala: Ivan se ženi, jemlje to in to bogatinko. Čisto nič bi se mi ne bilo zdelo čudno, če bi bil snubil tudi kako gospodično. Bil je tako čeden in prijazen, da se takega moža nobena ne bi bila branila.

Preteklo je pol leta, z vrtnarjem sva se že nekaj bolj seznanila, ali nisem nič zapazila, da bi govoril z mano kaj rajši kakor z drugimi. Vnemala, pa tudi bala sem se čimdalje bolj. Nisem vedela, kaj pomeni, da se mi kočijaž tako muza, kadar me vidi. Nazadnje ga vendar le vprašam, kaj mu je. — On veli: Meni nič, tebi pa prav dobro. Želim ti srečo. Ivana so dosti lovile, pa ga niso vjele. Ti nisi dirjala za njim, pa

se je itak vate zagledal. Na potu v cerkev sem ga vprašal: Ivan, kje imaš ljubico? Mahaš jo že proti tridesetemu letu, nabral si si tudi precej imetka; čas bo, da se oženiš. Ivan mi odgovori: To sem že tudi mislil, ali si je težko najti pravo nevesto. Edina naša Vikica ima vse tiste lastnosti, katere bi želel svoji ženi, ali se ji ne upam povedati tega. Preveč me je sram. Nemara bi mi tudi zamerila in me odtirala.

Te besede so me tako prevzele, da mi je jelo sape zmanjkovati. Precej po obedu sem tekla na vrt in vprašala Ivana: Povej mi po pravici, če si res tako govoril. — Ivan zarudi, pobesi glavo in pravi: Res. — Jaz velim: Zdaj vem tvojo misel, izvedi tudi ti mojo. Jaz te imam iz srca rada; še nikoli nisem marala za nobenega družega, kakor za te, kadar te bo volja, se vzemiva! — Ivan je bil tako vesel in srečen kakor jaz, čakati ni hotel nič.

Jela sva se dogovarjati, kje se bova nastanila in kako bova gospodarila. Pripravljala sva se za svatbo. Naenkrat tresk! udari strela v najino ženitev. Da nisva bila oba tako trdnega srca, bi jo bila gotovo porušila.

Ivan pride ves pobit k meni in pravi: Z nama ne bo nič. Dvanajststo sem bil posodil graščaku. Zdaj sem hotel denar vzdigniti. On mi veli: Ne solda ti ne morem dati, saj sam nič nimam. Grad je slepar zaigral. Izročil sem ga doktorju, ali se ne nadejam ničesar, ker se nisem intabuliral. Ostaja mi le bornih tristo forintov, katere imam v hranilnici. — Jaz sem vsa odrevenela. Kakor rada sem ga imela, začel me je vendar obhajati sum, da je bilo tistih tisočdvesto gola baharija. Rekla sem Ivanu: Če je to res, ne boj se nič. Še danes pojdem k doktorju. — Šla sem in doktor mi je potrdil Ivanove

besede. S tem je bilo vse popravljeno. Grem k Ivanu in mu velim: To bi bilo grdo, da bi te zapuščala v nesreči. Ti ostaneš moj, kakor doslej. Privarčila sem si sedemsto petdeset goldinarjev gotovine, razun njih imam precej srebrnine in zlatnine, obleke pa toliko, da je ne potrgam do smrti. Koliko se jih oženi, ki ne zmorejo ne peti del najinega premoženja. Z božjo pomočjo in s pridnostjo bova že izdelovala, saj ni treba, da bi živela po gosposko. — Ivan odgovori možato: „Vikica, presrčna hvala za tvojo ljubav. Ali jaz nečem, da bi mi kdo očital: Oženil si se kot berač, opomogel si si z denarji svoje babe. Jaz prebivam rajši na deželi kakor v mestu. Te navade se bom znebil. V Zagrebu dobim lahko dobro službo v veliki gostilnici. Denarja si bom služil kakor blata. Vsak krajcar bo prišel tebi v roke, da vidiš, koliko ti zaupam in kako resnično te ljubim. Odloživa za zdaj ženitev! Oba sva še mlada, ne mudi se nama nič. — Meni se je britko storilo, da ne morem povedati, ali Ivan se ni dal pregovoriti. Napotil se je v Zagreb in služil dve leti za natararja. Za plačo se ni motil. Poslal mi je vsak mesec najmanj trideset goldinarjev, včasih tudi več, ob novem letu na priliko celih osemdeset. — Nekaj mesecev sem ostala še pri grofu. Po Ivanu, kaj bi to tajila, se mi je tako neskončno tožilo, da sem se tudi jaz preselila v Zagreb. Kuhala sem v neki manjši krčmi. Prislужek je bil majhen, ali kaj sem za to marala? Z Ivanom nisem mogla dosti občiti, ali včasih sem ga vendar le videla.

Še zmirom me je skrbelo, da ga ne bi odvrnila od mene kaka bogata prilizovalka. Čula sem in tudi sama opazila, kako prežijo Zagrebčanke nanj; na-

stavljale so se mu celo omožene babure. On se pa ni zmenil nič, kar je rekel, ni oporekel. Denarja je prišlo toliko skupaj, da sem dejala: Ivan, zdaj ti ne more nihče očitati, da si prazen. Če me imaš količkaj rad, te prosim, kakor se da Bog lepo prositi, pusti službo, poročiva se! — Ivan veli: Takih misli sem tudi jaz, saj si morala, reva, dolgo čakati. — Po svatbi sva si najela najprej krčmo, ali šum pijanih ljudi ni ugajal ne meni ne njemu. Lotila sva se trgovine z drobnim blagom.

Bog nama je dal srečo, pa sva tudi od konca stiskala, pazila na vsak sold. Kupila sva si hišico v mestu, pa sva jo kmalu spet prodala in si pridobila drugo, veliko večo in lepšo, ki spada sicer pod Zagreb, ali stoji že zunaj mesta. Mogoče, da bova prodala tudi to in se preselila v Samobor. Razun hiše imava dve krčmici z najemniki in razno kupčijo. — Ivan ves gori za delo, bolj trudoljubnega moža ne najdete v celi okolici. Otrok sva imela več, ali so pomrli, edini Gjuro še živi. Visok, zal fant je, tak kakor je bil oče; odrastel je že in pomaga prav izdatno v trgovini.

Enkrat sva se šla z Ivanom sprehajat v škofov vrt Maksimir. Pri ribniku zagledava na tleh skoraj nagega otroka, deklico. Bila ga je vrgla v trato bržkone zanikarnica mati, da se odkriža skrbi. Midva sva to naznanila mestni gosposki. Ta jame matere iskati, to se ve, da brez uspeha. Meni se dete smili. Prosim Ivana: Vzemiva punčiko k sebi. Kar bova trosila zanjo, nama bo Bog povrnil z obrestmi. — Ivan precej privoli in tako je prišla Jelica v našo hišo in živi pri nas že osemnajst let.

Bog mi je pokazal prav očitno, kako povšeči mu je bilo moje delo. Dotakrat me je vest še zmirom opominjala na tista prekleta pisma. Odkar sem sprejela Jelico v svojo hišo, je bilo, kakor bi odrezal. Svoj greh mora človek vedno grajati, Boga moramo prositi za odpuščanje vsak dan in vsako uro. Jaz sem hotela samo toliko reči, da se mi je z Jeličinim prihodom duša ublažila in pomirila, da sem začutila v sebi gotovost, da se nimam bati za ta greh nobene kazni na onem svetu.

Ko bi vi videli, kako je naša Jelica pametna, skrbna in lepa, vsi bi se čudili. Mene spoštuje bolj kakor marsikatera hči. Če se bo možila, je ne bomo dali od hiše brez bale in dote. Jaz bi najrajši, da bi ostala pri nas do smrti. — Ivan se mi smeja, kadar začnem čenčati prav po babji navadi: Jelici ni treba iskati ženina, saj ga ima doma. Naj se spari z Gjurom! Jaz bi se veselila kakor otrok, ti, vem, bi tudi ne branil. Poznata se dobro, ravšala in tepla se ne bosta. — Tako kvasim večkrat za šalo, pravzaprav pa mislim to tudi za resnico. Gjuro in Jelica sta kakor vstvarjena za par, eden drugemu kakor namenjena. Če se ne motim, sta iste misli tudi onadva sama. Naj le bosta, Bog ju blagoslovi. Toliko je besed mojega današnjega, nesvetega evangelija. Raztegnila sem svojo pripovedko bolj na dolgo kakor prijatelj Breskvar. Ne zamerite! sem pač baba; ne čutim dobro, če se ne morem naklepetati.“ —

Zunaj je nevihta sčasoma potihnila, po nebu so se podili le posamezni oblaki, ki niso mogli polni luni jemati dosti svetlobe. Ratežki pivci so šli domu; Viktora, Breskvar in mešetar so dobili postelje v krčmi, ta dva v senici, jaz in Trin sva se poslovila in odrinila.

Prav prijetno se je korakalo po sprani cesti. Na potu mi je prijatelj povedal, da si je mislil kmečke ljudi, zlasti hlapce in dekle, vedno surove, neumne in nevedne, današnji pogovor pa ga je preveril, da inteligenca ni privilegij izobraženih stanov. Jaz sem to že davno vedel, ker sem s prostim ljudstvom veliko občil. Šuma nisva čula v nobeni vasi, luči nisva videla v nobeni hiši. Moralo je biti pozno, če ne že zgodaj. V Novem mestu pogledava na uro; bilo je pol dveh zjutraj.

Berači.

Dostikrat slišimo zdihovati naše kmete: „Za božjo voljo, saj vendar nekaj pridelamo in kar se proda, plačuje se nam dobro, ali nič nima več pravega teka kakor nekdanj, ne pridelek ne denar. Včasih je v žitnici zmirom čez leto še kaj malega ostajalo, zdaj se pre-privamo tudi o boljših letinah nekako do binkošti, pozneje moramo kupovati, če ne vsega, vsaj nekaj. Naj se reče kar hoče, kmečki žulji ne izdajo več — blagoslov božji nas je zapustil.“ Te tožbe niso prazne marne. Slovenec se trudi pridno kakor prej, tudi zemlja ni izgubila rodovitnosti in vendar se res ni mogoče preživeti tako lahko z domačimi pridelki, kakor je bilo to še pred trideset leti. Kmetje pripisujejo to najrajši večjim davkom, razumnejši tudi vedno večji potratu in zapravljenosti, manjši vrednosti papirnatega denarja i. t. d. Menda nihče pa ne misli, koliko jemlje in krade narodu strašanska beračija, ki se je zalegla tudi pri nas zadnjih trideset let in slabi našo deželo če dalje huje. Bralo se je v novinah (knjige nisem videl), da je preračunal šolski nadzornik Becker za 40

krajev doljnje Avstrije, da dohaja vsak dan po 12 beračev in da prejemajo v celi deželi milodarov za 1,780.000 goldinarjev brez Dunaja. Jaz sem delal take račune tri leta v Bršlinu, ali samo za meseca februar in julij. Februarja smo imeli beračev ta leta vsak dan 6—7, julija $1\frac{1}{2}$ —2. Popraševal sem tudi druge ljudi; vsi so mi rekli, da se za zimske dni ne sme računati sploh nikoli manj ko 5 beračev, za poletne pa nista preveč dva — ali v resnici da jih je po zimi gotovo še veliko več. Vsak dar je gotovo vreden vsaj 1 sold, večidel tudi 2 in če se daje moka in žito, še več. Ako odbijemo pol leta in računamo vsak dan druge polovice samo pet beračev in na berača le 1 sold vrednosti, daje vsaka hiša tem ljudem v letu devet goldinarjev, cela dežela pa več sto tisoč! Vem, da se ne berači toliko po hribih in stranskih cestah in potih, ali to ne pobija računa, kajti dela ob velikih in okrajnih cestah beračija vsakemu gospodarju veliko več škode, ko omenjenih 9 goldinarjev. Krčmar v šempeterski duhovniji je zapisoval celo leto milodare in je našel na svoje silno začudenje, da je podaril beračem več ko 50 goldinarjev. Krčmar prečinske fare, stanujoč daleč od večih cest, jim je dal v denarju do 20 goldinarjev, kruh in žito pa sta bila tudi toliko vredna, če ne še več. Uboga gostinja mi je tožila, da so ji odnesli še čez 4 goldinarje, za katere bi si bila lahko kupila par dobrih črevljev. Kaj in kakovi pa so ti ljudje, na katere troši naša revna Krajina toliko svojega, s krvavimi žulji in z rekami pota prisluženeга premoženja? To vidi in ve vsak otrok, kaj in kakovi so. Lenuhi, vlačugarji, pijančki, malopridneži vsake vrste, razuzdani pohotniki, sleparji, tatovi. Takih je izmed 10 beračev najmanj

osem, ostala dva sta vredna naše milosti in pomoči, sta resnična reveža, nista zapravila imetka in nimata zdravih udov, da si služita kruh sama. Ali ravno ta dva gonimo najrajši od hiše, ker se nam bližata ponižno in nam nečeta delati nadleže. Onih osem se bojimo. Če zarezimo nanje: „Ne moremo dajati vsem, vas je preveč“, se postavijo v kot, kakor da ne slišijo in začno godrnjati svoj očenaš. Po molitvi nam žele zdravje in srečo, izveličanje našim ranjkim in če to ne pomore, še veliko drugih reči, dokler se ne naveličamo in jim vržemo krajcar, kos kruha ali kaj drugega. Vsi ljudje pravijo: Berači so potepuhi, niso vredni, da jih pošten človek pogleda, vemo, da naši darovi niso vzeti pred Bogom za dobro delo, mi jim dajemo zato, da se odkrižamo nadležnikov. Pobožne duše dodajajo včasih še te besede: Ta morda ni vreden, da kaj dobi, in deset drugih tudi ne; ali enajsti je pa morebiti tako potreben naše podpore kakor riba vode in mrlič izveličanja. Primerilo se je že večkrat, da je v beračevi podobi prišel v hišo sam izveličar. Nekateri so ga zapodili in so zapravili nebesa, drugi so ga lepo sprejeli in pogostili, pa jih je blagoslovil že na tem svetu z blagom in zdravjem. Ko bi vedel človek, da izmed sto beračev ni vreden milosti več ko eden, moral bi dati miloščino vsem sto, da se pomaga revežu. Sveto pismo pravi, da je bolje krivico trpeti ko krivico delati. Vse, kar imamo, smo prejeli od Boga, Bog pa je rekel, kar boste storili najmanjšemu svojih bratov, bo potrjeno, kakor da ste meni storili. Ali pa niso naši najmanjši bratje zaničevani berači? Kar delimo njim, delimo tistemu, čigar so naše njive in hoste in hiša in vse, kar imamo in mi sami.

Nekateri mi je spomnil včasih že tudi „svetega“ kurenta. Kurent je veliko grešil na svetu, ni hodil ne v cerkev, ne k spovedi, samo v največje praznike je prišel k maši pohujševat ljudi. Brez godbe ni mogel stati ne pol ure, gosti pa je znal, da noben godec tako, odkar svet stoji. Zato ga spoštujejo godci še dan današnji za svojega patrona in so pijanci vsi, kakor je bil pijanec njihov patron. Kadar so nesle ženske na prodaj jajca, je stopil pred nje in jim zagodel, da so začele plesati in so se vrtile, dokler niso pobile jajc. Kurent se je smejal in šel na travnik, kjer so kosili seno in je godel tudi koscem in sušačem, da so plesali po mrvih ves dan in vso noč, dokler ni privršala nevihta in jim zmočila trave. In tako je motil ljudi, kamorkoli je prišel in tudi v cerkvi v največje praznike. Komaj je duhoven odpel: *Tantum ergo*, že je zaškripal Kurent, ljudje so se začeli prijemati in vrtiti. Gospod jih svari, ali predno še more dati prvi blagoslov, se začne sukati tudi on z monštranco in precej za njim tudi svetniki in svetnice v oltarjih in nazadnje klopi, kamni, stene, orgle in cela cerkev. Že zaradi tega grozovitega pohujšanja je moral Bog obsoditi Kurenta v pekel. Ali Kurenta je enkrat srečal berač in berač je bil nag in je prosil Kurenta za oblačilo. Kurent pravi: Godcem je tako namenjeno, da nimajo nič premoženja. Vse, kar je njihovo, nosijo na sebi. Jaz imam samo to le suktnjo, ali dal ti bom suktnjo, ako zaplešeš višje od drugih. Berači pa so znali dobro plesati že takrat. Kurent zagode, berač pa skače in skače in začne Kurenta preskakovati. Berač je dobil suktnjo in se zahvalil in šel. Kurent je hodil od takrat golorok. Ko je moral umreti in je slišal sodbo, da mora iti v pekel, prosi

sv. Petra, naj mu pokaže pred odhodom nebesa. Peter odpre vrata. V nebesih zagleda Kurent svojo suknjo in plane in sede nanjo in pravi: Vsak naj sedi na svojem. Svetniki so se smejali, se spomnili dobrote Kurentove in prosili zanj, da ostane v nebesih. In Bog se ga je usmilil in mu pustil sedež na suknji. Pri Bogu je spravljen vsak dar, ki ga damo potrebnemu, ni pozabljena nobena kaplja vode, s katero smo postregli žejnemu.“ Kjer ima narod take nagibe in razloge za svojo dobroto, berači ne umirajo od glada.

Stopimo zdaj pred nje in preglejmo jim vrste. Prvaki so vsekako mnogobrojni, zvečine mladi in zdravi fantje, s punkeljci na plečih. Navajeni gosposke časti, jemlje besedo „berač“ za razžaljenje. Slovenci jim pravijo „vandrovc“, sami se imenujejo popotne rokodelce in obrtnike. Cvetka so nemškega življenja, čeravno ne vselej nemške domovine. Tudi če so rojeni Slovenci, se radi bahajo z nemškutarijo. Po tujih glasovih in slovečih punkeljcih jih pozna človek brez popraševanja. Vandrovci ne marajo za fižol, proso in moko; kruh mora biti zelo lep in dober, da ga blagovolijo použiti; črnega pomečejo psom in tičem, ali pa tudi kar na cesto in trato, naj si ga poišče, kdor hoče. Brez jeze pa jemlje denar, kolikor več, toliko rajši. Tu se jim ne zameriš prehudo, če jim ponudiš lep kos govedine, klobaso ali kak drug okusen grižljaj. Njihov običaj je tak, da gredo delat, kadar se naveličajo beračenja in zopet beračit, kadar se naveličajo dela. Dolgo se ne drži nobeden posla, takih pa se nahaja dosti, ki se ne sramujejo fehtati po več mesecev in dostikrat tudi po več let. Kar si prislužijo v tednu z delom, zapijejo v nedeljo in svoj „modri“ pondeljek; kar dobe na potu,

se pušča v krčmi vsak dan sproti, poleg pesmi: Was das Fechten bringt, durch die Gurgel dringt. Nesramnost nekaterih vandrovcov se ne da popisati. Ljudi napadajo, kakor da jih tirajo za kak dolg. Če se jim reče: Pojdite v božje ime, godrnjajo srdito: Od božjega imena ne bomo siti — in gredo preklinjaje naprej. Postava bi morala kaznovati ostro ne le vsakega takega klateža, ampak tudi tistega, ki jim kaj da.

Tem vandrovcem v rodu po duhu in večidel tudi po krvi so berači kočevski. Med njimi je največ bab, ali se ne manjka tudi ne možkih. Na potu med Banjolo in Kočevjem sem videl mnogo dobrega, neobdelanega polja in sem prašal starca, zakaj se ne pečajo ljudje bolj pridno s poljedelstvom. Odgovor je bil: Ni mogoče. Kdo pa bo delal? Možaki hodijo po svetu havzirat, ženske pa beračit. Jaz ga vprašam: Ali vas ni sram tega? Starec se začne smejati in pravi: Zakaj? Naši stari so živeli ravno tako kakor mi, pa se niso nič sramovali. Je že tako. Kranjec orje in žanje, Kočevar pa havzira in berači. Ta navada se ne bo spremenila nikoli. Med kočevskimi berači je takih, katerim ne bi bilo treba beračiti: imajo doma hiše, posesti in izposojen denar. Kočevarji sami so mi povedali imena nekaterih, ki imajo po tri, štiri in pet tisoč goldinarjev imetka in hodijo nadlegovat za milodare uboge Kranjce. Dostikrat sem se čudil samopašnosti teh beračev. Kočevar je prišel v krčmo, pozdravil prav lepo goste in jih prosil ne za kos kruha ali za krajcar, ampak za kupico, včasi tudi za celo merico vina. V Bršlinu ni dobil neki Kočevar družega ko črnega kruha, pa ga je vrgel v svinjak prascem in kričal, da rajši pogine, kakor bi živel ob takem kruhu. V Prečini je molil glasno,

da bi poslal Bog točo na bršlinsko polje, da pobije ajdo. Nek drugi berač ni dobil v Trebnjem brez denarja svinjskega mesa in je molil potem, kamor je prišel, da bi pocrkali vsi prasci trebanjske duhovnije. Kaj lepo znajo beračiti Kočevarice. Ko pridejo v hišo, rade poklekajo, molijo kleče očenaš in še kako drugo molitev, žele vsem domačim zdravje in prosijo nazadnje z zmerno besedo za milodar. Ljudje jih gonijo malokdaj brez miloščine iz hiše, ker ne vedo, da zapijajo dobiček dostikrat v bližnjih krčmah in da so mnoge premožnejše od njih. Vendar je res, da se nahajajo tudi jako ubogi, prav potrebni Kočevarji in Kočevarice. S takimi bi se moralo ravnati kakor z drugimi domačimi: naj jih hrani srenja, če more, če je pre-revna srenja, naj skrbi za nje cela dežela. Še veči vinski bratci pa so Beli Kranjci in še veliko lepše, bolj pisano in priliznjeno znajo prositi Bele Kranjice. Dolenjci teh imen ne rabijo, pravijo jim: Hrvatje in Hrvatice. Tudi iz zgodovine se da dokazati, da so Belikranjci poslovenjeni Hrvatje. V teh ljudeh se zbuja včasih staronarodni hajduk. Za nekatere se ve za gotovo, da so po dnevu v vaseh beračili, po noči in v samoti pa napadali ljudi s silo. Tudi na cerkvenih shodih je treba dobro paziti na njihove prste. Sploh pa moramo šteti Bele Kranjce med najpoštenejše ljudi naše vojvodine. Med njihovimi berači se nahaja največ pravih revežev, morda več kakor sleparjev. Malo ali čisto nič pa ni verjeti gorenjskim „pogorelcem.“ Skoraj vsako leto se jih vlačijo po Dolenjskem cele trume, bab in možakov. Pokazujejo tudi pisma, če je človek željan videti kaj potrpežljivega papirja. Jaz sem jih videl dvakrat. Oboji so trdili, da so Mengšani. Moj rodni

kraj Mengeš je gorel, kar jaz pomnim, morebiti že desetkrat, bržkone je to vzrok, da se gorenjski vlačugarji imenujejo ljudem pogorelce mengeške. Pogovarjaje se z njimi sem spoznal, da so doma res blizu Kamnika, ali ogenj da so si izmislili. Dolenjec je v takih slučajih mehkega srca; dobili so vsega, kar so prosili, obilno, v mestu pa prodajali in zapili en dan, kar sem izvedel, prvikrat v Bršlinu pet, v Prečini sedemnajst goldinarjev, drugikrat pa v Trebnjem v dveh dneh osemtrideset goldinarjev: prvikrat je bilo pet možkih, tri ženske, drugikrat pa trije možki, tri ženske. Razen njih se pritepa dosti še drugih lenuhov in malopridnežev iz vseh krajev slovenskih in deloma tudi nemških in celo laških. Nekateri pravijo, da so delali na hrvaških železnicah, pa so bili okradeni (?) in gredo zdaj brez denarja domu. Za enega vem, ki hodi na tak način že cele štiri leta s Hrvaškega domu v svojo gorenjsko vas in še ni priromal dalje ko do Žužemberka in bo tedaj potreboval bržkone še štiri leta hoda do doma. Drugi trdijo, da so bili v vojski in so pokazali Lahom, Dancem in Prusom strahoto kranjskih udarcev, ali so onemogli od težkih ran in trudov in morajo zdaj beračiti. Tem resničnim in neresničnim vojakom daje Dolenjec najbolje milodare, naš kmet čuti za soldata veliko simpatijo že od nekdaj. Meksikajnarjev ni več videti, tudi z njimi so imeli naši ljudje usmiljenje, obžalujoč usodo Maksovo, če ravno teh mož bržkone nobeden Amerike videl ni.

Na zadnje prikoraka mimo nas močno krdelo pravih beračev, takih, ki niso obenem obrtniki, delavci, vojaki ali kaj drugega tacega in tudi nimajo svoje hiše kakor večina kočevskih tovarišev. To krdelo je sestavljeno iz najčišče domače krvi, iz samih kore-

nitih Kranjcev. Na mnoge načine bude našo milosrdnost, večidel se nam kažejo nedolžne. Nekatero vodijo dečki, ker jim je vzel Bog pogled, nekateri hodijo ob palicah radi hromosti in starosti, mnogi se drže pripognjeno ali sključeno, mnogi kašljajo, te meče božjast, druge lomi, davi in trpinči kaka druga bolezen. Srce se nam meči že ob njihovem pogledu, popolnoma pa nam se raztaplja ob njihovih ginljivih povestih, tožbah, prošnjah in molitvah. Ali prav proti njim moramo biti najbolj pozorni. Vsaka hiša nam pripoveduje dokaze njihovih sleparij. Skozi vasi berači težko hramajo, ko pridejo na polje, devajo mnogi palice pod pazduho in gredo po koncu ravni kakor sveče. Okoli Novega mesta je nabiral milodare in jih tudi povsod dobival siv starček, kruljav, brljav, pohabljen na vseh udih. Zasačili so ga nazadnje v tatvini in preiskava je pokazala, da ni ne bolan, ne star, ne siv, ampak krepak človek z belo lasuljo, mojster v hinavščini. Grede iz Toplic domu srečam četo grozno revnih in mršavih beračev. Prvi me prosi, da mu dam krajcar; drugi pravi: Meni je krajcar premalo, dajte mi šestico; tretji zarenči: Bo nam dal vraga, morda imamo mi več kakor on. Cela truma se začne krohotati. Zdaj vidim, da so pijani, da komaj hodijo. Ognivši se jih hitim naprej. Od zadaj začno metati name kamenje in krajcarje in kriče: Na, nam nisi hotel dati nič ti, bomo se pa mi usmili tebe. Znani berač Pavle, čvrst fant, je pravil moji krčmarici: Vsak je osel, ki služi ali dela pri kakem kmetu. Jaz ne služim in ne delam, ali dobivam boljšo plačo kakor dva velika hlapca v taki krčmi, kjer ostajajo vozniki. Dekla je imela z nekim pijancem otroka. Noseča je večkrat govorila, da bo

skočila v vodo. Ko rodi slepega dečka, se razveseli in pravi: Bog je dober, mesto smrti, katero sem si namenila, poslal mi je srečo, da bom živela odslej brez skrbi. S slepim otrokom je začela hoditi po hišah, brez daru ni šla iz nobene. Ko slepec odraste, da mu mati mladega vodnika in živi zdaj v svoji hišici ob polnem bokalu. Sin ji priberačuje brez truda v letu po 3—400 goldinarjev. Šepast berač si je pridobil na tak način pol grunta, ali ni pustil svoje dohodne obrtnosti. Peš ne hodi več po svetu, vozi ga v ličnem koleslju bister hrvaški konj, ki si ga je kupil v Metliki za 120 goldinarjev. Ljudje vse to dobro vedo, ali mu dajejo vseeno, samo da jih ne nadleguje s svojimi lažmi. Po novomeškem sejmu sta prišla v našo krčmo dva berača. Gospodinja je ravno pripovedovala, kako trdo gre za drva. Berač pravi: Če vam jih manjka, nate najini palici. Zdaj jih ne potrebujeva več, predno prideva v Ljubljano, si bova spotoma že urezala drugih; Imela sva danes dober dan, ljudje so dali vsakemu po 3—4 goldinarje, ljubi Bog pa zdravje. Falota se primeta in začneta plesati. Gospodinji sta že prej rekla, da naj jima prinese beraškega vina. Žena pride in prinese polič najcenejšega. Berač pokusi, pljune in vrže polič ob steno, da se razleti na tisoč črepin. Iz žepa privleče dva goldinarja in kriči: Na baba, tu imaš za polič cel goldinar, za drugi bankovec pa prinesi, kakor sem ukazal že prej, najboljšega; trapa, ali ne veš, da je beraško vino najboljše vino, ne pa kaka kislica in cviček? Gospodinja se ne jezi več, vzame denar in pritrese dva bokala starine in hlebec belega kruha. Berač vpije: Kapljica ne laže — ali masti, baba, masti! Berač drugače ne more piti. O ti avša, pa že spet ne

veš, kaj je beraška mast! Pojdi v kuhinjo, nacvri jajec, napeci piščet, nakuhaj prekajenega — tako mast ljubimo berači. Zažrla in zalokala sta tisto noč pet goldinarjev in sta tako grdo kvantala in klela ob tej gostiji, da so pobegnili vsi pivci. Ali krčmarica ju ni podila proč; dolenski ljudje te vrste se brigajo samo za denar, za dobiček, ne pa za poštenje hiše. Govorilo se je celo, da je delala baba z beračema tudi ostudne orgije. —

Velikanski je cerkveni shod na Tržki gori o malem Šmarnu. Samih beračev sem naštel enkrat več ko petdeset. Izza vsakega ogla in grma nas je prosil njihov hripli glas za podporo. Truplo so kazile mnogim najostudnejše bolečine, ki se dajo misliti: rak, grča, črni turi, ped velike krvave rane, strašne otekline in ozeblin; enemu je visela od roke ogromna goba kakor velikanski grozd. Nekateri so trpeli brez dvombe, večina pa si je te nadloge naredila sama, da budi milosrdje. Nabrali so darov polne vreče: Kruha črnega in belega, sadja in mesa. Razun drugih ljudi opazoval sem posebno pozorno tudi berače. Proti večeru se začne svet razhajati na vse strani, pred sodi sede le še najhujši pijanci in semtertje je videti na planem pred cerkvijo tudi kak zaljubljen parček, ki čaka nestrpljivo temne noči. Berači zapuščajo sedeže in se pomičejo od vseh krajev proti samotni trati, ležeči kaj prijetno med goščavo, četrť ure od cerkve. Po gričih in dolcih tekajo in cvilijo semtertje psi, ki so izgubili svoje gospodarje. Z njimi napravijo obdarjeni možje svojo prvo beraško šalo. Odloživši bisage in mavhe pobero iz njih črni kruh in ga začno metati v pse. Stojе v vrsti drug poleg drugega, se smeje na ves glas različnim

učinkom te igre. Nekateri psi cvilijo od udarcev in hočejo pobegniti, ali jim berači ne dajo; drugi tudi cvilijo in stekó, ali se kmalu povrnejo in zagrabivši kak veči kos, beže iznova; tretji se lajaje ravsajo za kruh in koljejo; četrti hlastajo in žro kos za kosom, ne mareči za kepe, ki jim lete v rebra in hrbet; nekateri, siti še od prej, samo vohajo kruh, vidi se jim, da se ne bi branili, ko bi se hotelo izpremeniti v meso; več malih ščencev, izogibaje se udarcev, se suče in pleše vrtoglavo na okoliš ali pa se plazi tenko cvileč po trebuhu semtertje, ne vede si pomoči. Ajdov kruh je spravljen; berači hite k večerji. Na trati se vrtita na ražnju dva debela ovna, blizu njiju stoji sodček črnine, ki drži še nekaj bokalov čez vedro; k njemu se napotijo berači najprej. Ne pije se iz malih kupic po kmečko, ampak po beraško iz velikanskih čaš, podobnih hrvaškemu bilikumu. Tudi ravnatelj večerje, ki je skrbel za vino in bravino, je pravi Hrvat po krvi, na pol Slovenec pa po besedi, namreč Beli Kranjec. Najprej se zalaga pečenka in govedina in drugi boljši darovi naših predobrih romarjev, potem se loti tovaršija ovnov, vsaka jed pa se zamaka s celim curkom črnine. Najedši in napivši se začno veseljaki okoli ognja prepevati in plesati in ta zabava dovrši njihovo današnje božjo pot. Trudni, siti in pijani popadajo okoli polnoči v raznih grupah na tla in jamejo smršati. Po navadi se vlačijo po svetu berači za se, beračice za se, ali imajo tuptatam svoje hiše in beznice, v katerih se shajajo. Brez ljubice ni noben mlajši berač. Eden mi je to sam potrdil in se ustil: „Noben fant je ne dobi tako lahko kakor mi. Mi smo možje, se držimo še stare šege, plačujemo za babe mi, ne pa babe za nas,

zato se nam jih pa tudi ne manjka. Fant nima dosti-krat ne groša, pa je tako grd, da ga mora napajati ljubica. O, mi znamo postreči šockam; zapuščajo kmete in gredo z nami, ker jih uči skušnja, da se živi z nami bolje ko s kmečkimi revami. Včasih seve, da nas tudi stisne. Ljubica nas naganja za petak; za kruh, moko in drugo beračijo pa se ne iztrži več ko kakih deset grošev. Takrat je joj za nas, špece nam se groze, da nam bodo pokazale figo. Kaj se če? Pomagaj si, kakor si moreš. Moj prijatelj je potreboval za ljubico dva forinta, pa ni imel ne dveh krajcarjev. Šel je h kmetu in prosil za dar. Baba da mu moljave leče. Prijatelj se lepo zahvali in odide. Na vrtu so se sušile lepe mrežaste peče. Fant potuli eno in se vrne v hišo in pravi: Mati, hvaležnost me je prignala nazaj. Dobil sem tak lep dar — Bog vam plati zanj! Babi je to všeč in mu vrže krajcar. Prijatelj se zahvali še enkrat in gre in vrže v svojo mavho še eno pečo in gre svojo pot naprej; ni hotel nadlegovati žene preveč z novo zahvalo. Veste, mi imamo po svetu dosti beraških očetov in mater, pri katerih se včasih kaj pogostimo in spravljamo in prodajamo svoje blago, da je prav za njih in za nas. Prijatelj je nesel potuljeni peči k materi in je prejel zanje štiri forinte, dva za ljubico, dva za se. In tako se je hitro poravnal mali prepir med njima. Ali pošten berač ne krade drugače kakor v najhušji sili. Jaz še nisem potreboval nikoli te „kunšti“, saj mi pomagajo dobri ljudje sami. Posebno v Zagorju za Savo žive prave krščanske duše, ki ne puščajo od sebe nobenega berača brez polne mavhe.“

Današnje dni slovi kot beraški raj božja pot na Zaplazu ali Zaplatah pri Čatežu. Tu se prepriča romar,

kako visoko stopnjo dovršenosti je že dosegla beraška umetnost. Vsak hip se čuje kaka nova molitev, se vidi kaka nova rana in bolečina. Vsaki trumi popotnikov se ponuja to, kar se ji najbolj prileže. Zadovoljno se smehljajo in postajajo Podgorci, če čujejo: Še en očenaš za tiste ljudi, ki stanujejo pod Kukovo goro (pod Gorjancem). Prejšnji čas se je dostikrat molilo: Še en očenaš za tiste starše, ki imajo sinove v laški vojski, da jim jih ohrani Bog žive in zdrave. Matere takih fantov so genile vselej do solz te besede; molečemu beraču so metale šestice, ne krajcarjev.

Zadnjih trideset let smo doživeli ogromne spremembe v vseh rečeh, tudi beračija je izgubila svojo nekdanjo strahoto, prejemši podobo dobičkonosne, dobro hraneče obrtnosti. Malokje se še potika po svetu kak berač stare šege in korenine, kak revež, ki je potreben in pošten zraven. S takim sem se seznanil pred nekoliko leti v Šentrupertu. Bridko in srdito mi je tožil razuzdanost svojih tovarišev in je bil prepričan, da kaznuje Bog s slabimi letinami svet zaradi njihovih hudobij. Ime mu je bilo Aleš. Imel je že čez 70 let. V mladosti je hlapčeval, pa mu je strl v hosti hlod desno roko, da ni mogel več delati. Beračil je od svojega 25. leta po Kranjskem in sosednih deželah. V noben kraj ni prišel več ko enkrat na leto, včasih ga ni bilo tudi po štiri in pet let nazaj. Kadar je stopil čez prag, se ga je obveselila vsa hiša. Otrokom je prinesel lepih podob, materi svetlo svetinjo s svetih Lušarij, deklicam blagoslovljenih paternoštrov s svete gore, očetu pa cel kup novic in povesti o širokem svetu, o življenju in delovanju neznanih ljudi daljnih krajev. Celi družini pa je popisoval božja pota in cerkve in

pripovedoval pridige slovečih duhovnikov in čudne čudeže, ki se gode v tujih, Bogu ugodnih deželah. Celo noč bi ga bili ljudje poslušali, pa so ga tudi gostili z vinom in z najboljšim, kar je hiša premogla in ga silili drugi dan, naj se pomudi več dni pri njih. Po svojem običaju pa ni ostajal v nobeni hiši več ko en dan. Prijatelj, ki so ga sprejemali tako prisrčno gostno, je imel dosti po vseh slovenskih deželah. Ni trpel nobene sile, ker je delal, kamor je prišel, ljudem veselje, ne pa nadleže in strahu. Sedanjim beračem se ne zdi beraška palica ne težka ne sramotna. Z molitvijo se ukvarja vsak kmet bolj ko oni. Na shodih in božjih potih dohajajo zjutraj k cerkvenemu pragu še le proti koncu maše. Narod govori: Treba je, da bi se rodili trije ljudje: Eden, ki bi molil za berače, eden, ki bi plačeval za pijance in eden, ki bi umiral za bogatine. Z božjih potov, sejmov in shodov vro berači kupoma v svoje brloge, k svojim očetom in materam, gostije jim trajajo včasih po več dni in noči. Postelje ne potrebujejo, ko se naveličajo orgij, pocepajo na pobljivana tla dedci in babe. Pravijo, da se nahajajo najboljši plesalci med berači. Neki godec mi je rekel, da še nikoli ni živel tako dobro kakor pri njih na Raki. Za en dan godbe so mu dali pet goldinarjev plače. Tudi v Bršlinu imajo sloveč bordel. Najrajši pa so napravljali svoje skupne veselice v gornji krčmi nad Kačjo ritjo, dokler je živel še prejšnji gospodar, njihov prijatelj. Neki večer sem jih gledal stoječ v bližnjem grmovju, ko so si kurili zadaj za hišo na trati. Naštel sem jih petnajst, osem moških, sedem ženskih. Pili so kaj pridno, pogovarjaje se o srečnih in nesrečnih pripetljajih svojega življenja. Eden je pravil, kako strašno

je ganil avšaste romarice s tem, da je tako pa tako vrtil oči, bliskal z obrazom in napejnal usta na krivo šobo, drug se je hvalil, kako krasno rano si je napečatil na nogo iz španskega voska, smole in krvi tolste piške, katero je bil pohrustal pri dobri materi Cajnarici, tretji je pripovedoval ob splošnem krohotanju, da se je, ne vedoč nazadnje, komu na čast bi še molil, spomnil te dobre matere in je odmolil očenaš na čast svete Cajnarice, da bi za nas Boga prosila in stara žena da mu je vrgla v klobuk za to lepo molitev celo petico. Beračice, ki so natakale in ljubim stregle, so se kar svetile od neskončne zadovoljnosti in radosti in so se ponašale v vsakem obziru še veliko svobodneje od možke druhalj. Družba je prepevala tudi mnoge pesmi, znane in neznane, med neznanimi tudi več beraških. Rime in smisel ene sem si zapomnil in zapisal:

Koder solnce sveti,
 Mi romamo po sveti
 In špasamo z dekleti
 Takolele — takolala!
 (se objemajo in ljubijo).

Če smo glih berači,
 Nam vselej cajt je krači,
 Ga z ljubco pit
 Takolele — takolala!
 (si napivajo).

Pij ga, ljubca, pij!
 Nam zmerom ne curi.
 Se nam tako hudo godi,
 De ga še kaplje v glažku ni.
 Prazni trebuhu krulijo
 Berači britko tulijo
 Takolele — takolala!
 (tulijo po zversko).

Jana.

Leta 1834. se je rodila v mali vasi topliške duhovnije ne ravno bornim, ali tudi ne preveč premožnim staršem hčerka Jana. Imela je nekoliko starejših bratov in mlajših sester. Vseh skupaj je bilo petero. Starši so ji pomrli, ko še ni bila prestopila otročjih let. Gospodarstvo je prevzel najstarejši brat Jože, ki je bil človek dobrega srca in je ljubil sestro Jano, da ni trpela pri njem nič pomanjkanja in je tudi niso smeli pretepati in preganjati ne domačini, še manj pa tuji ljudje. Tako je rasla in se odrejala v rojstni hiši do sedemnajstega leta. Na Toplice je hodila poldrugo leto v šolo in se naučila, ker je imela dobro glavo, prav dobro brati, za silo tudi pisati. Branje jo je veselilo, v cerkvi je molila vselej na bukvice; pisati pa je sčassoma, kakor toliko drugih kmetov, do malega pozabila, ker ni bilo prilike, da bi se bila v tej znanosti kaj dosti urila in utrdila. Nje odreja ni bila v nobeni reči drugačna kakor vseh kmetiških otrok tistega okraja; velik, velik razloček pa je bil med srcem njenim in njenih vrstnic. Otročje igre je niso nikoli dosti mikale.

Drugi dečki in punčke so poslušali z odprtimi ustmi in zaprto sapo narodne pripovedke o strahovih, copernicah, ukletih gospodičnih itd., nji pa se je ob takem pripovedovanju zehalo in dremalo. Tem bolj pazljiva pa je vlekla na ušesa resnične prigodbe, če so bile zanimive, mikavne, podučne ali iz kakega drugega vzroka imenitne. Ko je bolj odrasla, je hodila tudi ona na semnje, cerkvene shode, svatbe in na druge take veselice; udeležila se je marsikatero pijače v hramih in krčmah; čula je marsikatero pohvalo, kako je lepa v obraz in lepo vzrasla; kamor koli je prišla, pozdravljali so jo glasovi prijaznosti in čimdalje bolj pogostoma tudi zapeljivi glasovi sladke ljubezni. Ali vse te veselice in govorice so se nje dotaknile komaj po vrhu, do srca je ni nobena prešinila, v dušo se ji ni nobena zapičila. Njeno bistro oko je kmalu spoznalo lažnivost tega sveta. Sosedje, prijatelji, tovariši so se drug drugemu v obraz milili in dobrikali, za hrbtom pa se strupeno obrekovali in pikali; fant je obetal dekletu vse dobrote, ki se dado misliti in želeti, ko pa mu je verjela in se vdala, jo je zapeljal in zapustil; celo med starši in otroci je videla stokrat več hinavščine in mrzle sebičnosti kakor prave odkritosrčnosti in resnične ljubezni; kar se tiče druge zlahte, je slišala že v otročjih letih, kako slep in brezumen je tisti, ki se zanaša kaj nanjo in pozneje se je prepričala po britkih skušnjah tudi sama, da spoštujejo žlahtniki le tistega, ki kaj ima in sicer za to, ker dobe s tem priliko, ga prekaniti in če je mogoče tudi — okraستي. Jana je nad vse drugo ljubila resničnost, zato se ni mogla čutiti nikoli prav od srca zadovoljne in srečne v tovaršiji. Imela je rada ubrano petje in godbo

in dokler se je v društvu pelo in godlo, je pazljivo poslušala, razigralo se ji je oko in srce in tega veselja bi se ne bila kmalu naveličala. Ko pa se je začelo obrekovati, norčevati, preklinjati, prepirati ali kla-fati, jo je obšla nevolja in neka neznanska otožnost, pa je prej ko mogoče vstala in šla domu ali pa v kak tih samotni kraj, in tam se je vdala svojim mislim in sanjam in je mislila in sanjara, dokler se ni spomnila nujnih opravkov, ki jo čakajo in kličejo.

In kaj pa je v svoji tih samoti mislila in sanjara? Dvoje. Eno je bilo, kako bi mogla doseči samosvojnost, samostalnost, svoje premoženje, da ne bi trebala živeti ob tuji milosti, ob tujem kruhu, pod tujo oblastjo. Drugo pa to, kolika sreča bi zanjo bila, ko bi si mogla dobiti zvestega prijatelja, da bi šla ž njim proč, daleč proč od teh zavidnih in zvijačnih ljudi in bi živela in se radovala z njim v mirnem zavetju vse dni svojega življenja. Jane ni veselilo polje in to je bilo zanjo prav, ker se človek v naši deželici s samim poljedelstvom ne izkoplje iz revščine. Duh jo je gnal k obrtnosti, ki obeta več zaslužka in naklada manje truda ko kmetijstvo. Zanjo niso toliko potrebne in koristne močne roke in utrjeni udje, z bistro pametjo se opravi več in ta dragoceni dar je Bog Jani z obilno mero podelil. Lotila se je posla na svojo roko najprej v domači hiši. V Žužemberku se je bila naučila izvrstno šivati in obenem peči okusen kruh, kakršnega uživata v slast revni kmet in bogati gospod. Jana postane zdaj šivilja in kruharica, zraven pa je točila tudi žganje, ker je spoznala, da ji ta prodaja ne more nakloniti kake posebne nevarnosti, nesti pa utegne dovolj dobička, to se ve, če ne bo manjkalo pivcev. In pivcev

lepi deklici res ni manjkalo. Vse je kazalo, da si bo sčasoma opomogla in to bi se bilo gotovo zgodilo, ko bi ne bila segala po njenem denarju in dobičku lakomna žlahta. Pivci so plačevali račun ali nji ali pa tudi njenim bratom, sestram in drugim domačinom in ti ljudje so spravljali denar v svoj žep in Jana se je kmalu prepričala, da se na tak način ne barata s koristjo, ampak v gotovo zgubo.

Kruhariti in točiti je morala sicer nehati, ali mirovati ni mogla več. Ker ji je domača hiša primrzela, si je šla iskat sreče k tujim ljudem. Naprosil jo je vdovec, da bi prišla k njemu gospodinjit. Ta mož je bil precej slabega uma, po smrti svoje žene je gospodaril tako nemarno, da se je vse podiralo in razsipalo. Hiša ni imela ne potrebnega orodja, ne dosti posode; pravila, reda in snage ni bilo v nobeni reči. Nobeno delo se ni o pravem času začelo in končalo. Prihodkov se je nateklo dosti, ali ker ni bilo pravega oskrbnika, so se nekam poizgubili, da nihče ni vedel, kam. In kako ne? Družina je delala, kar je hotela. Otrok se je potepal po vasi lačen, blaten, ušiv in ves raztrgan. Prasci so krulili, ker so bili tudi oni večkrat lačni kakor siti in goveja živina je žuljila v hlevu suho slamo, še bog, če se je kdo domislil, da ji je kaj prinesel. Pri jaslih sta stali dve molzni kravi, pa vendar ni bilo ne sledu masla, ne kapljice mleka. Gospodar je včasi postavil in pijančeval, včasi je prijel res tudi za kako delo, ali je ongavil tako nerodno in brez pameti, da ni nikjer nič izdalo. Tako zmešnjavo in homatijo razvozlati in urediti, dati ji pravi tir in pot, ni bila nikaka šala in mala stvar še za izkušeno gospodinjo ne, nikar za dekleta, ki je doslej samo drugim

pomagala, po svoji glavi in vednosti pa sama še nikoli gospodinjala.

V takih težavah se pokaže, kdo je rojen za gospodarja, kdo za hlapca, katera za gospodinjo in katera za dekle. In Jana je dokazala, da jo je ustvaril Bog res za gospodinjo kakor malokatero. Ko je prišla v to homatijo in zmešnjavo, se je kar križala in roke vila; hotela je skoraj obupati. Ali že v štirinajstih dneh se je v njenih rokah hiša tako izpremenila in popravila, kakor da zna čarati. V izbah ne bi bil človek dobil nesnage, če bi je bil iskal z lučjo; živini in prascem se je nastiljalo in nosilo krme, da se je kar videlo, kako ji tekne; družina ni jedla več zastonj, dobivala je hrano, kakor se spodobi, ali zato pa je morala tudi pridno se gibati in to je storila rada, ker pri dobri gospodinjki delo človeka veseli. Česar je manjkalo v kuhinji, ali v hiši, se je dobilo za male krajcarje, ker se pohabljenno orodje in posodje ni zavrglo, ampak neslo h kovaču in stolarju ali pa izročilo piskrovezarju. V hramu je stala na polici dolga vrsta loncev, skled in latvic, polnih mleka, smetane in masla. Ker kmetija, kakor sem že omenil, sama ob sebi ni bila revna, so se dali doseči ti in drugi taki uspehi brez čarobije, zgolj z varčnim in na vse plati pazljivim in skrbnim gospodarstvom. Prehudo siliti in hiteti ni bilo nič treba. Jana se ni sukala kakor kaka vrtavka, hodila in delala je raje počasno kakor naglo, večkrat je tudi par trenutkov postala in premišljevala, ali prav zato, ker je vsako reč tako dobro natanko prej preudarila in pretehtala, vršili so se posli o pravem času, na pravi način in nikoli ne gospodarju v škodo, zgubo ali sramoto. Sosedje so le strmeli, majali le z glavo in govorili: Jožek, smo

mislili, bo prepadel, pa ne bo ne. Jana mu je zmeteno štreno hitro poravnala. To gre kakor ura. Če ostane pri njem kaj let, bo Jozelj mož in še kakšen! Jozeljnu pa so rekli naravnost: Drži čvrsto to Jano, drugače ti jo bo kmalu kdo drugi ugrabil. Take gospodinje ni ne v naši ne v sosednji fari. Moraš se ji militi, da se ji prikupiš in priljubiš. Če želiš sam sebi dobro, ne smeš biti tak pustež. Avša Jozelj pa se zadere: Kaj tako mi pridete svetovat?! Oho ho! Jozelj je gruntar in se ne bo tako zavrgel, da bi jemal sirotko s stointrideset goldinarčki dotice.

Napuhnjeni trap proti Jani ni izkazoval ne le nikake hvaležnosti, ampak si je še domišljeval, da ji je storil Bog ve kako dobroto s tem, da jo je bil vzel v službo. Osorno je trdil, da mu opravlja samo to, kar je njena dolžnost, družega pa nič in ravnal je z njo sploh tako neotesano in neumno, da jo je spopadla pravična jeza in je že čez deset tednov prismojenca pustila. Preselila se je potem v Novo mesto in služila štiri mesece v Legarjevi gostilnici za natararico. Kaj so in zakaj se take služabnice večidel najemljejo, je bralcem znano. Sploh se lahko trdi, da je malokatera kaj prida. Nekatera dela škodo gospodarju, da koristi sebi, nekatera pa še sebi ne zna in neče koristiti. Ta ga pije skrivaj v kleti, ona se zaliva z njim vpricho vseh gostov in tudi vpricho svoje gospodinje. Nekatera ljubi samo enega pivca, njemu streže kar se da, včasi celo z vinom ali pivom, prinešenim iz kake boljše krčme, vse ostale pa tako zanemarja, kakor da bi se hoteli zastonj napiti in najesti. Še druga pa je zaljubljena v vsakega gosta, da ji ponudi le kdaj piti in ji privošči obenem kako lepo

besedico. Nekatera znori že tisti dan, ko se začne zvati natarica, katera druga pa se drži od konca kaj modro in pošteno, ne mara nič za prilizovanje, še manj za kvante, ali čez eno ali dve leti se uho in srce tako privadi, da se ji zdi pametna tovaršija pusta in se ne more nikjer drugje več kratkočasiti, ko med ponočnjaki in drugimi zapravljivci in faloti. Navada je, da zahtevajo pivci od natarice ne samo, da jim streže s pijačo in jedjo, ampak tudi da jim dela družbo in jih razvedruje in razveseljuje z vsemi duševnimi in telesnimi zmožnostmi, katere ji je narava podelila. Dobro vem, da se nahajajo tudi take krčme, kjer si ohranijo služabnice pošteno ime in včasih celo nedolžnost, ali v njih ne nosijo zvonca natarice, ampak hišne matere, ki pazijo s staroslovensko resnostjo in ostrostjo na pravi red svoje krčme in na krščansko nramnost svoje družine. Za Legarjevo gostilnico pa se ravno ni moglo trditi, da ima tako vestno in skrbno gospodinjjo. Legarica je kvantala tudi sama in še kako rada; nje prejšnjega življenja se je držala marsikaka precej nečedna maroga, za katero so pivci dobro vedeli. Ali kakor se ni ona nič sramovala svojih grehov, jih ji niti oni niso nič zamerili in očitali, in sicer zato ne, ker je bila premožna; bogatinom se odpusti vse, s prstom kaže svet, posebno pa dolenjski, samo na revne grešnike.

Gosti so se nove lepe natarice tem bolj obveselili, ker je imela zgolj grde prednice. Take je Legarica jemala v službo najbolj menda prav zato, ker so bile grde in je zraven njih sama še zmerom nekaj veljala, dasi so jo bila leta že hudo nagrbnčila in posušila. Jane bi se bila bržkone branila, ko je ne bi bili

ljudje tako na vso moč hvalili, kako zdušno in pošteno se obnaša v računih, kar se čuje le o malokateri natakari. Prvi pivcec, ki je videl Jano pri Legarjevih, je bil čevljarjev sin, klepetavasti gizdalin Karol. Še tisto uro je celo Novomesto vedelo, kakova da je: da hodi mogočno kakor kaka princesa, da je tenkega života, rasti pa visoke in ravne kakor konoplja, da ji obsipljejo glavo rjavi kodri, v obraz pa da je lepo bela in nekoliko tudi rudeča, z eno besedo, da je taka, v kakršno se lahko zaljubi ne le kmet in rokodelec, ampak tudi kak meščan, uradnik in oficir. Zvečer so pritisnili na ogled vsi stari gosti, pa tudi več novih, ki so se hoteli prepričati, če govorica ne laže. To pot je pripovedoval Karol resnico, kar se je sicer le prav malokdaj pripetilo. Vsi pivci so pozdravili Jano z glasno in iskreno dobrodošlico, ki bi jo bila gotovo veselila, ko bi ne bili mešali že prvi večer v svojo hvalo toliko skritih in očitnih kosmatin. Vsak dan se je bolj prepričala, da jo hočejo imeti ti ljudje za vseobčo ljubico, kar jo je napolnilo z nevoljo in gnusom. Ona ni bila in ni marala biti tercijalca, ali hotela je ostati pošteno dekle. Stregla je pazljivo vsakemu, ali prijemati in ljubiti se ni dala nikomur.

Legarici je bilo to prav všeč, ker so se srca njenih gostov, ki so se bila že skoraj izneverila, kmalu zopet nagnila k njej. O Jani so začeli govoriti: To je sveto-petnica, kmetiški štor, butasta punčarna, ki ne pozna nobene mestne manire. Gizdelin Karol, ki je mislil, da ima do nje največ pravice zato, ker jo je prvi videl, se je zdaj slovesno klel in pridušal, da take avše ne bi pobral, če bi jo prav kdo za njim mečal. Tovariš Knafelj, ki je Karola že zato sovražil, ker sta bila oba

čevljarja, mu odgovori zabavljivo: Karol, vidim, da si se pobratil danes s tisto lisico, ki ji je dišalo grozdje, pa je viselo tako visoko, da ga ni mogla doseči in se je potolažila z besedo: Mar mi je za to grozdje, ki je tako kislo. Kar se tiče mene, se s to lisico ne mislim pobratiti. Na vrh snežnikov po Jano ne bi šel, na vrh Gorjancev pa gotovo, ko bi vedel, da bo moja šoca.

Edini junak, ki ni obupal o svoji sreči, je bil nemški oficir Šuršelšavf. Sladke besede mu sicer niso nič pomogle, tudi njegovih lepih daril se je Jana trdovratno branila, ali mislil si je: Korajža velja! Ali nisem mar Nmec in oficir in junak? Ni hudič, da ne bi premagal te borne, kranjske trdnjave. Namenil je, vzeti jo kar z burnim naskokom. Ko je šla pozno zvečer Jana nekemu pivcu v klet po vina, se je zaletel vanjo Šuršelšavf s tako silo, da bi jo bil skoraj podrl. Zanj je bila res prava nesreča, da ni bila Jana samo lepa, ampak tudi močna Slovenka. Prijemši posodo v levo roko, ga je pahnila z desnico v vrata s toliko močjo, da se je zvrnil in si raztrgal ob kljuko svojo novo suknjico. Odslej je ni nikoli več nadlegoval, ali s tem še Jana ni bila zadovoljna. Povedala je to reč svoji gospodinji in ji rekla s trdo besedo, da bo morala hišo zapustiti, ako bi se kaka taka nespodobnost le še enkrat ponovila. Legarica se je ustrašila, ker se ji je dekcle na vsako plat priljubilo. Pivci so sicer od konca godrnjali, da nova natararica ni marala za njihovo prilizovanje. Sčasoma pa so utihnili in jo še hvalili in dejali, da je prinesla še le ona poštenje v Legarjevo krčmo. In drugače tudi ni moglo biti, ker se pravo devištvo vsakemu prikupi, še razuzdancu.

Legarica pa je imela še veliko drugih vzrokov, da je hotela Jano na vsak način pri sebi pridržati. Odkar je prišla k njej ta deklina, se je število pivcev jako pomnožilo, raslo je skoro od dne do dne zato, ker je Jana svoj posel dobro razumela. Stregla je enako ročno in prijazno vsakemu in ne le nekaterim. Ona ni imela navade, postavati pri gostih in se z njimi po celo četrt ure razgovarjati, kadar je prišla sila, pa dirjati kakor besna v klet in kuhinjo, kakor so delale to druge natararice. Vedno je mislila na svojo dolžnost; davši dobrovoljnemu pivcu dve, tri lepe, ali nikdar prelepe besede, korakala je počasno ali k drugim gostom, da vidi, če jim je treba kake postrežbe, ali pa k gospodinji, da jo vpraša, če ji ima kaj ukazati ali da ji pove, kaj bi se po njeni misli moralo za krčmo kupiti, pripraviti ali sicer priskrbeti. Natararice so tako navajene, da imajo posodo zares dobro samo v soboto večer. Jana pa ni čakala tako dolgo; ko je kak pivce odrinil, je steklenice, sklede in krožčke očistila kar precej in je dobila mlačne vode in peska, jih je oplaknila še enkrat, da je bila posoda ves teden zmerom snažna in svetla kakor ogledalo. Hiša je bila prej dopoldne dostikrat vsa nasmetena in blatna, po mizah so ležale kosti, koščki kruha, semtertje so stale tudi mlake in še za mnoge druge reči se je gnusilo marsikateremu gostu. Kako čudno pa se je zdaj vse to predrugačilo! Že ob osmih zjutraj je bila gostilna tako očejena, da bi bil stopil z veseljem vsak grof vanjo. Ljudje so lahko uganili, od koga dohaja ta lepi red. Ker je Jana zgodaj vstajala, je lahko skrbela ne le za snago, ampak še za sto drugih sicer majhnih, ali za krčmo potrebnih opravkov in reči, na katere je zložna

Legarica kaj rada pozabila. Zato pa je imela že čez štiri tedne svojo Jano tako rada, kakor da bi ji bila prava hči, ne pa dekla. Blagovoljno se smehljaje ji je zrla v obraz in ko je šla od nje, je kimala za njo preprijazno z glavo in marsikateremu gostu je zatrdila, da mora na vsak način to izvrstno dekle osrečiti. Dobil ji bo tako dobrega moža, da ji bodo vse mestne punce zavidale.

Ali okolnosti so tako nanesle, da se blagi nameni Legaričini niso mogli izpolniti. Po Jano je prišel brat Jože in jo prosil z milim glasom in s povzdignjenimi rokami, da naj se vrne domu. Odkar ga je zapustila sestra, jelo mu je iti gospodarstvo vsak dan bolj po rakovo. Njegova žena sicer ni bila napačna, pomagala mu je, kolikor je vedela in znala, ali bila je ta nesreča, da je prav malo vedela in znala. Dokler je imela na strani Jano, se ni čutilo in poznalo, da je tako slabe in prazne glave, tem bolj pa zdaj, ko je morala sama gospodinjiti. Ker je Jana svojega brata iz srca ljubila, mu ni mogla odreči in je šla z njim nazaj v očetnji dom vkljub vsem prošnjam in solzam svoje prijateljice Legarice. Svast jo je sprejela mrzlo in skoraj osorno. Njej se je grozno zavidelo, da ceni Jože gospodinjske zmožnosti in spretnosti svoje sestre bolj kakor njene, ki je njegova zakonska žena, mati njegovih otrok in mu je prinesla več sto goldinarjev dote.

Jana je precej videla, da ni dobro došla vsem domačinom; hotela je bratu za voljo kratek čas potrpeti in prenašati mirno vse sitnosti in pisane poglede jezne babe, potem pa si iskati sreče vnovič pri tujih ljudeh, katerih se ji je bilo res tudi manj bati kakor svojih. Vendar se je obrnilo vse bolj kakor

je od konca mislila. Njena krotkost in ponižnost je bratovo ženo kmalu potolažila. Jana je delala sicer vse po svoji dobri glavi, ali na videz se je svasti podlagala, vprašala jo v vsaki reči za svet in se sploh tako vedla, kakor da ne bi bila hiši nič potrebna, kakor da pravi red, ki je zopet vladal v gospodinjstvu, ni zaslug njena, ampak svastina. In tako sta živeli skupaj v precej dobri slogi poldrugo leto.

Ta čas se je Jani nekaj primerilo, kar bi bilo imelo lahko važne nasledke za celo življenje: ona se je zaljubila. Kakor drugi vaščani, je hodila tudi Jana v cerkev na Toplice. V tej vasi pa si je našla že prejšnja leta tudi dobro prijateljico, hčer slovečega krčmarja. Pri njej se je glasila vselej, kadar je prišla v cerkev ali pa po kakem drugem opravku na Toplice. V to krčmo so zahajali najbolj manjši škrici, ki so med sabo radi kaj potajčali in pa orožniki, ki so se ogibali pravih gostilnic zaradi prevelikih računov, kmetiških beznic pa zato, ker se niso hoteli mešati med „otrobe“. Orožniki so bili vsi sicer mladi in kaj čvrsti in brhki fantje, ali tako pomladanskega obraza, voljnega života in rejenih meč in stegen kakor Stanko, ni imel nobeden. Drugih lastnosti o Stankotu ne vem povedati razun te, da je slovenščino nekako po svoje zavijal, ker je bil rojen Čeh in pa to, da se je zaljubil v Jano, če ne že prvi dan, ko jo je videl, pa gotovo prvi mesec. Tudi njej se je zdel Stanko lep in ljubeznjiv na vso moč, ali ker ni bila navadna, vsakdanja deklica, ji to še nikakor ni zadostovalo. Želela si je ljubčka, ki bi moral biti ne le čeden in prijazen, ampak ob enem tudi pameten, kar pa Stanko ni bil, vsaj tako, da bi se bil mogel Jani popolnoma prikupiti in

primiliti. Svojo ljubezen ji je hotel dokazati s tem, da je dajal po šegi zatelebanih kmetov strašno za vino. Včasih je zapil en večer po pet goldinarjev. To surovo zapravljanje je Jano bolj odbijalo kakor jo vlekle k njemu. Fant je to zapazil in se jel držati v pijači mere. Videlo se je prav očitno, da jo res ljubi, da opusti rad vse, kar bi mu utegnila ona zameriti in stori rad vse, kar bi ga utegnilo njej priporočiti. Po taki pozornosti Janino srce ni moglo ostati mrzlo in trdo. S Stankotom se je začela rada pomenkovati in od dne do dne bolj prijazno. Kar nič se ni jezila, če jo je kak streljaj daleč spremil ali ji stisnil roko in celo, ko jo je hotel poljubiti in objeti, se je branila samo na videz. Poljubca mu ni sicer nikoli vrnila; bila je tako sramežljiva, da ne bi bila kaj takega za ves svet ne storila, ali svojih občutkov ni mogla in ni marala zatajevati, fantu je naravnost priznala, da ji je povšeči in da jo sme smatrati za svojo pravo prijateljico, s tem pogojem, da tudi on ne bo prekoračil nikdar meje resničnega prijateljstva.

Stanko te resne besede ni razumel. Mislil je, da mu je zdaj vse dovoljeno. Začel je zahtevati od nje tisto dejanje, v katero sme privoliti brez greha samo zakonska žena, nikdar pa ne krščanska devica, ki hoče biti vredna tega častitega imena. Jana se vstopi predenj in ga pogleda tako ponosno in ostro, da obžaluje svojo nepremišljeno prošnjo, še predno mu nje usta kaj očitajo. *Ko pa mu veli počasno, trdo in trdno: Če zineš tako le enkrat še, se nikdar več ne poznavaj, zalije ga rudečica in obide ga sram in strah, da se trese kakor šiba in pobesivši oči, zajeclja: Oh, preljuba Jana, ne zameri prehudo mojemu jeziku, ki ni vprašal pameti,*

ko je izustil to nespodobnost. Verjemi mi in jaz se Ti zaklinjam tukaj in kličem za pričo te obljube samega živega Bogà, da te bom ljubil zanaprej še stokrat bolj prisrčno in goreče kakor sem te doslej ljubil, ker nisem še nikdar tako očitno videl kakor zdaj ta trenotek, ko si se ustavila s pravično jezo moji norosti, kako visoke časti in globokega spoštovanja vredno ljubimko mi je podarila sreča. Odpusti mi to mojo prvo in zadnjo prenagljenost in nehvaležnost; do zdaj sem te imel samo za svojo sladko prijateljico, odslej mi boš najprva svetnica, kateri se bom dal s srčno radovoljnostjo voditi po vseh potih svojega življenja.

Jani so se zdele te besede sicer prav lepe in dobre, ali je niso mogle popolnoma pomiriti in utolačiti. Pokazala ji je prejšnja nesramnost strašanski prepad, ki ji je zijal tik pred nogami. Dragi obeta sicer poboljšanje, ali kje je porok, da bo ostal možbeseda? Dekle je bilo tako srečno ustvarjeno, da se ni dalo nikoli premagati občutku. V sebi je gojila dva vladarja: toplo in blago srce poleg prave deviške pameti; nikdar ni dovolila kake reči hrepenečemu srcu, če je ni odobrila in potrdila obenem njena čista in ostra pamet. Srce je govorilo: Verjemi mu! ljubi ga! ne boj se, da bi te prevaril in pahnil v brezdno sramote in nesreče, saj vidiš, kako naglo in resnično se je pokesal za greh, komaj za grešni namen. Slovenska pamet pa je odgovarjala: Ni varno verjeti človeku, ki ga gonijo divje strasti, ki je hotel tvojo ljubezen pridobiti s pijanstvom in komaj zavrtnjen na pravi pot nazaj, začel s predrzno roko trgati tvoj najdražji zaklad, sveti venec devištva. Zdaj, ko ni smel napasti svoje pohotnosti, veli, da mu je žal. Mogoče, da mu je res žal, da ne bo

svojega napada nikoli več ponovil. Ali vsaka reč mora imeti na svetu pri pametnih ljudeh svoj namen. Namen vsake poštene ljubezni pa je zakon in v zakon te Stanko nikdar ne bo vzel, ker te vzeti ne more. To mu brani zdaj služba in če pusti službo, branila mu bo ubožnost, ker je brez premoženja od doma in sam si tudi ne bo nikoli opomogel, ker ni varčen in tudi ničesar ne zna, da bi si mogel kaj dosti prislužiti. Na njegovi strani ti ne bi dosegla nikoli tega, kar si po pravici želiš, namreč tiste zlate samosvojnosti, katera reši človeka pekoče skrbi za vsakdanji kruh in stara leta. Razderi to zavezo, dokler je še čas, dokler se da še razdreti brez škode in sramote tvoje in njegove. In kar je velela Jani pamet, to je tudi storila brez žalosti in brez kesanja. Pravim, brez žalosti. Ali je bilo kaj takega ljubeči deklici mogoče? Da, bilo ji je prav lahko mogoče, kajti se ljubezen v njej še ni bila ukoreninila, ampak je pognala kal le na površju. Ona jo je samo uprasnila, ne pa še globoko ranila, ogrela je njeno dušo, ali užgala je ni. Vzrok je bil, ker še ni našla tega, kar so ji kazale sanje že v otročjih letih. Želela si je prijatelja, s katerim bi pobegnila od hudobnih ljudi daleč, daleč proč v tiho zavetje in bi počivaje na njegovem zvestem srcu pozabila vse reve tega sveta in preživela v njem srečno vse dni svojega življenja. Pijanosti udani, omahljivi in pohotni Stanko ji ni mogel biti ta prijatelj, zato se ni čuditi, da mu je dala slovo brez srčnih bolečin in skoraj brez solze.

Revna nevesta, bogata žena.

Zopet sem se šetal po Žabjeku ob lepem, prelepem vremenu. Iz žepa vzamem češko knjižico, ki popisuje temeljito rusko floro. Preberem pet listov, silen ropot, ki mi zaglušuje ušesa, me predrami naenkrat iz zabave: bil je grom, ki se je začel razlegati iz temnih oblakov, z navadno hitrostjo zbranim nad lukenjskim gradom. Skočim in bežim proti Prečini, ali ker se dežju to pot ni mudilo, še dobre četrť ure naprej in pridem srečno pod streho prijazne krčme prav ko so jele padati tiste debele kaplje, ki naznanjajo tako rade kratko, ali močno ploho. Čez kakih pet minut nastopi naliv, kakor da se je utrgal oblak in pripodi domu vso krčmarjevo družino s polja. Otroci — dva sinova in hči — so zopet zapustili hišo, ko se nevihta nekoliko utolaži, krčmar Tonček in njegova žena Rezika ostane notri in se pogovarjata z mano, kakor je navada, najprej o vremenu in poljskih delih, potem o zdravju, znancih in marsikaj družega. Kaj dobro se čuti človek v tej krčmici: hiša je lična in bela ko sneg, izbica prijazna, to je, ne prevelika ne premajhna, miza, stoli,

klopi, posoda, vse je čisto in snažno, naj bo praznik ali delavnik. Mala okenca obdajajo čedna, rudeča zagrinjala in na vsakem oknu stoji lonček s cveticami, tu fuksija, tam nagelj, na tretjem oknu rožmarin, poleg njega blagodušna reseda itd. S tem lepim redom pa se popolnoma vjema tudi postrežba, za dobro starino skrbi Tonček, za domač sir, pleče ali klobaso pa njegova Rezika. Tukaj se nikoli ne odgovarja tako kakor drugje, če vpraša človek, ali bi se dobilo dobro vino: E, prav dobro ni, zdravo pa je. Če hoče gost kaj zaužiti, ga nikdar ne spravljajo v nevoljo neprijetne besede: Ni nič, nismo nič pripravili. Take krčme kot je Tončkova, so na Dolenjskem prav redke, enako redke v vaseh, kakor v trgih in mestih. Nekateremu gostu samo ena reč ni všeč: da sta gospodar in gospodinja prekratkih besed, tako nekako sama svoja. Ali tudi to očitane ne govori resnice: Tonček in Rezika sta molčeča samo proti neznanemu tujcu, proti nemirnim pijancem in vlačugarjem, z znanim in poštenim človekom se vselej rada pogovarjata in sicer od srca, brez hinavščine, brez prilizovanja, pa tudi brez obrekovanja drugih, kar je posebno redka lastnost krčmarskih ljudi. Jaz sem se že zdavnaj seznanil s Tončkom in njegovo rodbino, zato smo se pomenkovali kakor domači ljudje, ki ne poznajo nobene skrivnosti med sabo. Tako je sprožila ena beseda drugo, nazadnje pride pogovor tudi na ljubezen.

Ovbe, pravi Rezika smehljaje se, to je pa vendar čudno in skoraj neumno, da se toži tako pogostoma dandanašnji in še gospodje, da je na svetu premalo ljubezni. Jaz pa pravim, da je je še preveč in bi bilo stokrat bolje, ko bi je ne bilo toliko ali še bolje pa,

če prav nič. Le pogledjte, kako je vse sparjeno; komaj izleze smrkolin iz lupine, se že plazi za babo, dostikrat pa se godi tudi tako — moj bog, kaj smo učakali — da love dekleta fante in ne samo z besedo. Ni dolgo, kar je prišla k meni v nedeljo po maši stara deklina. Rekla mi je: „Mati, popoldne pridem k Vam, dajala bom dobro za vino, toda za nekaj Vas prosim, da mi pomagate.“ — „Če morem, zakaj ne?“ — Veste, kaj me je prosila? Sram me je skoraj povedati: naj nagovorim kakega čednega fanta, da se bo k nji prisedel in z njo prijazno kramljaj, če ne dalje, vsaj danes popoldne naj bo njen ljubček, da bo zavezala gobec vrstnicam, ki govore, da Stražka Anča ne more dobiti nobenega fanta. Pil ga bo kolikor bo hotel, naj poje pečenke, kolikor more in tudi cigar, tistih dolgih slamnic mu bom kupila, da bo bolj možki in on, bog ne daj, ne bo potrosil le krajcarja ne. Vi pa se nikar ne bojte, veste, danes imam denarja, ko črepin; dobila sem sto goldinarjev dote. Veste, če mi dobote fanta, toda seveda mora biti mlad in jak, ne bo mi žal, če Vam dam na račun še goldinar po vrhu. Take grdobje mi je čenčala avša, ali sem zapodila mrho in ji brala tak evangelij, da se gotovo ne bo več upala pogledati mi v oči. In ta zverska poželjivost ni tako redka. O, poznam take, ki so še hujše. Dve imamo v vasi, v celi fari jih je morda petdeset. Za božji čas, kam smo prišli?

Ko ji pritrdim, da je taka razuzdanost na vso moč gnusna in velika sramota in nesreča za deželo in narod, jo vprašam, če ne dela razločka, če se ji zdi grešna tudi prava, to je taka ljubezen, ki vodi ljubeče v krščanski zakon?

„Tudi taka,“ odgovori Rezika; „lepo je, če pride k hiši lepa krava s teletom, ali strašno grdo, in tudi uči izkušnja, da ne prinese nobenega blagoslova, ako pripelje ženin na dom nevesto z otrokom. Tolika sramota še čez trideset let ni pozabljena in popravljena.“

„Mati, Vi me ne razumete, jaz mislim čisto, pošteno ljubezen, brez vsakega greha, tako, ki združi o prvi priliki v sveti zakon deviškega ženina z deviško nevesto.“

Rezika pogleda moža in odgovori z manj trdno besedo: „Taka popolnoma poštena zaveza menda ni greh ali kali, toda zdi se mi, da je kaj redka. Duhovni svare pred vsako predzakonsko ljubeznijo in imajo gotovo prav, ker nas ne uče nič slabega, nič lažnjivega. Za mladino je to vsekako nevarna reč; prelahko se zmoti, če je prilika in prilike je več ko dosti, če otroke še tako varujemo. Pa naj bo kakor hoče, jaz sem za take čenče tako prestara, izpolnujem to, kar mi stan naklada in mi ni treba tuhtati več, kako naj ljubim, da bo brez greha.“

To rekoč naju pusti in gre v kuhinjo.

Tonček gleda za njo in se muza: „Kako hitro se je pobrala, veste, nazadnje se je čutila zadeto, pa ji je začelo primanjkovati sape in besed, zato je šla. Ima prav, da nas ne uče gospodje nič krivega. Vsak pametni vidi, zakaj ljubezni ne morejo hvaliti in priporočati, naj bo še tako nedolžna; mladi ljudje bi zgrabili brž za besedo in bi se izgovarjali: No, zdaj vemo, da ljubezen ni prepovedana — napravilo bi se veliko pohujšanje. Toda, ker sva sama, lahko govorim na vsa usta. Le pomislite malo, kako more biti poštena ljubezen prepovedana? Ženin in nevesta, kaj ne, gresta

k poroki, duhoven jima govori to in to in ju opominja, naj se tudi zanaprej tako ljubita, kakor se zdaj ljubita. Ljubezen se ne more vneti še le tisti hip pred altarjem, in menda tudi takrat ne, ko stopita v cerkev, ali pa pred cerkvena vrata. To nagnenje se mora prej izonegaviti v njenem srcu, ta reč se razvija včasi kaj polagoma, več mesecev, človek še sam ne ve kako. Ker se vreme še ni prav ustanovilo, imam čas in Vam bom povedal, kako sem se ženil jaz.

Kar ste govorili o čisti ljubezni, lahko z dobro vestjo potrdim iz svoje izkušnje, da je mogoča in da traja lahko več let in ostane neomadeževana do konca, to je, do poroke. Starše sem imel sirotne, ne vem, kako bi se bil preživil, ko bi se ne bil naučil tesarstva. Hodil sem semtertja, kjer se je kaj popravljalo ali iznova delalo. Tako pridem tudi v rojstno hišo moje žene, postavljat novo streho. Imel sem kakih dvajset let, ko sva se spoznala z Rezo; videla sva se rada, to je res, ali le besedice nisva zinila drug drugemu, da se „štima.“ Skoraj le ob nedeljah, grede v cerkev sva se srečala, pozdravila in dve tri besede spregovorila. Samo enkrat na božjem potu in nekolikokrat o cerkvenem blagoslovu sva imela večji pomenek, sedeča pri poliču v društvu njene sestre ali mačehe. Reza je bila tri leta mlajša od mene. Imela je več bratov in sester, in hiša njenih staršev je bila tudi precej zadolžena, zato ji ni bilo dote uganjene več ko dvajset goldinarjev. Čedni obrazček bi bil marsikoga mikal, tudi je slovela njena pridnost in razumnost, toda to ni dosti za dekleta. Ženin hoče imeti najprej denar; sto goldinarjev je komaj za kajžarja, kmeta težko dobi zdaj s tremi sto. Ko sem se ženil jaz, to je, pred dvajsetimi leti, niso

segali še tako visoko, toda dve sto je pa morala imeti najmanj, katera je hotela priti k taki hiši, da ni stradala kruha.

To velja za fante, manj izbirčni so vdovci, posebno če so otroci. Res se je prišel tudi k moji Rezi ženit vdovec, gospodar nezadolžene hiše in oče dvoje prav dobrih otrok. Ali ona ga ni in ni marala, čeprav so jo nagovarjali od vseh strani in ji razkladali, kako ji bo dobro. Ko sem to izvedel, mi je začelo čudno hoditi po glavi. Zdaj sem pravzaprav še le začutil, kako tesno mi je prirasla k srcu. Ali kaj hočem revež? Kakih sto goldinarjev sem si bil že prihranil, ali za ženitev je treba več, treba je hiše, zemlje, gospodarstva. Srce me je tako bolelo, da vam ne morem dopovedovati. Prej sem živel tako brez misli in brige, kakor tič, zdaj še le sem se prepričal, kaka velika nesreča je za človeka revščina.

Z Rezo sem moral govoriti, ker mi ni dalo miru, še delati se mi ni več ljubilo. Ves póten prisopiham na vrt, kjer je obešala perilo.

„Kaj pa ti je,“ me vpraša, „da si tako prepaden in nekako čudno bleđ kakor smrt? Gotovo se ti je pripetilo kaj hudega. Še nikoli te nisem videla takega. Za božjo voljo, povej no, kaj ti je?“

Sedem na tnaló in ko se nekoliko oddahnem, prašam: „Reza! Kaj ne, ti si imela snubača?“

„Sem, ali kaj te to skrbi?“

„Pa ga nisi hotela, kaj ne da ne?“ —

„Ne.“ —

„Ti, Reza, ne bodi huda, ali kako pa, ali bi tudi mene ne hotela, ko bi prišel pote, to se pravi, ko bi te mogel vzeti?“

Reza zarudi kakor piruh, pobesi oči in pravi z žalostnim glasom: „I, kako me boš ti vzela, saj veš, da —“ naprej ni mogla več govoriti. V oči so ji stopile solze in obraz ji je na enkrat tako zbledel, da je bila bolj mrtvaška morebiti kakor jaz. Nekaj časa sva oba molčala, ali mladim ljudem je prirojena beseda, ne pa molk. Zmenila sva se prav do dobrega. Ona mi je zatrdila, da neče nobenega družega kakor mene in da prav zaradi mene ni uslišala snubača. Jaz pa sem ji ves vesel in srčen razlagal, kako bom hranil za naprej vsak krajcar, rokodelstvo da imam dobro, z božjo pomočjo bova odpravila vse težave in sitnosti, ki nama branijo za zdaj v zakon.

Neki notranji glas mi je dejal, da se bo izvršilo vse to dobro, tako kakor želiva. Od takrat sem delal drugače, bolj pridno ko doslej; tesal sem s takim veseljem, s tako silo, da je vse treskalo in se rušilo okoli mene. Nikoli nisem čutil nobenega truda in morda bi še lakote ne bil, ko bi me bili pustili brez jedi. Saj pravim — leta mladosti so pač lepa, zlata leta; človek je zdrav, močan, predrzen in zato srečen; ni ga še tako težkega dela, da se ga ne bi polotil in česar koli se loti, mu gre spešno izpod rok.

Kakor večina slovenskih rokodelcev, je tudi Tonček rad modroval.

Ne da bi se bahal, ali kar je res, je res — nobenega tesarja niso imeli tako radi kakor mene, ko bi bil imel sto rok, nobeni bi ne bilo treba praznovati. Komaj sem dodelal v vasi, sem moral odriniti v mesto, iz mesta zopet v grad, zdaj od soseda k sosedu, zdaj, če je kazalo boljšega zaslužka, tudi po dve in po tri ure daleč. Z Rezo sva se videvala še

bolj poredkoma kakor prej. Svojega nagnenja ji tudi nisem kazal, kadar sva bila sama, nikoli drugače, kakor največ, če sem ji podal roko. Tega vendar noben pameten človek ne more trditi, da je taka ljubezen greh.

Tako sem si prislužil vsega skupaj prav dve sto in deset forintov. Za prvi začetek sem dejal, bo dosti toliko, ker sem delal veliko tudi za domačo graščino in vse povšeči, sem dobil z gospodovo pomočjo brez zadržkov privoljenje za ženitev. Najel sem kajžo, plačal najemščino celo leto za naprej, zraven prinajel tudi dve njivici, kupil kravico in prašička in seveda tudi najpotrebnejše pohištvo, orodje, živež in krmo in tako sem vzel Reziko, ki je svojo dotico tudi kaj lahko izdala za svatovsko obleko.

Reza je bila tedaj moja. Ali kaj pa zdaj? Ženiti se ni težko, ali še le v zakonu se pokaže, če je bilo pametno, zaljubiti se ali ne. Hvalil sem Boga dozdej in hvalil ga bom do zadnjega trenutka, da mi je podaril tako pošteno, tako dobro, skrbno in prebrisano tovarišico. Veste, koliko sva imela še gotovega denarja po poroki? Oba skupaj trideset grošev! Kaj ne, da bi bil marsikoga oblival mrzel pot od strahu, kako bo izdelaval? Vidite, mene pa ni, marveč sem se čutil tako lahkega in zadovoljnega, kakor še nikoli ne v svojem življenju.

Po kratki svatbi je bil najin prvi pogovor, kako bova gospodarila. Drugi dan grem zopet tesar, Reza pa v dnino na grajsko polje. Konec tedna sva imela že v denarnici razun trideset grošev štiri v mladem zakonu prislužene goldinarje. Zdelo se nama je strašno veliko; kakor otroka sva se veselila tolikega bogastva. In tako

sta šla naprej delo in zaslužek dan za dnem, teden za tednom. Kmalu sem prikupil družega, čez pol leta že tretjega prasca. Reza je oskrbovala dom, ali je opravljala vse tako pridno, je znala porabiti tako modro vsako uro in minuto, da si je lahko še pri tujih ljudeh zaslužila marsikak krajcar. Bog je obema ohranil zdravje in nama delil tak blagoslov, da se nama je vse pospešilo, nama vse prav hodilo, neslo dobiček vse, karkoli sva počela, delala in obdelovala. Že prvo leto sva prav dobro prodala dva izpitana prasca, sredi drugega leta sva imela že več denarja kakor pred ženitvijo, pa sem dejal Rezi: „Ti, kaj misliš, kako bi bilo, če bi kupila vina in začela točiti? Krčma se je že marsikom dobro obnesla.“

In tako sem ji začel razkladati vse dobičke, katere pričakujem od tega in sem ji pravil za vse znance, ki niso imeli prej nič, pa so si opomogli s krčmarijo. Reza posluša in reče nazadnje: „No pa poskusiva, kolikor bom mogla in znala, ti bom pomagala.“ Te besede so me močno razveselile. Streljaj od gradu je stala prazna, borna koliba, ali me je mikala zato, ker je pri cesti, tako lepo na priliki, čeprav v samoti. Še tisti teden sem šel v grad in dobil za male krajcarje kočo v najem. Čez kake tri mesece se preseliva in začneva točiti. Okoli hiše sem vzel v najem tudi nekaj polja in travniček. Vino sem kupil samo ene vrste, ali prav dobro. Živine sva tukaj lahko že več redila, štiri prasce najmanj, včasih še po več, kravo tudi zdaj samo eno, kuretine pa da je vse mrgolelo.

Reza se je vedla in obračala tako spretno, kakor da bi se bila rodila v krčmi. Na dnino ni hodila, seveda, nič več; imela je posla čez glavo doma, zraven

tudi sitnosti s prvim otrokom. Jaz sem hodil še zmerom tesarit in lahko, ker je dohajalo največ pivcev ob praznikih. Ob delavnikih me je zadržal doma le kak sejem ali večje domače delo. Točilo se je dobro, vse drugače kakor zdaj: ljudje so imeli res več denarja, pa tudi krčme niso bile posejane še tako gosto. Iz cele fare so zahajali k meni, ob nedeljah še od drugod. Tudi popotniki so se najrajši glasili pri nas. Vina nisem hotel kupiti nikoli slabega; rajši sem vselej kak gol-dinar privrgel, da sem le ustregel gostom. Kdor je bil lačen, pa tudi ni prašal Reze nikoli zastonj, če se kaj dobi.

Ker smo prašiče večidel doma klali, smo imeli zmerom kaj prekajenega, včasih se je zaklala tudi kaka piška, ali se napravila jajca; o postnih dneh so se ponudili včasih tudi raki ali ribe. Ribič je bil blizu, čez nekaj let pa sem vzel sam tam v potoku ribištvo v najem, to se pravi, ko so mi otroci že nekoliko odrasli, da so mi bili v pomoč.

Škoda, da niste bili še takrat tukaj: to bi bili videli kaj veselja v moji krčmi, posebno popoldne ob praznikih. Gotovo so vselej pripeli in priukali grajski hlapci s svojimi dekleti, pa tudi druge mladine in mož in žen se je nabralo toliko, da je bila hiša premajhna, pa smo iznesli mize, klopi in stole tje pod lipo; saj veste, kako košata lipa stoji pred vrati in ko se je pomračilo, sem prižgal laterno pa jo obesil za kljuko na lipo prav pod veje, da se je videlo vse lepo krog in krog. Tu smo se pogovarjali, ugibali uganke in šale, pripovedovali stare in nove prigodbe in novice, najrajši pa peli, večidel naše stare domače. Ali mladina je znala že takrat, čeprav še ne toliko kakor zdaj, saj

veste, tistih novih pesem, ki se bero v bukvah, tistih okroglih, ubranih, gibkih, ki jih pojo Slovenci v mestni čitalnici.

Še se dobro spominjam, kako smo gledali, ko je zapel grajski hlapec, ki je služil prej pri nekem fajmoštru, tisto, ki gre tako nekako na hopsasa: Sem slovenska deklica, Minka mi je ime. Pa veste, zakaj so ljudje tako drli k nam? Zavoljo dobrega vina in slastnih jedi gotovo, ali zraven pa tudi zato, ker nisem trpel nobenega nereda, ne prepira, ne pretepa, ne nespodobnosti nikdar nobene. Rogovileže sem kar precej odpravil, da se ni delal greh in mi niso odganjali poštenih pivcev. Tako smo sedeli okoli lipe in se veselili dostikrat do polnoči.

Šlo mi je tako vse dobro in prav, da nikoli tako ne prej ne pozneje. Ali ne vem, kako je to, mislim, da mora biti človek že tako ustvarjen, da ni nikoli popolnoma zadovoljen. Imel sem dosti vina, dosti denarja, piti in jesti, kolikor sem pozelel, ali močno se mi je začelo tožiti, da nimam svoje domačije, da se moram potikati po tujih kolibah. Začel sem premišljevat, kako bi si kupil kaj svojega, če ne družega, vsaj majhno hišico. Na prodaj je bilo marsikaj na več krajih. V Gotnji vasi sem se že skoraj pogodil za majhno kmetijo s hišo, res da precej raztrgano, in s potrebnimi poslopji zraven. Samo to sem hotel videti, kaj poreče Reza. Šla sva gledat, ona začne majati z glavo, videča nečedno bajto in pravi: „Popravek bo stal toliko, kolikor nova hiša. Ti, veš, nikar se ne prenagli, rajši počakajva.“

Kmalu potem izvem, da se bo prodajala v vasi blizu Krke in potoka neka podrtija z dvoriščem in

malo trato proti vodi. To sem vedel, da se dobi za majhne krajcarje, ali težko bi me bila kdaj mikala, ko bi me ne bila spomnila žena. Šla sva skupaj v cerkev; ko prideva do razvlake, me ustavi, pogleda, se nasmeja in pravi: „Ti, kaj praviš, če bi kupila tole midva? Bom ti povedala, le poslušaj me, zakaj mislim, da ta kupčija ne bi bila napačna.“

Kaj ne, tudi Vi, Trdina, ste že dostikrat slišali pregovor, da je ženska dolgih las, pa kratke pameti. Toda jaz mislim, da je moral biti tisti, ki si je izmislil ta pregovor, ali strašno pameten, da ni od nobenega človeka, in ne le od ženske, potreboval nobenega sveta ali pa morda strašno neumen, tak, ki se je dostikrat spekel, ko je poslušal ženske besede. Po mojem prepričanju ni vstvaril Bog ženske možu za tovarišico zato, da mu dela z dolgimi lasmi senco (ne vem, kaj je hotel s tem Tonček reči), s kratko pametjo pa jezo in škodo. Obdaril jo je gotovo s tolikim darom, kolikor ga potrebuje kot pomočnica svojega moža. Če nima mož pameti, je se ve hudo; če jo boga vse, ni prav, če je ne boga nič, tudi ni prav, če jo posluša, ali ne o pravem času, spet ni dobro. Če pa ima le količkaj možganov, da preudari, ali je ženin svet dober ali ne, pa ji bo vsekako prav dostikrat zanj hvaležen in se ne bo zanj nikoli kesal, da jo je poslušal.

Reza mi je začela prav pametno razlagati, zakaj naj kupiva podrtijo: Treba bo nove hiše, to je res, ali kaj zato? Glej, opeko delajo tu v obližju skoraj pred nosom, vožnja ne bo predraga. Tesar si pa sam, da narediš v hiši, kar bo treba in da jo pokriješ. Stala bo pri cesti, tedaj na taki priliki, kakor najina sedanja krčma. In voda je precej pred pragom, mlin na pol

streljaja proč. Okoli vasi, vidiš, kako je vse polno travnikov: mrva je tu dober kup, klaje za živino naraste tod okoli obilo tudi o suhih letinah. Polje pa veš, da imajo za najboljše v celi dolini; ni težka ilovka, ampak lahka rodovitna puhlica. Tu pljenja, če nikjer ne, vsako žito, posebno pšenica; kar je pa za kmetijo posebno veliko vredno, je to, da na tem polju krompir še nikoli ni gnil.“

Rezine besede so se mi tako zapičile v glavo, da sem jih premišljeval še v cerkvi, Bog mi odpusti greh! Da povem ob kratkem: Zdele so mi se tako resnične, da je bil v 14 dneh kup storjen.

Začel sem zidati. To veste, kako slabe hiše so zidali nekdanji Dolenjci, ali pred kakimi 20 leti se je to predrugačilo na bolje. Kdor je zidal novo hišo ali predelaval staro, je prašal izvedenega mojstra. Tudi jaz sem ga. Po njegovem svetu in načrtu sem si hotel postaviti domovanje suho in naredno, da ne bo prostora nikjer ne preveč ne premalo: Na enem koncu hišo in kamrico, da greje obe ena peč, na drugem koncu tudi tako, večo izbo s kamrico: tu bi spala moja sinova, pod streho pa lično kamrico za dekleta, pa tudi za to, ker dajejo take gornjice z dvema okencema neko posebno lepoto hiši.

Čez dve leti sem dozidal in tako sva se preselila in začela točiti v svoji krčmi; tudi sem prikupil sčāsoma nekaj polja, da imam zdaj hvala Bogu, kar sem tako vroče želel, svojo kmetijo, iz katere me nihče ne sme pregnati, dokler bom plačeval pošteno svoje davke.

Zdaj pa bom povedal še eno. Slišal sem večkrat besedo: „Revna nevesta, bogata žena,“ pa nisem vedel,

kaj da pravzaprav pomeni. Zdaj vem iz svoje izkušnje: Ta beseda pomeni mojo pridno Rezo. Ker sva že tako v besedah, bom pa dal tudi jaz za en polič, da bova trčila na Vaše in njeno zdravje.“

Tonček gre po vino; ko ga prinese, pripoveduje dalje — vidi se, da je to kaj zgovoren mož. — Nisem pozabil omeniti, kako zvesto in lepo mi je gospodinjila Reza. Zdaj bom pa pokazal to s števili, saj imam kredo v miznici. Ne bom računal nič tiste koristi, tistih dobičkov, ki so mi došli od nje kot dobre kmetice in dobre krčmarice. Računal bom samo tiste prasce, katere je izpitala zgolj za prodaj; kar smo poklali doma, ne pride čisto nič v račun. V teh krajih je dosti gospodinj, slovečih, da znajo odrediti tako lepo debele prasce in ob tako kratkem času, ali tako prebrisana za to reč kakor moja Reza, je pa v celi fari samo še ena in nič več — saj jo poznate, stara Murnovka iz Bršlina, katero so abotni sosede zato razglasili za copernico. Bog sam si ga vedi, odkod je jemala toliko pomij, plevela, krompirja, kakor ga potrebuje ta požrešna žival, dokler ne naredi kaj masti in mesa! Pošteno vem, da je šlo vse, ali kako, to mi je velika uganka, katero znate uganiti, kakor sem rekel, samo Reza in bršlinska Murnovka. Več kakor trideset prašičev sva prodala — naj bo le trideset — drug k drugemu je prišel vsak čez štirideset forintov, pa računajmo le štirideset. To dela, pazite, dela tisočdvesto goldinarjev vse čistega dohodka, ki ga je prinesla Reza v mojo hišo. Sam ne vem, kako bi bil izdeloval brez nje. V rodovini sem imel večkrat bolnike; osleparili so me v trgovini, prevarili me prijatelji, dosti so mi odnesli pivci in vendar stojim, hvala bodi milostivemu Bogu, še zmerom trdno, brez

— z dolga in zraven tudi še kak goldinar v mošnji. Vse to pa imam zahvaliti svoji skrbni, bogoslužni ženi. Tisočdvesto goldinarjev je lepa dota, če ne štejem nič drugega kakor skupiček za prasce.

Tonček odpre vrata in zakliče: „Pojdi noter, Reza! Revna nevesta, bogata žena! Pilo se bo na zdravje gospodovo in na tvoje zdravje — ko pride Reza in trknemo nekolikokrat — in na najino ljubezen, da jo nama ohrani Bog do smrti, kakor jo je ohranil do zdaj. Bog Te živi! Gospod, Bog živi tudi vas — trknemo — z Bogom! Vreme se je razvedrilo, zdaj grem na polje.“

Janez Kleščar.

Huda žeja me prižene s Kačje riti v dolnjo krčmo. Od konca sem sedel za mizo sam in se pogovarjal z bolešno gospodinja. Kmalu prikrevsa v hišo postaren možiček, čegar zapečeni, lepo okrogli obraz je kazal, da se mu ne godi na svetu nobena sila. Krčmarica ga pozdravi kot starega znanca in ga vpraša, odkod prihaja.

„Šel sem obiskat bratranca, ki je priženjen v raški fari. Nisem ga že videl več ko 10 let, pa sem dejal, naj grem, da ga pred smrtjo še enkrat vidim, saj imam čas.“

Krčmarica pravi na to: „Aha, saj res, kaj ne, Kleščar, da ste izročili gospodarstvo sinu?“

„Dal sem mu ga, dal, prismođi, naj se ga naužije, jaz sem te sladkosti sit.“

„Oče, to je greh, da pravite sinu prismođa. Takega je treba iskati daleč okrog in človek bi ga še težko našel. Le pomislite; bil je komaj štiri leta na Hrvaškem, pa je prinesel nazaj tisočšeststo goldinarjev.“

Kleščar se zakrohota: „Avša, ali možiš hčer, da tako previšuješ? Zdaj ima vsaka nevesta najmanj tisoč

goldinarjev dote, kadar se pa šteje, je je komaj tristo, kvečemu se dodaja po vrhu kak pacek — to je bogme drag pacek — za sedemsto goldinarjev! Na trgu ga dobim lahko za tri, koze pa ne bi hotel v hišo, ne zastonj. Takih tisočšesto je prinesel domu tudi moj Janez, le škoda, da so skopneli v resnici tako, da jih ne ostane več kakor samo šeststo.“

„Oče, ali ni veliko, če jih je prav samo šeststo? Jaz sem povedala to, kar sem slišala od drugih. To pa še zmirom pravim, da je vaš sin dober, da je malo takih in tako govore vsi, ki ga poznajo.“

„Tudi jaz ga nekoliko poznam, to mi menda verjameš, ali jaz pa trdim še zmirom, da je takih prismođ malo, kakršna je on. Ali nisi slišala, kako se je ženil?“

„Druzega ne vem, kakor da je dobil prav pridno ženico, proti meni je še ni grajal noben človek.“

„Pridno! he he he — to je pa več ko smešno. Ta bi bila lepa, da bi kmetica lenobo pasla. Saj je ne more, če bi prav hotela. To je majhna hvala, če ni nič družega ko pridnost. Izmed desetih jih je pridnih včasih vsaj sedem, včasih osem, včasih pa vseh deset. To je za kmeta tako navadna, tako potrebna reč, kakor za gospodo lenoba. Če mi pripelješ deset tistih pajčevinastih gospodičin in me vprašaš, koliko menim da je med njimi pridnih, bom dejal: Morebiti ena, dve, k večjemu tri, najbrž pa nobena.“

„Vem, Kleščar, da se Vam ne pride nikoli do konca. Ali povejte vendar, kako se je ženil Vaš Janez, da ga tako zaničujete.“

„Čakaj, najprej se moram malo okrepčati.“ Ko popije dve, tri kupice in poje kos kruha, je povedal

stari Kleščar prigodbo, ki se mi zdi dovolj mikavna, da jo priobčim.

Jakob Kleščar je bil oženjen samo pet let. Po smrti svoje sitne in poredne žene se ni hotel več ženiti, tako strašno se mu je pristudil zakonski jarem. Drugih otrok ni imel ko Janeza. Mesto hlapcev in dekel je vzel k sebi dva sina in hčer svoje revne sestre. Jakob je bil varčen gospodar in priden kmetovalec. Oče mu je zapustil na hiši težek dolg. Jakob ga je sčasoma poplačal, razun petsto goldinarjev, katerih ni mogel zaradi več zaporednih slabih letin na noben način prigospodariti. Ta ostanek dolga ga je pekel noč in dan in mu grenil vsako veselico, vsako pijačo. Sin Janez je bil krotka dušica, boječ in tih kakor jagnje. To ni bilo vščeč očetu, čeprav je bil sicer zadovoljen z njegovo delavnostjo in pokornostjo. Ko odraste, je starec večkrat zagodrnjal: Jaz nisem več tako trden ko nekdanj, fanta bi oženil, ali kdo pa bo hotel, to tapico?

In res niso marala dekleta nič za Janeza, kakor tudi ni maral on zanje. To se je spremenilo, ko gre enkrat na novo mašo. Tu se seznanil s prav čedno, ali popolnoma ubogo deklico, s hčerjo stare sebenjke. Silno se začudi Jakob, ko stopi predenj sin in mu pogleda brez strahu v oči ter pove, da si je našel nevesto pa ga prosi za privoljenje. Starec je dozdaj mislil, da ne zna Janez šteti ne do pet in glej, kako brez plahosti in težave mu govori naenkrat o nekaki nevesti in o ženitvi!

Ko se iz čuda nekoliko predrami, mu reče, ne prijazno, pa tudi ne ostro: „O prav je, je že prav, nisem protiven, še veseli me, toda počakaj malo, najprej se morava zmeniti. Povej no, kdo pa je tvoja špeca

— bo imela kaj prida grošev? Kaj molčiš? To bogme ni dobro znamenje. Ti, poslušaj dobro, kar ti bom rekel; vtisni si vsako besedo prav trdno v glavo. To vem samo jaz pa Bog, koliko sem se ubijal z delom, da poravnam dolg. Tisočtristo sem nekako odrinil, ostaja še petsto. Veš, petsto ni majhen denar. Če jih zvalim nate, boš zdihnil marsikaterikrat pod to težo. Jaz sem že tako možki in nečem, da bi mi očital moj sin dolg, kakor sem ga očital natihoma tolikokrat jaz svojemu očetu. Pa tudi ni treba. Naša kmetija je velika in dobra, ena prvih, vredna štiritisoč goldinarjev v srebru. Ko bi bil ti drugačen korenjak, kakor si, bi lahko priženil tisočdvesto, ne pa pet. Toda toliko od tebe ne pričakujem in ne zahtevam, ker vem, kaka šlevica si. Nevesto s petsto gold. si boš menda pa vendar dobil brez velikih potov in prošenj: saj poznajo ljudje mene in moj grunt. Ali manj pa ne sme imeti ne krajcarja. Najprej se bo plačal z nevestino doto dolg, potem še le, to je precej tisti dan bom prepisal kmetijo nate in tudi še tisti dan, če bo mogoče, pojdemo k poroki.“

Janez je poznal očeta, zato ga ni skušal skloniti na druge misli. Ves obupan je lazil okrog kakor senca, s pobešeno glavo je premišljeval svojo nadlogo in preudarjal semtertja, kako bi se ji prišlo v okom. Sčasoma si je moral izmisliti kako pomoč, ker se mu je čelo razvedrilo in se je kazal ne le zadovoljnega, ampak celo veselega. Oče je izvedel od drugih ljudij, da se je bil Janez zaljubil v Boltežkino Miciko; zdaj je mislil, da si je izbil sin to prazno muho iz glave. Za šalo mu je rekel enkrat: Micika ni trapasta, ne, verjamem, da ji diši naš gruntec. Saj se poznamo, vem, da še pet goldinarjev ni imela nikoli v skrinji —

to se pravi, če jo še ima — ne ta tvoja precartana Micika, ne nje pikasta mati, ne brljava stara mati — copernica — in tudi vse tri skupaj ne z moži in brati vred.

Janeza so hudo zbolele take surove besede, vendar se premaga in praša, smehljaje se, čez nekaj časa očeta: „Slišite, ali boste res mož-beseda in mi boste dali privoljenje, če vam pripeljem nevesto s petsto gold. dote?“

„Tu je moja roka“, odgovori starec nekoliko nejevoljno, „jaz sem mož, ne pa stara baba, ki ima vsako uro deset misli, samo nobene pametne in trdne.“

Janez se je zdaj popolnoma umiril. Čez nekoliko dni reče očetu, ko sta bila sama: „Oče, za nekaj bi vas prosil, pa ne bodite hudi. Toliko fantov gre zdaj na Hrvaško v šume, ali smem iti tudi jaz?“

Ves osupnjen jeclja Jakob: „Kam — na Hrrrvaško? Kaj te ni sram, kaj tacega ziniti?“ Ali kmalo ga začne lomiti jeza, kar tresel se je: „Spaka, doma si se upijanil kruha, kaj ne? Pa bi se klatil rad po svetu. Zastran mene pojdi, kamor hočeš, čeprav med cigane ali Kočevarje. Jaz ti ne branim, toda spravi se kar precej; doma nisi našel pameti, pa jo pojdi iskat po svetu, morda jo srečaš tam doli med hrvaškimi ušmi in prašiči.“

Janezu je bilo bridko pri srcu, da še nikoli ne tako, ali čeprav je očeta ljubil in spoštoval, ni mogel na noben način odnehati od svojega namena. Jakob se je dal grozno težko izprositi, da je podal sinu roko v slovo. Ves teden po ločitvi je pijančeval in preklinjal. Ker je bil sicer surov človek, zraven pa vendar poštenega in dobrega srca, ga ni trla togota ravno dolgo, marveč se mu je začelo po sinu tožiti. Ves vesel tedaj odpre

njegovo pismo, pisano iz slavonskih Našic, štirinajst dni po odhodu iz domačije. Janez je dobil brez truda dober zaslužek v gozdih bogatega plemenitaša Pejačevića. V pismu je razodeval tako ginljivo resnične občutke svoje otročje ljubezni, da je stari Jakob dobil solze v oči, ali se je kmalu zopet premagal in zarenčal: „Šema, kaj pa si se potepel, če me imaš tako rad, ti falot ti, ti hinavec ti? Pa je že prav, boš že skušal, kaj se pravi, jesti ljudski kruh.“ Vendar mu je morala prebrati list bratova hči več ko desetkrat, dokler si ni zapomnil prav natanko vsake besedice. Čez mesec dni je pisal Janez zopet in tako tudi pozneje, če ne vsak, pa vsaj vsak drugi mesec. V vsakem dopisu je hvalil Boga za zdravje, gospodarja za pošteno plačo in obilni zaslužek, očeta pa za vse dobrote, katere je bil prejel v domači hiši. Vselej je starec komaj čakal, da dobi list, ali odgovoril mu je malokaterikrat in vselej po svoji navadi na pol zabavljivo.

Večkrat mu je poslal sin tudi kak dar ali spomin s Hrvaškega, posebno je razveselila starca gorka prelepa kučma, kakor jih nosijo v gornji granici. Videlo se je očitno, da ima sina kaj rad, ali to pa ne, da bi ga bil kaj nagovarjal ali prosil, da se povrne. Za noben denar bi se ne bil hotel trdovratni Jakob tako ponižati. Nejevoljno je zamrmral včasi: Kadar se bo naveličal ljudskih zapovedi, bo že pricapljal nazaj in še rad, še Bog, če ga bom hotel vzeti zopet pod streho. Skrivaj pa je za trdno upal, da bo Janez prišel domu z drugimi fanti vred, to je spomladi, enkrat po sv. Jožefu.

Spomlad pride, prehaja, mine, drugi fantje so se povrnili skoraj vsi, ali Janeza ni in ni. Starca se loti huda otožnost. Šel je k župniku in ga prosil, da bi mu pisal

on nekoliko vrstic in ga nagovarjal tako od daleč, se ve, ne naravnost, naj pride za božjo voljo že vendar enkrat domu, saj ve kam in da mu ne bo manjkalo ne kruha, ne drugih potrebnosti. Obenem prosi gospoda, naj ne pove za to pismo nobenemu človeku, da ne bodo ljudje mislili, kakor da stari Kleščar ne more prebiti brez trmastega paglavca.

Župnik se smeje in piše. Čez osem dni pride odgovor. Janez poroča, da ga zato ni domu, ker je v šumi prav po letu največ zaslužka; ker je delavcev veliko manj, se plačuje tistim, ki ostanejo, skoraj še enkrat toliko. Vendar se povrne iz srca rad, če mu oče obljubi, da se bo smel poročiti — z Boltežkino Miciko.

Ta list razdraži starca nepopisno. Zopet je ves teden popival in preklinjal. Ves mesec se je rotil, da bo zavrzel Janeza in dal premoženje bratovim otrokom. Janez pa je ostal neprenehoma tisti hvaležni sin tudi za naprej; če prav ni prejemal nobenih odgovorov, je pisaril očetu prelepo, priljudno, ljubeznivo, da se je topilo kar srce vsakemu, ki je bral ali slišal brati Janezova pisma. Tudi majhni darovi in spomini so še zmirom dohajali od njega srditemu očetu.

Kleščar ni odpisal sinu več ko pol leta nič. Pred Veliko nočjo pa reče vendar žlahtnici, naj mu piše „za pirhe“ tako, da oče ne zahteva več toliko dote, namreč petsto gold.; ker so časi slabi in je za denar res križ, je odjenjal nekoliko, toda štiristodevetindevetdeset gold. pa mora imeti nevesta na vsak način, ne krajcarja manj. — Deklica se je dolgo branila pisati take burke, ali jo je prisilil z grdo. Janez je ostal tudi zdaj in za naprej vedno tisti dobri in pohlevni mladenič. Tako je preteklo leto za letom, že je nastopilo peto. Jakob

Kleščar se je jezil in žalostil, Janez Kleščar pa trdil in potil, ne oni ne ta se ni dal omehčati in skloniti. Sin se ni udal volji očetovi, da se vrne, oče ne volji sinovi, da sprejme v svoj dom nevesto brez dote. Tako strašna je slovenska svojeglavost, slovenska trdovratnost!

Starec je že popolnoma obupal, da bo še kdaj videl Janeza, ali že dolgo se ni več grozil, da mu ne bo dal domačije. Kakor poparjen je taval semtertja; dostikrat je stal brez dela, zamišljen in je gledal na enem mestu po pol ure v tla, veliko se je tudi sam s sabo pogovarjal. Bilo je očitno, da mu ni dobro pri srcu — in vendar le se ni hotel udati; preziral je celo razumne opomine blagega župnika, katerega je sicer spoštoval nad vse druge ljudi na zemlji.

Kako se začudi starec, ko naenkrat dobi pismo, da pride v štirinajstih dneh, če ne še prej Janez domu! Ni vedel, kaj bi si mislil in kaj bi rekel, ali neskončnega veselja ni mogel skrivati. Precej je kupil vedro dobre starine in mastno karlovško pleče. Od same dobre volje je čenčal kakor otrok in se neprenehoma smejal ali vsaj muzal, spal pa skoraj nič. Neko nedeljo popoldne pride Janez, močan ko Rus, rudeč ko jabolko, zdrav in vesel; vsaki deklici je moralo zaigrati srce ob njegovem pogledu. To ni več tisti boječi, nerodni, blede fantalin, kakršnen je bil zapustil pred več ko štirimi leti domačo vas. Nekaj čas, najbolj pa trdo, stanovitno delo je dalo njegovemu očesu pogum, obrazu možatost, truplu moč, čvrstost in postavnost. S ponosom ga je gledal oče. Pri starini in karlovškem plečetu sta se Kleščarja popolnoma zopet pomirila in sprijaznila.

Janez prime očeta za roko: „Kaj ne, da ste še mož beseda in mi ne boste branili, ženiti se, ker zdaj

imam nevesto s tako doto, kakor jo želite in nekaj krajcarjev bo še po vrhu.“

Jakob zavrigne: „Tako je prav, vidiš, zdaj te imam pa zares rad. Jaz sem mož beseda. Kadar le hočeš, naredili bomo svatbo; toda, kje pa je ta nevesta?“

„Če hočete, jo pripeljem precej, da jo vidite, ni daleč do nje, v eni in pol uri sva tukaj.“

Starec pokima z glavo, ne ve, ali se spodobi ali ne, da pride nevesta tako nanagloma v hišo, ali videl bi jo strašno rad. Janez šine skozi vrata in čez poldrugo uro pripelje za roko — Miciko, ki se trese ko šiba od strahu in sramežljivosti.

Starec zazija kakor kapelj in zarjove kakor bik: „Slepar, kaj me trapaš? To je Boltežkina.“

„Oče,“ reče Janez mirno in trdno, „to je moja nevesta, Boltežkina Micika, tu je pa dota, prosim, glejte dobro in štejte: Sto, dve sto, tri sto, štiri sto, pet sto — tu je pa še sto goldinarjev za poroko in svatbo.“

Ves zamišljen sedi starec, zdaj je videl in razumel, zakaj je šel sin na Hrvaško, da si je šel s krvavimi žulji služiti izvoljenko svojega srca. Ginjen, kakor ni bil še celo svoje življenje, poda eno roko sinu, drugo Miciki in pravi z mehkim glasom: „Če je pa tako božja volja, mora biti tudi moja. Imejta in ljubita se.“

Ali Slovencu ni dano, topiti se dolgo v solzah in nežnih občutkih. Z oživljeno močjo zaigra v starem Kleščarju žila zabavljalnosti, ali za nikogar več razžaljiva. Zdaj zasmehuje Janeza, zdaj Miciko: O ti šema ti, ti bedak ti, kdo je še slišal, da je šel past kak fant hrvaške uši, da prisluži doto svoji ljubici, svoji sirotici, svoji sebenjki in ti kačica — oh, ali si zvita, ti

tica ti, ti Eva ti, veš, ti bi bila ujela na limanice hudiča samega, ne le Adama. O sleparska druhal vidva, o cigana, o kačica Eva, o bedak Absolon!

Jakob je bil slabo izurjen v svetem pismu, pa je mislil, da je služil za svoji dve ženi, za vsako po sedem let, Absolon, s katerim priimkom je pital sina do svoje smrti najrajši. Vino je starca kmalu omamilo, da je zadremal. V sanjah se mu je zdelo, da je prišla nazaj njegova žena v podobi Boltežkine Micike, pa je začel mahati z rokami in nogami, da jo odžene nazaj v grob. Morali so ga odnesti v posteljo in tu je spal celo noč in še drugi dan do tretje ure popoldne, več ko dvajset ur. Kar je rekel zastran ženitve, ni oporekel. Kmetija se je prepisala na sina in Janez je peljal svojo pošteno zasluženo milico pred altar.

Lahko si je misliti, kako sva se čudila tej pripovedki jaz in krčmarica. Ona je kar roke vila, ječala, povriskovala in izrekala svoje navdušenje z najiskrenejšimi vzdihljaji in besedami: Oh ti srečni oče ti! Oh ti nebeški blagi Janez! Pa se govori, da ni več dobrih ljudi na svetu! Oh ti dobra, ti usmiljena, ti zlata dušica ti, ti golobček ti! Če je Bog res pravičen, ti mora povrniti to dobroto z zdravjem, srečo in s tako blagimi otročiči, kakor si ti. Oj, verjemite mi, da ga ni na svetu boljšega dela, kakor usmiliti se zapuščene, uboge sirote. In vi starec — fej te bodi, ste tak kamen, taka zver, da trpinčite tega angelčka, da ga zmerjate, da mu dajete grde priimke. O, divjak vi! Ali ni zdaj najbolj prav za vse: za Miciko, za Janeza, pa tudi za Vas, da boste imeli v hiši tako lepo spravo in ljubezen? Kako se drznete, če ste človek, grajati Janeza za tako krščansko svojeglavost! — — —

Jakob je poslušal krčmarico na pol zadovoljen, na pol nejevoljen. Poskušal je nekoliko, dokazati pravičnost svoje togote: Baba, kaj misliš, da se hudim na Janeza zaradi svojeglavosti? Ali se ti mar sanja? Mladina ima prav, da je bolj uporna in svojevoljna, kakor smo bili mi oslovski starci. Še zdaj me je sram, da se nisem nikoli branil hoditi na tlako, delat zastonj takim capinom, tistim škricarskim merkvicam. In še jim ni bilo dosti; zmerjali so nas in kleli z lenuhi in z vsako drugo grdobijo. Da nam naredo več veselje za tlako, so nam začeli nositi vina. Če si ga izlil na tla, se je posušila od njega trava, tudi ni hotela tam več rasti druga. Petnajst ljudi je od te grajske zavrelice pocepalo v dveh dneh in bolnim ni bilo števila. In mi voli smo trpeli tudi to, nismo vzeli v roko cepcev. O, mladina naj le rogovili, Bog ne daj, da bi posnemala nas suženjsko živino. Ali je pa mar tudi to lepo, da je šel moj sin med vlačugarje, med Hrvate? Nikoli ne bom rekel, da je dosti prida tisti, ki ima doma svoj kruh, pa si ga išče v tuji deželi, med neznano družaljo, ki morebiti še krščena in birmana ni. Baba, ti porečeš, šel je ne iz napuha in nehvaležnosti, ampak iz ljubezni, kaj ne? Ti si prava avša. Pameten možak ima rad vsako žensko, to se pravi, če je ni hudič obsedel, da ga mori včasi z vrvjo, včasi s šivankami. In takih dobrih deklet je na svetu več, treba je malo ozreti se, pa se pozabi kmalu taka beračica Micika. Vidiš, taka je ta reč: zato pravim zdaj in bom govoril zmirom, da je ni v celi fari več prismođe, ko je ta moj angelček, kakor mu praviš, ta moj golobček, ta moj nebeški Janezek.

Jakob Kleščar zapusti krčmo. Večkrat sem izpraševal ljudi, kako žive starec in mlada poročenca. Niso mi mogli prehvaliti pridnosti Janezove in dobrotljivosti njegove žene. Jakob je nekaj časa še ropotal in zabavljal, ali Micika mu je stregla tako lepo in potrpežljivo, da se je kmalu umiril. Čez pol leta jo je imel tako rad, kakor dete skrbno, vedno ljubeznjivo varhinjo. Velikokrat ji je rekel, smehljaje se in migaje s prstom, kakor da se ji grozi: Oh, ti presnetica ti, ti prilizovalka ti, kaj ne da ti poskakuje kar srce od veselja, da imaš zdaj na limanici tudi starega sitneža Kleščarja?

Jože Lipan.

Zima je jemala slovo. V dolnji krčmi so zaklali zadnjega prasca. Gospodinja mi je to prej povedala in me povabila na klobase. Menim, da je pač malo Gorenjcev, katerim se ne bi pocedile sline, ko slišijo pogovor o klobasah. Ko pridem, najdem krčmo še prazno, ali krčmarica mi je rekla, da ne bom sedel dolgo sam, kajti se je napovedalo več domačih fantov. Včeraj se je vrnil s Hrvaškega domu Lipan, korenjak, da mu je malo enakih; povabil je več starih prijateljev na bokal vina, da se pozdravijo in kaj pomenijo. Če bi prišel sam, bi gotovo pripeljal s sabo svojo ljubico in nevesto, ali tako jo bode te težko danes videli.

V veži se slišijo koraki. Skoz vrata stopi čokljat fant z visokim čelom in posebno prijaznimi, odkritosrčnimi očmi. Prvi hip se je moral človeku priljubiti. Za njim pristopi deklica okroglega obraza in za čudo belih nežnih lic. Na vsakem mestnem plesišču bi bila veljala za lepotico. Bila sta Jože Lipan in njegova ljuba, Zorčeva Cilika.

„Mati,“ zakliče Jože, „dajte najprej nama polič vina, tovariši pridejo še le čez uro.“ Usedeta se k drugi mizi.

Za me tujca je imel njun pomenek malo važnega in nič mikavnega. Ko sta popila eno ali dve kupici, se Cilika dvigne in zopet odide. Jože se pogovarja z gospodinjo o razmerah domače vasi, dokler se ne zbero prijatelji: zgolj fantje domače vasi, Lipanovi vrstniki. Celo društvo je štelo prav sedem glav. Prinesse se bokal vina in Andrej, najstarejši ud, naliže kupico in nazdravi prihodniku Jožetu: Na, pij ga na svoje in naše zdravje poleg naše stare navade, saj si se ga bogme nastradal v hrvaških šumah.

Jože se zahvali in pravi: No, ravno nastradal se ga nisem, ali pil ga tudi nisem; človeku še ne hodi na misel in dobro, da mu ne hodi. Vino in težko delo se sovražita. Vem, da se vam zdi to čudno, neverjetno, pa je res, prašajte, kogar hočete.

To sem že slišal, se oglasi mali Matic, ali čudno se mi zdi vseeno. Pri nas ljudje mislijo, da daje vino moč in menijo, da se brez njega ne more še proso opleti, še manj pa mrva pokositi ali pšenica omlatiti. Tudi jaz sem se čudil, ali učila me je dolga izkušnja, da je prava krepost v jedi in vodi, ne pa v vinu. Z vinom se da za silo mlatiti, ne pa opravljati pošteno veliko teži posel v gozdu. Tu, bratec, se seka, cepi, pili, prenaša in prevažna les od rane zore do trdne noči, to je, ko bi se to vršilo po letu. Po zimi se v trdni noči vstane, v trdni gre spat, dela se po noči toliko, kolikor po dnevu, dostikrat še več.

Bog pomagaj, zakriči črnobrki Francelj, Jožetov bratranec, to je delo za živino, ne za človeka. Imeti moraš truplo iz železa, da te ni vrglo pod zemljo, tam doli v taki samoti, v takem brlogu, sredi zime, brez peči in postrežbe. Na čuden način te je res Bog obvaroval.

Jože se nasmeje: Tako strašno pa zopet ni bilo, kakor si misliš. Človek se navadi vsega in Kranjec posebno. Ne bom tajil, da sem gledal od konca precej pisano in mi je gorko prihajalo, če sem pomislil, kako bom prebil dolgo, hudo zimo. Domišljeval sem si vse hujše, kakor je prišlo. Nazadnje nisem pogrešal ne tople hiše, ne peči, ne dobrega spanja več. Tako popolnoma se privadi človek šume, to se pravi, če je zdrav in kranjske krvi.

I, kako je bilo to mogoče, vpraša Medenov Janez, ki se je namenil jeseni sam v šumo, ali so ga začele močno plašiti Jožetove besede. Govoriš tako, kakor da bi še spanja ne bil imel. — Slišiš, tako življenje še za psa ni, nikar li za človeka, naj bo zdrav, kolikor hoče in Kranjec desetkrat, ne le enkrat. To je groza — životariti tako brez gorkote, brez vina in celo brez pravega počitka!

Janez in vsi tovariši začno zdaj Jožeta prositi, da jim pove kaj bolj natanko, kako je delal in živel v slavonskih gozdih. Lipan pravi: Veste, prav vsega Vam ne morem lahko dopovedati, ker ne poznate sveta, ljudi in drugih reči tam v šumi. Tudi se ne živi povsod enako, drugače v pravi kolibi, drugače v mlinu, drugače blizu kake vasi, po zimi tako, po letu zopet tako, teže pri Savi, kjer nastopajo povodnji, kakor v suhem kraju, na napetem svetu; in vsak gospodar, nadzornik ali poglavar ima zopet svoje postave, svoje navade, svoje muhe. Povedal bom tedaj vse le ob kratkem, toliko kolikor razume lahko tudi tisti, ki nikdar še ni videl Slavonije.

Vse šume so, veste, lastnina strašno bogatih graščakov. Nekateri ima zemlje, ne bom rekel preveč,

za ves novomeški okraj. Ali ti graščaki imajo samo zemlje dosti, denarja pa menda ne preveč. Vidite in tako so se zbrali na Dunaju in morda tudi drugje veliki kupci, bogatini in judje in so kupili od graščakov za majhen denar cele hoste lesa. Teh kupcev in judov gre malokateri sam v Slavonijo. Mesto sebe pošiljajo svoje dobro plačane inšpektorje in vavpte in druge take služabnike. Vidite, ti šele sprožijo delo; nabero delavcev, jih razdele na večje in manje kompanije, katerih vsaka ima svojega predstojnika, vzetega izmed delavcev, ne gospodov in kompanije se razstavijo semtertja po šumi. Vsaka na odločenem mestu. Prvo delo vsake take družbe je koliba, to je mala lesena kočica, ali ne mislite, da taka, kakor so lesene bajte na Kranjskem. To bi dalo preveč opravka in družbi, ali pravzaprav gospodarju in inšpektorju, se mudi silno — silno! Inšpektor dreza in priganja predstojnike, predstojniki pa delavce. Prej ko v štirinajstih dneh je koliba gotova, seveda je vse le po večem narejeno, zgolj za silo, da se imajo delavci po noči kam zavaliti in da se dobi zavetje zoper najhujše viharje, zamete in nevihte. Štiri stene in vrata: to je koliba. Streha gre samo ob kraju sten, v sredi je široko odprtje. Kakor vidite, gre v kolibo dež in sneg in veter, kolikor hoče, ali ni drugače. Odprtje je potrebno zato, da odhaja dim, zakaj v kolibi se kuri in kako kuri! Voz drv gre na dan najmanj, še rajši več. Tu se kuha tudi naše kosilo, naša južina in večerja: zmirom ena in tista jed, koruzni in dobro zabeljeni žganci — zjutraj, opoldne in zvečer. To se vam zdi žalostna in pusta reč, kaj ne. Ali verjemite mi, ti žganci dajo tako moč žilam, tako tečnost životu kakor nobeno drugo jedilo. Kjer

je potok blizu, je za vodo lahko. Mi smo imeli do studenca pol ure, zato smo izkopali v dolinici pod kolibo vodnjak, globok tri sežnje. Ob lepem vremenu se je hodilo po pitno vodo na studenec, za kuho smo imeli vodnjak. Spali smo, kakor sem rekel v kolibi. Ob stenah se je pod nekoliko nasul in nastlal z mahom in tako smo ležali in spali okoli ognja, zaviti v kožuhe in plašče; od ene strani je pripekalo, od druge nas je zeblo; ali tak trud da sladko spanje, da ne moti ne vročina ne mraz. V naši družbi nas je bilo dvanajst. Eden je kuhal, nosil vodo in kupoval potrebne reči, enajst nas je delalo zase in zanj. Naš kuhar je kupil prasca v Oseku za petdeset forintov, pa smo imeli za bele za celo zimo dovolj. O večih praznikih smo jedli tudi meso in šli včasih v bližnjo vas v krčmo pogovarjat se s Slavonci. Krčmarijo pa povsod judje. Prej sem mislil, da so sami Judeži, ali med njimi je dosti prav poštenih ljudi. Jud Izak je stregel bolnim Kranjcem kakor oče in ni prevaril nikogar. Ali drago pa je, drago v teh slavonskih krčmah. Vino po štirideset soldov je slabeje od tega po osemindvajset in tudi jedi so draže ko pri nas. Že za to ne kaže zahajati kaj dosti v krčme. Kar se tiče plačila, se ne utrga pridnemu delavcu ne krajcar, naš gospod, piše se Fajfar, je Kranjcem zmirom rad za na pot še kaj privrgel. Jaz sem prinesel iz Slavonije brez potnih stroškov in kar sem dal za nekaj obleke, čistih dvaindevetdeset forintov. Kako bi si jih zaslužil čez zimo doma? Zdaj veste, kako se živi v hrvaških šumah.

Pazljivo so poslušali Jožeta prijatelji, ali njegova pripovedka se je zdela vsem prekratka. Začeli so ga izpraševati, zdaj eden, zdaj drugi, včasih tudi po več

naenkrat še o sto drugih rečeh, katere so se jim zdele zanimive in važne.

„Ali dela kaj veliko Kranjcev v Slavoniji?“

„Kranjcev vse mrgoli. Moj gospod Fajfar je imel pod sabo več ko trideset kompanij, v naši smo bili zgolj Kranjci in še v mnogo drugih prav tako, sto jih je bilo najmanj le pod zapovedjo Fajfarjevo, kaj pa drugje? Koliko nas je bilo, lahko sodite po tem, da se jih je odpravilo v šumo samo iz šentjernejske fare do štiristo in kaj pa Podgorcev in Kranjčanov in Čičev in Kraševcev in hribcev? Pa kako so nas Kranjce iskali, kako nas cenili in hvalili! Predno sem šel, mi je naročil gospod Fajfar, naj pripeljem rojakov, kolikor največ morem, dal bo zaslužka vsem in če jih pride še tisoč. O, v tujem svetu se še le človek prepriča, da Kranjci nismo ne najzadnji za delo, marveč prvi. Fajfarju se je kar samo smejalo, ko smo podirali in rušili drevje kakor nevihta in smo tako ročno in v redu vse obsekavali, cepili, pilili in odpravljali, z eno besedo vsa drvarska opravila. Čeprav je bil sam Nmec, nas je imel rajši ko svoje Švabe, ker smo vstajali raneje, hodili spat kasneje in delali hitreje in bolje kakor oni. Imenoval nas je rad Teufelskerle, to se pravi, junaki, ki se samega hudiča ne ustrašijo. Marsikateri je prišel v šumo slaboten od lenobe in vina, ali trezno življenje, krepka hrana in silni trud so mu učvrstili ude in mu dali moč, da si bo služil lahko svoj kruh, če ne zabrede v stare napake, v lenobo in pijanstvo. Vsakemu vem da ne koristi za dolgo, ali to pa vidimo že zdaj, da jih pride veliko ne le denarnih, ampak zares poboljšanih in kakor prerojenih iz hrvaških gozdov nazaj v svojo kranjsko domačijo.“

Spominjajoč se Janeza Kleščarja sem moral molče pritrditi modrim besedam Jožeta Lipana.

„Zdaj pa povej, kako so te objedale debele hrvaške uši, ki dohajajo s prifrknjenim repom kakor racmani Kranjcem naproti, kakor pravijo, do pod Gorjancev.“

„Kakor je Kranjec prav dober za delo, tako prav neumen in lahko se reče, hudoben je v besedah“, odgovarja Lipan Maticu, „vidiš, to je tako. Neki jezičnik si je izmislil: Hrvatje so ušivci in ta čenča je šla naprej in naprej in se razširila čez vso kranjsko deželo. Ušive glave se nahajajo po vsem svetu, ali na Hrvaškem jih gotovo ni več ko drugje. To pa ti lahko, če je treba, s prisego potrdim glede snage, da so ob nedeljah in praznikih Hrvatje in Hrvatice oblečeni bolj čisto kakor Kranjci in Kranjice.“

„Morebiti pa tudi ni res, da so tako tatinski, kakor smo včasih slišali?“

„Tudi to ni res, Andrej! Brez tatov in razbojnikov ni na Hrvaškem, kakor ne na Kranjskem. Služil sem celo leto v Karlovcu za vrtnarja, v Samoboru poldrugo leto za hišnika, in to zimo sem delal v Slavoniji, ali najmanjša reč se ni preložila ne meni, ne drugim rojakom.“

„Tega pa menda ne boš tajil, da so strašno leni in nemarni?“

„Tako sploh rečeno, Francelj, tudi to ni res. Strašno leni in nemarni so samo Slavonci — ne vem zakaj, morebiti zato, ker imajo predobro zemljo. V obilnosti, saj veste, se človek rad poleni. Kar je pa Hrvatov okoli Zagreba in Karlovca, v pridnosti sicer

niso kos Kranjcem, toda lenuhi pa tudi niso. Kar se pa tiče črnih Hrvatov, Primorcev, pa lahko trdim, ker jih poznam še od doma, da spadajo med najmarljivejše ljudi na svetu. Tešejo tako urno kakor Kranjci, ali lepše, bolj umetno, v zidarstvu pa smo Kranjci proti njim mojstri skaze.“

„Hudobni in napačni menda Hrvatje niso?“

„Marveč boljšega srca in bolj resnični ko Kranjci. Ko smo prišli prvokrat na Hrvaško, smo prinesli s sabo grozovito krive in abotne misli o njih, kakor da so največji bedaki in divjaki, ne ustvarjeni za človeško tovaršijo in prijazen pogovor. Prašajte pa zdaj naše rojake, ki jih poznajo, pa boste videli, kako jih za veliko reči ltvalijo in po pravici povzdigujejo nad Kranjce. Naj omenim za zdaj samo tri glavne čednosti naših hrvaških sosedov. Prva je, da niso tako peklensko zabavljivi in obrekljivi kakor mi Slovenci. Zagovarjali bodo vedno ne le brat brata in prijatelj prijatelja, ampak vsakega poštenjaka, če prav nima z njimi nobene ožje zaveze. Hrvat je usmiljena, mehka duša, ne drži dolge jeze, ne kuje maščevanja. Daj mu le eno dobro besedo in pozabljene so vse krivice. Potem Hrvat ni rogovilež, razsajač, pretepalec. Nikdar se ne sliši za take strahovite poboje in uboje, kakršni delajo sramoto naši kranjski deželi. V krčmi pije Hrvat mirno svoj polič, pogovarja se brez kriča in divjanja s sosedi in znanci in gre prav tako mirno zopet domu. Tretja, posebno lepa lastnost pa je, da ni ponočnjak in razuzdanec. Hrvat ljubi s poštenim namenom, vzeti ljubico za zakonsko ženo in v zakonu nisem slišal nikoli za gnusno prešestovanje. Take poštene, dobre ljudi sem našel povsod okoli Samobora in Karlovca. Za gospodo

in meščane ne govorim, ti ljudje so brezbožni in spačeni tudi pri nas in kakor se sliši, po vsem svetu.“

„To je vse lepo, ko bi le ne govorili tako strašno grdo kakor cigani.“

„Zdaj si jo pa uganil, zdaj. Oh, moj Matiček, ali nisi še nikoli slišal, da vsak berač svojo mavho hvali? Ti misliš, kaj ne, da govorimo najlepše mi tu v prečinski fari, Mirnopečani da že grje, Višnjegorci še huje, Gorenci pa že popolnoma nečedno. Ali vidiš, prav to mislijo zase, da govore najlepše, tudi Mirnopečani, Višnjani, Gorenci in vsi drugi. Njim se zdi zopet naša beseda grda. Kdo ima tedaj prav? Meni se zdi, da nobeden. Jezik je dar božji, božji darovi pa so vsi lepi. Nespametno in skoraj greh je torej, hvaliti svoj jezik in grajati druge. Ti hrvaški ne znaš, jaz pa sem se naučil dobro, zato imam nekoliko več pravice soditi o njem, kakšen je. Hrvaški jezik, bratec moj, ti je imeniten jezik. Pojdi v katerokoli pisarnico, povsod se piše po hrvaško vse, ne pa po nemško kakor pri nas. Veš ti, kako govore najvišja gospoda, kadar imajo svoj zbor v Zagrebu? Če ne veš, ti hočem povedati, da vse po hrvaško od prve do zadnje besedice. Veš ti, kako naznanja sam cesar Hrvatom svojo voljo in zapoved? Če ne veš, ti hočem zopet jaz povedati, da vselej po hrvaško. To so mi pravili večkrat v Karlovcu in Samoboru taki gospodje, katerim se sme verjeti. In kako gladko teče človeku hrvaški jezik, kadar ga zna. Mi Kranjci vse preveč nekako jecljamo, stokamo in požiramo, kadar govorimo. Hrvatom pa teče beseda kakor olje. Slišal sem dostikrat pogovarjati se kmete, rokodelce in v Karlovcu tudi graničare — pa sem obstal in poslušal in od čuda kar zijal, da so govorili

vsi ti ljudje tako urno, možato in včasi nepretrgoma po pol ure kakor učeni pridigarji, čeprav vem, da marsikateri njih šole še od znotraj videl ni. Tak, ljubi moj Matic, je hrvaški jezik, ne pa tak, kakor si ga je zmazala tvoja prečinska butica.“

Lipan je pripovedoval še mnogo družega o hrvaški zemlji, kar ni bilo tolike važnosti. Za potrebno pa se mi je zdelo, omeniti bolj na tanko njegovo obrambo hrvaškega naroda. Slišal sem jo tudi iz mnogih drugih ust. To je preveselo znamenje, da družji bratovska vzajemnost od dne do dne vedno lepše in tesneje tudi proste, neizobražene Slovence in Hrvate. Kolikor bolj se spoznavajo Slavjani med sabo, toliko bolj se tudi spoštujejo in ljubijo. Tako se podirajo pogubne pregrade, katere je navalila do oblakov visoko domača zavist in nevednost, posebno pa tuja laž, zatiralčeva zloba. Že pred l. 1848. je služila hrvaška kraljevina Slovincem za pribežališče. Ali do takrat so zahajali tja zvečine le rokodelci in vojaški begunci. Od omenjenega leta pa se usipa čez Kolpo in Sotlo ogromna emigracija slovenskih poslov in delavcev; od 1860. ali nekoliko pozneje so napolnili izvrstni slovenski drvarji prostrane hrvaške šume. Našemu narodu se bogme ni treba seliti med tuje ljudi v tuji svet čez morje; njegov kruh, če ga tare revščina doma, njegova Amerika je v sosednji zemlji naših bratov Hrvatov.

Jože Lipan in njegovi prijatelji so se imeli toliko pogovarjati, da nisem mogel čakati do konca njihovih pomenkov in sem se vzdignil in odšel proti Bršlinu. V doljno krčmo nisem zašel potem kaka dva meseca, ne vem več zakaj. Morda sem se šetal takrat rajši za

Savo, morda sem lazil po Gorjancih, morda opazoval v Toplicah goste in njihovo dolgočasovanje.

Prav tako tudi ne vem, kaj me je pritiralo zopet tja, ali žeja ali nevihta, ali radovednost ali kaj drugega. Našel sem krčmarico prav posebno dobre volje, kajti bolečina v nogi je že več dni mirovala. Kak zdravnik bi morda zdaj rekel: Hm, vzrok prihoda se ugame: Take nadloge odležejo samo ob stanovitnem, suhem, gorkem, žejnem vremenu.

Pomenkovala sva se to pot posebno živo in prijetno. Krčmarica me je tudi vprašala, kaj mislim o Lipanu. Samo ob sebi se razume, da sem pohvalil njegovo moštvo in pametni pogovor.

Kako še le, pravi, bi ga hvalili, ko bi ga poznali tako, kakor ga poznamo mi domači. Odkar se je oženil Kleščarjev Janez, nima Jože nobenega tovariša svoje slave. S Ciliko se poznata že več let in bi se prav lahko vzela. On ima, čakajte, njivo — eno, dve, tri in v tržki gori vinograd in tam doli ono dolgo loko ob vodi in če se ne motim, tudi nekaj hoste, ona pa hišico, lep vrt in nekaj polja in dobi še par volov in kravo, kadar se omoži. S takim posestvom bi se že lahko preživila in kako ne? Ona je tako skopa, kadar gre kam na božjo pot ali na kako „žegnanje“, da si ga ne privošči ne kaplje. Vidite, tako je skopa, ko je romala s tovarišicami na Zaplaz — to je dosti daleč, — da je vzela s sabo suhih češpelj in ni užila ves dan nič drugega ko te borne češplje. Jože — ta še le je gospodar! Na trnju, mislim, da rasto njemu breskve, krajcar bo dobil ven, če mu ga vržete na dno morja ali ga zakopljete pod Gorjance. Snoči so res pili dolgo in plačal je on za vse, ali taka jeza ga zgrabi malo-

kdaj, v letu komaj desetkrat ali pa še ne, prav toliko no, da se ne more govoriti, češ Lipan je umazan. Takih besed veste, se strašno boji: O, Jože je možki, in skoraj ošaben, čeprav ne kaže tega očitno. Vidite, Jože ima razun kmetije tudi lepe denarce; služil je na dobrih prilikah pri gospodi na Hrvaškem, nazadnje pa še v šumi. Lahko bi stavila, da našteje, če je treba, kar precej tristo gold. gotovine, oh, kaj pravim tristo, tudi petsto ali Bogve koliko, in vendar ga ni bila, vidite, vse do letos kar nobena volja, da bi se ženil. Zdaj slišim, da se nekaj kuha in dela, saj je čas. Jože ima že štiriindvajset let. Ali se še spominjate, kako je Cilika hitro odrinila? Vidite, to jo je vse on tako navadil. Sam ne pride nikoli v krčmo; kadar ni vrstnikov, pripelje Ciliko. Morda niste opazili, kako zaljubljeno ga je gledala, ko sta sedela tako skupaj pri poliču. To vam pravim, Cilika je tako zaverovana vanj, da bi gotovo umrla, če bi umrl on ali pa jo pustil. Ali v krčmi ga ne more nikoli dolgo gledati, ni časa, je treba reči: Zbogom in hajd domu! Vidite, on jo je tako izučil, če prideta na večer k meni, da se precej odnese, ko zazvoni Marijo. Po noči je ni še noben človek videl nikoli v krčmi, ne pri meni, ne drugje. Prav tako se pobere tisti hip izza mize, ko pridejo tuji ljudje in še če domači fantje. Mislim, da bi bila takrat ostala rada še dalje, pa je videla za drugo mizo vas, gotovo, da ga je pustila tako hitro prav zaradi vas, saj rada ga ni.

Zdaj bom pa povedala še nekaj, pa boste videli, da je zaverovan tudi Jože v Ciliko, ne le ona vanj. V Slavoniji pri šumi, kjer je delal, živi mlada, bogata vdova, ima dva mlina, pilo in zemlje in vinogradov, da je strah. Vidite, ta vdova se je zaljubila v Jožeta

in kaj bi se ne! Tako lepih fantov seveda ni mogla najti med svojimi črnimi Hrvati. Tudi ni nič skrivala, da ji je všeč, ali je vselej govorila, da samo zaradi pridnosti, za nič drugega. Ha ha ha! Kakor da bi drugi Kranjci tam ne bili tudi pridni; pa je prišla samo zanj, na druge se še ozrla ni; je pač priden le njegov ruderčič, pa beli obrazček in čedni život. Pravili so drugi drvarji, ne on, kako se mu je medeno prilizovala in ponujala. Jože pa, vidite, tako, kakor da je ne vidi, ali da je ni na svetu. Šel je iz šume domu, pa se z njo še poslovil ni.

Veste, kaj je naredila pred 14 dnevi? Pisala mu je dolgo pismo, naštela je vse kar ima in ga prosila, naj pride nazaj in jo vzame. Lipan pa ni kar nič pre-mišljeval, vse bogastvo vdovino ga ni mikalo nič, prav nič, še tisti dan se je usedel in ji odpisal prav ob kratkem, da ji ne more izpolniti želje, ker ima izbrano nevesto doma. Oh, in kako lepo, kako možko je končal pismo! Zapomnila sem si dobro njegove zadnje besede. Poslušajte, pa porečete tudi Vi, da je Jože Lipan res mož in da je Cila srečna, ki ga bo dobila. Pisal je vdovi tele besede: Zame je na svetu en Bog, ena vera, ena kranjska dežela, ena ljubica mojega srca! — — —

Hitro so tekle ure ob takih in drugih pogovorih. Pot proti domu mi je razsvetljevala prijazna luna. Celo noč se mi je sanjalo o možatem Jožetu in lepi Ciliki. Čez šest tednov sem šel gledat njuno poroko.

Hudevci.

Konj pripelje srečno voz sena do klanca. Tu se ustavi. Gospodar hoče iti še po družega konja, ali hlapec pravi: Čemu? Naredimo, kakor Hudevci. In gospodar požene konja in hlapec in vsa družina se zaleti od zadaj v voz in ga porine, kakor bi trenil, čez klanec in konj ga pelje zopet brez težave domu. —

Kmalu potem sem sedel v Straži v krčmi poštenega narodnjaka in se pogovarjal ž njim o vpeljavi slovenščine v uradnije. Mož, ki je tudi ud Mohorjeve družbe, pravi nazadnje: Bo težko, kaj? Preveč se rav-samo med sabo. Ko bi ravnali kakor Hudevci, bi do-segli vse. „Zakaj kakor Hudevci?“

„Zato ker so Hudevci vsi ene misli, sicer jih ne poznam, še nisem bil nikoli v njihovi vasi.“ — — —

Pomenek povem svoji bršlinski gospodinji in jo vprašam, če pozna te složne ljudi kaj bolj natanko. „O, kako ne, saj je tam omožena moja sestra. Oblazite vse kote, pa ne veste za Hudo! Saj ni daleč: četrt ure za Potočarsko vasjo pod Kačjo ritjo. Rekla bi: Pojdite tja in pogledjte, ali ni vredno: je pač borna, majhna vas, nad vasjo pa hosta in sem proti Potočarski vasi

polje. Bog si ga vedi, kateri bedak je dal vasi tako grdo ime. Boljših ljudi ne najdete v celi fari. Hudevci se med sabo ne prepirajo nikoli, še manj pa pravdajo. Če začne človek, ki ne ve, opravljati Hudevca vpričo drugih Hudevcev, skočijo zanj vsi na noge.

„Ti, veš, malo premisli, predno zineš katero zoper Janeza, pojdi lajat drugam na poštene ljudi. Janeza poznamo, da je jak. Kdo pa si ti? Veš, to nam ni znano, da si ti tudi jak, ti pasji gobec ti.“ Kar tako nadero človeka.

Hudevci nimajo ne hlapcev, ne dekel, pomagajo si rajši med sabo sami v vsaki sili, o vsaki stiski, o vsakem večem delu, če se mudi. Vidite, recimo tako: Temu je zmanjkalo drv, ni mu treba nič okoli prositi in iskati, sosed pride kar sam in tudi po dva in po trije in še več in tako leži drugi dan, ker je hosta blizo, že vse polno drv okoli hiše, da jih je dosti za pol leta. In zopet ta bi rad hitro pooral ali pokosil, ali okopal vinograd ali karkoli se nabere takega kmečkega dela pri enem ali pri drugem: Vselej bo dobil človek toliko pomoči od sosedov, kolikor je potrebuje. In tako dela včasih cela vas danes pri meni, jutri pri tebi, v sredo pri kom drugem in tako je odpravljen posel povsod o pravem času. Vsaka hiša seveda ima svojega gospodarja, pa žive tako, kakor da bi delala cela vas eno samo družino. Take lepe sprave se gotovo tudi Bog veseli, zato pa jim deli tudi tak blagoslov, da ni v vasi nič popolnoma sirotnih, rodi jim dobro polje in gorica, če nikjer ne. O, da se pripovedovati še veliko o teh krščanskih ljudeh. Če je komu trdo za denar, mu ponudi sosed kar sam in če nima, kaj zato — bo pa posodil tretji ali četrti sosed

in če bi se pripetilo, da cela vas ne bi zmogla, bodo šli prosit zanj drugam, k prijateljem, znancem in žlahti v bližnje vasi. In če posodi kaj Hudevec Hudevcu, ne zahteva, Bog varuj, kakih posebnih obresti, saj še dolžnega pisma ne. Prav zdi se mi, da nima vsaka hiša ključavnice: to sem se sama prepričala, če gredo z doma, da dostikrat ne zaklenejo nič, pa se ni prigodila še nikoli nobena tatvina.

Zdaj pa še nekaj. — Kadar ima kdo kak pot, se vzdignejo vsi in ga spremijo. Tako, kadar je semenj v mestu ali v Mirni peči, gre cela vas, eni kupovat, drugi prodajat, vsi drugi pa za tovaršijo. Dom varujejo starci, dostikrat jemlje matere še otroke s sabo.

In vsi gredo naenkrat proč, vsi skupaj. Tako korakajo po cesti naprej drug pri drugem, v dveh ali treh vrstah čez celo cesto; skupaj stoje ali hodijo tudi po sejmu, da se jim ljudje težko ogibljejo; na zadnje sedejo skupaj za eno mizo, če je mogoče, gotovo vselej pa v eni krčmi. Tako zahajajo v mesto tudi ob tržnih dneh, vsak ponedeljek; se ve, ne vsi, tako kakih šest, sedem, včasih tudi deset ali dvanajst in tudi kar zmirom skupaj. Pridružil se jim je že dostikrat kak človek iz druge vasi, nikoli pa še nisem videla, da bi kak Hudevec svoje pustil in šel v mesto ali domu s tujci. Zaradi te lepe družbe se sliši marsikatera zabavljica. Pravijo, kadar prime Hudevec desko, da pristopi precej sosed in jo prime za drugi konec, drugi vaščani pa govore: Škoda da nima več ko dva konca, bomo pa mi poprijeli tu ob krajih, da boš laglje nesel. Kadar odsekuje Hudevec na drevesu veje, pravijo, da priplezajo kmalu k njemu vsi sosedje na drevo, da ne more več klestiti, nekaj, ker ni prostora, se ne more

gibati, nekaj pa, da mu odsekane veje ne bi smukale prijateljev in sekač praša: „No, kaj bomo pa zdaj delali?“ In vsi mu kakor v en glas odgovarjajo: „E, kaj neki — če ni drugega dela, se bomo pa radi imeli in Boga hvalili.“

O tržnih dneh hodijo Hudevci včasih tudi k nam pit, pa niste pazili. Usedajo se vselej za ono mizo tam v kotu; veste, to so tisti, ki tako pozno pri nas pijo in pojo, kar naenkrat pa se vsi vzdignejo in odrinejo skupaj proti domu, kakor sem pravila, da je njihova navada. —

Slovenec se ne drži srede — zlate sklede ne v graji, ne v hvali; povzdiguje rad do vrha nebes, še rajši pa meče na dno pekla. Najbolj neverjetno se mi je zdelo, da se nahajajo kje na svetu tudi taki Dolenjci, ki nečejo poslušati obrekovanja svojih sosedov. Toda mislil sem si, da mora biti v toliki pohvali vendar tudi precej resnice, kajti je n. pr. hudevska edinost prišla celo v pregovor. Ti ljudje so me začeli močno zanimati ter sem namenil, opazovati jih bolj natanko, kadar pridejo v ponedeljek k nam. — — — —

Še tisti dan sem imel priliko, seznaniti se s prvimi Hudevci. Ko sedem ravno k južini doma, prideta v hišo mož in žena in prosita za polič vina. Moja gospodinja se nasmeje in pravi: To je pa kaj novega — samo dva Hudevca! Kje imata pa tovariše?“

„Kaj boš nagajala,“ odgovori žena, „tako radi se pa Hudevci že nimamo in tudi, če bi utegnili, da bi spremljevali človeka, kadar pripelje plug h kovaču, da ga popravi. Včeraj se nama je potrl, bova pa počakala tukaj, dokler ga malo ne pokuje.“

Gospodinja gre po vino in odide po kratkem pomenku zopet ven na svoje delo. Mož je bil čokljat, majhne postave in okroglega, kaj prijaznega obraza, let se mu je poznalo kakih trideset. Tovarišici, sedeči tik njega, ne bi bil prisodil nihče manj ko petdeset let, rasti je bila visoke, lica pa bledega in velega, samo njeno živo oko in sladko, skoraj dekliško smehljanje je izpričevalo, da je starost še ni popolnoma zmogla. Vsak bi bil z mano vred dejal, da ima pred sabo mater in sina.

Nadaljevala sta pogovor, ki sta ga imela bržkone že spotoma. Jaz pijem počasi svojo merico, zapalim smodko in poslušam z vedno večim čudom.

„Imaš prav,“ pravi žena, „rogin (vol) ostane, jelena bova prodala. Kaj, ali ga boš gnal na Toplico, včeraj teden bo tam semenj?“

„Če pojdeš tudi ti z mano, ga bom.“

„Veš, jaz se bom zdaj težko odtegnila; preveč je opravka.“

„Samemu se mi pa ne ljubi hoditi; ga pa poženeva čez tri tedne v mesto.“

„Saj res, takrat ti bom kupila za nedeljo nov klobuk; tega nosiš že šest let; imel si ga še na poroki. Veš, prav lepega ti bom izbrala, za to, ker si moj in te imam tako rada.“

„Kaj, že šest let bo, kar sva se vzela?“

„Seveda, ali se zdi tebi tudi kakor meni, da je preteklo strašno naglo teh šest let?“

„Meni se vidi, kakor da bi bila komaj tri leta. Glejte si no, čas beži res najhitreje, čeprav nima nog.“

„Pa ne vsakemu. Veš, od konca sem se te res bala; vsi so me strašili in prigovarjali: Ne jemlji mla-

dega, ne bo maral zate, še tepel te bo, -pa hvala Bogu, da so se motili.“ Pri tem mu položi roko na ramo in mu ginjena gleda v oči. „Vidiš, še mladi se razumejo malokje tako dobro, kakor midva. Vseh šest let nama ni prišlo nikoli nič navskriž. Ti, moj Martinček, si tako dober, tako potrpežljiv z mano! Oh, Bog ti daj svoj nebeški raj za tako neskončno prijaznost!“

„In tudi tebi, preljuba moja Nežika. Nikar ne govori, da sem potrpežljiv! Saj mi ne nagajaš nič, mi ne očitaš nikoli, da nisem prinesel nič svojega k hiši, mi strežeš, kar le moreš. Divjak in brezbožen nehvaležnik bi moral biti, da bi te ne imel prav iz srca rad, prej, zdaj in na vekomaj.“

„Bog te živi, moj Martinček! Čakaj, mora nama prinesiti kaj prekajenega, saj vem, da ima. Anica! Anica!“

Pleče se jima prinese, mož razreže in zdaj si začneta ponujati in pehati drug k drugemu najlepše kosce, prav tako kakor si ponujata včasih mladi ljubeči ženini in cvetoča nevesta. Jaz sem kar strmel. Ves radoveden vstanem in grem prašat gospodinjo v vežo, kdo sta ta dva človeka, ki se tako različnih let med sabo vendar tako presrčno ljubita?

„I no, to je moja sestra Nežika, za katero sem vam že povedala in njen mož Martine. Na Hudem se imajo radi tudi možje in žene, ne samo sosedge. Sestra je imela v prvem zakonu grozno sitnega moža. Zdaj ji povrača Bog, kar je pri njem in z njim trpela. Martine ni prinesel k hiši nič dote; vzela ga je, ker jej je bil všeč; bil je tako vesel fant in priden in lep, saj je še zdaj čeden. Boljšega moža bi res ne bila mogla dobiti. Nežika je zadela v drugem zakonu veliko

terno. Martine jo nosi, tako rekoč, na rokah, tako je dober z njo. Pa kaj bi pravila, saj ste sami videli in slišali.“ Šel sem nazaj v krčmo in sem se jel tudi jaz z njima pomenkovati, se ve, kakor je nanesla beseda, zdaj to pa ono, nazadnje tudi o Hudem in blagih Hudevcih. Povedal sem vse, kako sem jih slišal povsod hvaliti, kako slovi posebno njihova lepa edinstvo in vzajemnost.

Nežika se namuza in pravi: „Veste, taki angeli pa spet nismo, čeprav se med sabo res ne rujemo. Po čemu neki bi se? Kaj nam ni tako vsem veliko laglje in bolje? Pa bojim se, da taka slava ne bo hodila o Hudevcih do sodnjega dne. V lase nam je že zalezla uš. Priklatil se je v našo vas hud jezičnik in zavidnik. Mi se zanj ne brigamo dosti. Ali otroci mu niso nič boljše. Ko odrastejo, bo splaval po vodi naš mir. Dobro, da bom težko to učakala.

Martine, ki je bil rojen in je odrastel v drugi vasi, je popolnoma potrdil iz svoje skušnje vse to, kar sem čul lepega o Hudevcih, in da lahko priseže, da se poštenejši ljudje ne nahajajo v devetih farah okoli, nikar li v prečinski. — — — — —

Sledeči in še marsikateri drugi pondeljek se je glasilo v naši krčmi celo krdelo teh priprostih vaščanov. Jaz sem sedel pri svoji mali mizici, kadil smodke, poslušal in gledal. Zapazil nisem ravno veliko, ali kar sem zapazil, me je z večino veselilo, ker je izviralo iz nepokvarjenega srca. Tu ni bilo čuti nobenega kriča, nobene kletve, nobenega prepira, razun za šalo, veliko, veliko pa veselega pogovora, smeha in petja. Iz njegovih besed sem se prepričal, da so Hudevci ne samo dobri ljudje, ampak tudi razumni

kmetovalci. Kak oster sodnik bi jim bil mogel očitati po nekaki pravici samo eno, občedolenjsko napako: Da jih žeja včasi nekoliko prehudo in nekoliko preveč pogostoma. — — — — —

Nek soparen dan sem predolgo sedel na izviru Bršlinke. Krasnega Fadejeva predrzna knjiga (v neprepovedani nemški prestavi) me je bila tako zamaknila, da nisem videl črne nevihte, zbirajoče se nad mojo glavo. Še ko jo opazim, se nadejam, da bom utekel nalivu, ker ni bilo slišati še nobenega grmenja. Ali začelo je škropiti, še predno pridem iz bukovja do velike ceste. Tekel sem na vso moč, dež se je usipal vedno gošči in teži. Naenkrat zabliska in trešči tri sto korakov od mene v hrast. Zdaj se udere taka ploha, da sem bil v dveh minutah do kože moker. Kraj ceste sem videl ciganske šotorje. Trije goli cigančki so stali na dežju in vriskali od veselja, ki jim ga je delala hladna mokrota. Ko so me ugledali, zavpijejo v en glas: Gadžo — Bršlino — gadžo! Odraščeni cigani pomaljšajo glave iz šotorjev, kažejo s prsti na me in se krohotajo strašno moji nadlogi. Ko prispem zopet do hoste, šinem vanjo. Za nekaj časa najdem zavetje. Stoječ pod košato bukvijo, zagledam v nižavi streljaj od ceste hiše. Planem dalje, prisopiham brzo pod kozelec, ki je stal za vasjo in jamem otožno ogledovati svojega razdjanega Fadejeva. Vaščani so me morali opazovati, kajti prišel je po me kodroglav deček, da grem z njim v bližnjo hišo. Jaz se zahvalim in ostanem pod kozelcem. Čez pet minut stopi iz druge hiše zorno-lična deklica ter me zakliče, da pridem tja in tako me začne vabiti tudi še več drugih, zgolj neznanih ljudi iz sosednjih hiš. V tem kraju nisem še nikoli hodil,

mala vas mi je bila neznana. Zagledam Martineta in zdaj vidim, da me je pripodila nevihta na Hudo, kamor sem se že tako velikokrat namenil popotovati. Možiček me pelje v svojo hišo. Neizrečeno prijazno me pozdravi Nežika in obžaluje mojo nepriliko. Rada bi mi pomogla, pa ne ve kako. Martine me ogleduje, kima z glavo in pravi jecljaje: I — no — hm! morda ni težko pomagati vam; toda, veste, mi smo kmetje. To je res hudo, od vseh strani teče vse od vas kar curkoma. Če se vam ne zamerim — mislim tako — da — da ne bi škodilo, ko bi se vi slekli — da se vam to posuši — in oblekli mojo opravo — se ve — nedeljsko — se ve kmečko. Ali ne bi bilo to prav — kaj?

Martinetov predlog mi je kaj dobro došel. Premočene cunje potegnem s sebe in kmalu stojim pred krohotajočo se Nežiko v tesnih oblačilih njenega moža. Hlače (suknene) so segale njemu do peta, meni le malo čez kolena, srajca mi je šla do pasu, naprsnik še ne do podreber, suknjiča pa nisem mogel spraviti nase na noben način. Golorok sedem za hitro pogrnjeno mizo, Martine prisede, Nežika je že odšla v klet in hram, iskat tolažila in krepčila in hitreje od vsake mestne natararice priskače z bokalom vina, s polnim pladnjem klobas in ogromnim hlebcom soržčinega kruha. Tudi ona ostane z nama.

Ta hiša je bila kaj nizka in od zunaj jako sirotna videti, od znotraj pa se je kazala velika kmečka obilnost in udobnost. Okoli velike bele mize so stale na dveh straneh lepe klopi z naslonom, na drugih dveh pa čvrsti rumeni stoli, katere je umetniška roka izvedenega kmečkega mojstra na razne načine prebušila in narezljala. V kotih so stale velike vreče moke.

Na visoki postelji sem videl štramac in pernato blazino, poleg postelje pa veliko pisano skrinjo, natlačeno do vrha s praznično opravo in raznim lišpom hišne gospodinje. Na dveh policah je ležalo vsakovrstno orodje in priprava za vsako domačo potrebo; dva struga, dleto, kladiva, majhne pile, trak, debel konec, gože, jermeni in sto drugih takih stvari. V kotu je stalo lepo pozlačeno razpelo, na obeh straneh na steni do polovice izbe pa so visele podobe sv. Jurja, sv. Miklavža, sv. Antona in drugih takih kmečkih prijateljev in varuhov, nekoliko dalje od njih tudi zrcalo, s stropa pa nova svetilnica s petrolejem. Sploh se nahaja na Dolenjskem sila veliko nelepih, starih, lesenih, s črno, na pol gnilo slamo pokritih kolib, ki pa imajo po tukajšnjih razmerah dosti premožne, z žitom, zabelo, suhim sadjem, vinom itd. dobro založene gospodarje.

Komaj se je vnel med nami tremi živejši pomenek, že pride tudi bližnji sosed in kmalu za njim še dva druga. Kupica gre od ust do ust, prvi bokal je naglo izpraznjen, prinese se drugi in tretji. Pogovarjali smo se o prerazličnih rečeh, največ pa o vojskah, o rajnem Maksu (ki ga Dolenjci jako časte) in o Meksikajnarjih, o papežu in Garibaldiju, o Turkih in Črnogorcih, pa tudi o Slovencih in naših zatrtih pravicah. Naš človek ne sliši nobene reči tako rad kakor vojske, ali pa velika dela slavnih, ali pa tudi grozovitih mož. Skoraj vsako četrto ure je prikorakal kak nov Hudevec in nam pomagal z besedo in grlom. Sčasoma pa začno nekateri tudi odhajati, ali ne za dolgo: vračajo se vsak s polnim bokalom svojega vina, deloma tudi svojega pridelka, češ to ne gre, ni poleg naše stare navade, da bi nosil težo pijače samo eden, in posebno Martine,

ki gosti tako rad in tolikokrat znance in neznance. Tudi nekaj Hudevek pride gledat, kaj pomeni naša skupščina, to glasno govorjenje, to srčno nazdravljanje. Plašljive in sramežljive so tako, da ne vedo, kam bi se djale, vidoče za mizo neznanega človeka z brado, brki in očali in v kmečki obleki, ki ga njihovi možje tako spoštljivo poslušajo in zvedavo izprašujejo. Kupica, grede okoli, se je ponudila vselej tudi njim, ali niso hotele piti, vsaka je po enkrat srknila in urno dala kupico naprej. Pa tudi one začno odhajati in prihajati zopet nazaj na tisti način kakor možaki: Ena prinese orehov, ena mestne štruce, ena domače potice, ena kračo ali skledo blincev ali sveže salate in Bog ve kaj še. Napravila se je z eno besedo velika, prevesela gostija z udeležbo cele vasi. Zabavali smo se preizvrstno do poznega večera. Hudevci so bili zadovoljni z mojimi novicami in odgovori, kakor jaz z njihovo postrežljivo gostoljubnostjo, še bolj pa z njihovo blagodušnostjo. Nazdravljal sem jim takrat in nazdravljam jim še zdaj: Bog živi vas pohlevne in poštene, vas zares krščanske, zares slovenske kmete!

Kmečki in beraški zakoni.

Bil je prekrasen 16. dan meseca maja. Z gorenjskih snežnikov je pihljajl sever, Dolenjcem najprijetnejši, vedno zaželjeni veter. Po svežem zraku so se nosile dišave s cvetlic in dreves, prsi so dihale tako lahko, čutil se je človek tako zadovoljnega v tem duhu in gorkem hladu, da sem sprehajaje se po višavi Kačjeriti pozabil popolnoma na kosilo. Skozi okno gornje krčme me je gledala gospodinja. Moglo je biti že okoli tretje ure popoldne, ko me, stopivši med vrata, zakliče in vpraša, če imam post. Vtaknem v žep češko knjigo, ki me je zabavala: „Rusija — zemlja, država in narod,“ in se spomnim telesne potrebe ter se napotim v krčmo. Nisva ostala dolgo sama: Iz vasi Jablana pridejo štiri matere, vsaka s svojim otrokom, obiskat krčmarico, svojo prijateljico. Hiša se tedaj napolni in oživi. Ženice zasedejo stole, se menijo z gospodinjo in tolažijo svoje male, včasih vspešno, včasih zastonj, kakor je navada. Premišljevati jim ni bilo treba, kaj bi se pomenkovale. Beseda začne teči seve najprej o otrocih. Žene si tožijo nadloge, katere imajo z njimi in izrekajo o tej priliki na vsa usta svojo nezadovoljnost z materinskim

stanom. Občutke so izkazovale na malo nežen način. Gorski ljudje so bolj surovi že po navadi, najsurovejši pa takrat, ko jih pritiska kaka velika skrb ali neprivlačna. Krčmarica se ni razlikovala v tem čisto nič od svojih vrstnic, morda jih je še prekosila.

Prva žena: „Je z „vampi“ križ, je. Ne vem, kaj sem pregrešila, da me tepe Bog tako neusmiljeno. Nekdaj so pripovedovali, kako je hudo soldatom, da tekajo skozi tristo šib po desetkrat tja in nazaj. Pa kaj so te šibe proti našemu trpežu z otroci!“

Druga žena: „Imaš prav. Človek bi ga kar treščil s kake skale, da bi bil enkrat mir. Če bi bila še tako dolgo zaprta, hujše bi se mi ne moglo goditi, ko tako.“

Tretja žena: „Kaj ti, ki imaš samo enega, jaz pa, saj veš, dva na prsih in enega ob roki. V starih časih je morila ljudi kuga, zdaj pa se nas neče usmiliti. Dva bi rada dala precej — ali pa vse tri — to bi bilo še najbolje. Kadar pojdemo zopet na izpraševanje, bom rekla gospodu, naj nikar več ne molijo, da nas obvaruj Bog kuge, ker jo matere želimo vse in še kako!“

Četrta žena: „Dekleta silijo v zakon; trapaste so ko bik. Če bi imel človek pri otrocih vsaj en srečen, brezskrben dan v letu, bi še nič ne rekel; veselil bi se vsaj tistega dne. Tako pa nič — kar nič! Gleščaj ga po dnevu, gleščaj po noči, čisti, umivaj, doji, povijaj, ziblji, prenašaj — to gre brez prenehanja naprej! Imaš prav, tudi jaz pravim tako: Oh, da bi me hotela odrešiti dobrotljiva smrt te težave! Naj mi ga vzame rajši danes ko jutri. Dala bom rada precej za deset svetih maš iz neskončne hvaležnosti, da se mi je ta mlinski kamen odvalil.“

Krčmarica: „Kaj pomaga vse to? Bolj ko jim želimo smrt, več jih je in zdravejši in trdnejši so. — Komaj spravim enega na noge, že se prisili na svet in na moja pleča drugi, pa tretji, pa četrti. Omožena sem komaj pet let, imam že štiri take krokarje, da se ne morem ganiti med njimi. Takrat, oho, takrat se človek lahko veseli, kadar mi da prasica kakih osem mladičkov, sitnost je tudi z njimi, ali že čez pol leta pa tudi prireja, da kaj izda. Ali pa če se poleže lepo tele, kak junček, dobim zanj čez tri leta stopetdeset goldinarjev. Kdo pa mi da le en groš za vse te štiri lakotnike? Saj bi jih rada prodala ta hip vse, ali se ne bo našel kupec zanje, če jih grem ponujat v križem-svet. Me uboge kmečke matere smo res take sirote, da bi točila lahko za nas kaka usmiljena duša krvave solze.“

Pa naj bo dosti teh obupnih vzdihljajev in brezbožnih kletev. Le toliko moram omeniti, da nisem poostril izrek, marveč jih po mogočnosti ublažil, izpustivši: zlod, hudir, spak, vrag in druge take priimke, katere so dajale matere svojim otrokom. Strašna otožnost me obide, ko slišim te in mnoge druge, deloma še grše besede. Prvi hip si mora človek misliti, da nam Slovencem ni mogoče več pomagati, da je smrtna sodba izrečena brez milosti nad nami, ker se kaže tako očitno, da so izgubile naše matere vsak človeški občutek, vsak sled materine ljubezni, ki navdihuje celo divjakinje. Ko bi slišal tak pomenek kak tujec, n. pr. kak sovražen Nmec, kako hudobno radostno bi ga priobčil svetu kot najtemeljitejši dokaz naše zavrženosti in kulturne nezmožnosti. In vendar, kolika krivica bi se godila s to preneglo sodbo našemu narodu! Pač res je, kar pomenijo pregovori: Pes, ki veliko laja,

malo grize. — Kdor hudo razsaja, se malo jezi. — Kdor dosti preklinja, ne umrje od jeze. — Šumeča voda ni globoka. — Se je bogmal, pa je bogal. — Žaba reglja na vso moč, ali ne ujeda. — Mati se togoti nad otrokom in mu gre potico péči itd.

To si je treba za vselej zapomniti, da je Slovenec v besedah hud in tudi hudoben, v dejanju pa krotak in blagodušen. Dolenjec obrekuje grozno rad in strupeno, ne le tujca, ampak tudi brata in prijatelja. Če ga pa vidi v zadregi, mu ne bo odrekel lahko svoje podpore; v nesreči se izkazuje zvestega in velikodušnega. In tako je v vseh rečeh. Poznam narod, ki je v svojih knjigah sladak ko med, navdušen za blagor bližnjega, pravičen celemu svetu, v svojih delih pa ljut in krut, zatiralec in morilec drugih narodov, preziralec vseh prirojenih pravic in najpravičnejših želj in trudov. Ni pa tak naš slovenski brat, naša slovenska sestra. Mehko srce bije v koščelih prsih, trda lupina krije sladko in zlahtno jedro. Le poglejmo te na videz brezčutne, brezdušne matere, kako ravnajo s svojimi otročiči, katerim so pravkar žezele kugo in smrt, nad katere so povzdigovala najgršo žival, svoje prasce! Ali ne vidite, kako jih sladko poljublajo, božajo, branijo muh, jim popravljajo skrbno vsak hip povoj ali srajčico, da jih ne bi tiščalo kaj, kako se jim ljubeznivo smehljajo, milijo, prikupljujejo, kako varno jih prenašajo in zibljejo na rokah, da bi jim primamile preljubi spanček na nedolžna očesca? Ali niso mar to znamenja prave materinske ljubezni? Tudi doma sem dostikrat opazoval naše dolenjske mamice, ko so pretezale zagrinjala čez okna, da se ljubčeku ne blešči, izganjale iz hiše kuretino in muhe in na zadnje s trdo besedo tudi

družino, da ga ne budi s kakim ropotom in pogovorom, ko so se pogovarjale z njim v tistem čudnem, le njima dvema razumnem, najlepšem jeziku na svetu in mu prepevale narodne in svoje pesmi od rane zore do temne noči, utihnivši le za tiste ure, ko je spančkal ljubljencek v svoji mali pisani zibki.

Videl sem, kako neutrudno so stregle zdravemu — kako še le bolnemu! Popraševale so vse sosede za dober svet, za dober in obenem prijeten lek, znašale mu vse igračice in sladkarije, ki so se le mogle dobiti doma in v obližju, naročevale za nje celo v mestnih prodajalnicah in so ga pritiskale na užaljeno srce, mu popevale v polglasu svoje najnežnejše popevke in se zaporedoma gledaje mu v blede ličece smehljale in plakale. In Kriste pomagaj — če jim je ugrabila nemila smrt zlatega angelčka! Dostikrat so jim ga morali iztrgati s silo iz rok, celi dan in celo noč so božale in poljubovale mrtvega in se jokale in ihtele dan za dnem, včasi po več tednov, dokler vir solzá ni usahnil. In zato, ker sem videl s svojimi očmi stokrat ta in druga taka znamenja najiskrenejše materine ljubezni, pravim in kličem še enkrat: Kdor sodi slovenski narod, naj ga sodi po delih, ne po besedah. —

Važna in potrebna pa se mi zdi še tale opomba. V drugi knjigi Vukove zbirke srbskih narodnih pesem se bere na strani 316.: „po grehu stara roditelja“ in Vuk je dodal opazko: „Po grehu roditelj“ pomeni pravega očeta. Tu se pokazuje znak narodnega mišljenja, da je greh tudi ženiti se. Slišal sem očeta nekega velikega gospoda govoriti o sinu: „On je moj po grehu sin, ali ga moram zdaj poslušati“ — Hrvatje pravijo dostikrat, če pokažejo komu ženo: Ne

zamerite, to je moja žena, kakor da se je sramujejo. Ali ta čudna beseda ne izvira iz zaničevanja do nje, marveč jih je pred ljudmi le nekako sram spolnih razmer, v katerih žive s hišno tovarišico. Kdor pazi dobro, bo našel tako misel tudi v našem slovenskem narodu. Oženjeni ljudje še n. pr. v cerkev ne gredo radi skupaj, ampak možje posebej, žene posebej. Zlasti mlade ženice kažejo večidel grozno nerade svojega otroka drugim in še starejše, ki so poštene in pametne, se ne ponašajo z otroci pred ljudmi, marveč jih skrivajo in grajajo, kakor da se sramujejo svojih zakonskih dolžnosti in njihovih nasledkov. Zgubo devištva ima naš narod za največjo nesrečo, za neizbrisljiv madež tudi v postavnem zakonu. Slovenec dobro ve in trdi, če ga vpraša n. pr. kak duhoven, da je zakon svet stan, da je sedmi zakrament, ki ga je postavil sam Bog in izveličar. Tako govori jezik, v srcu pa ga ne smatra nikoli za kako višo stopnjo popolnosti, ali za kako zasluženje in božjo milost, marveč za žalostno potrebo in človeško slabost, za ponižanje in veliko skrivno sramoto. Njegov vzor zemeljske in nebeške čednosti je in ostane le devištvo, brez katerega si ne more misliti ne prave svetosti, ne polnega ugodništva božjega.

Čas je, da se vrnemo nazaj v tovaršijo. Od nečednih maren so me bolela že ušesa, zato hočem ta pogovor končati in rečem ženam: Če so vam otroci tako nadležni, po kaj pa ste se omožile in bi se možile vdrugič, ko bi vam možje pomrli? Brez „dedcev“ le ne morete živeti. Kakor bi trenil, obrnejo te besede nevihto od otrok na možje, začne se usipati nanje debela toča vsakovrstnih psov in priimkov in zdaj je šlo

iz srca, se ni moglo več govoriti, da se le „s konca jezika zmika.“ Najmilejše je še postopala krčmarica s svojim Jožetom, ali tudi ona je nejevoljno godrnjala: Imamo res lep dobiček od dedcev! Moj ni poreden, ali kaj mi pomaga, ko pa nima nobene sreče: obdeluje polje, kupuje dobro vino, trguje z ovsem in s koruzo, ali vse ne izda nič — toliko, da se rijemo po siromaško naprej, prihraniti pa se ne more nič. Naj bo dober, kolikor hoče, jaz pravim, da je mož moja nesreča. Vsaki dekli se godi bolje ko meni.

Prva žena: Ti pa le molči! Kaj je mož, vem jaz, ne ti. Nikdar ne slišim od njega ne ene lepe besede in še vesela moram biti, kadar me samo zmerja in kolne. Najrajši bi me zmirom suval in pretepal.

Druga žena: Tvoj zna vsaj govoriti, mojemu se ne ljubi še to ne. Smrdi od lenobe kakor dihur. Od koder koli pridem domu, vselej ga najdem za pečjo ali pa pri peči: spi in smrči cele dni, jaz naj pa zanj obdelavam kmetijo.

Tretja žena: Tak, če nič ne pridobi, vsaj ne zapravlja. Kaj pa moj! Prodal je žito, ali pa mislite, da je plačal davke? Njegova davkarija je pri Froncu (krčma v Novem mestu). Prej se nikoli ne pritepe domu, dokler ne zažre pšenice do zadnjega zrnca. Valja se, domu tavajoč, po blatu ko svinja. Obleke ne napravlja ne meni, ne sebi. Rubili so nas že dvakrat. Čez pet let pojdem beračit, če se mrha ne zaduši prej v kaki mlaki.

Četrta žena: Kaj pa čem šele jaz reči! Nesrečne smo vse žene, ali tiste najhujše, ki ne zadostujemo zverskemu dedcu. Moj divja za vsako cundro, z dvema

ima — pa kaj bi pravila (se začne jokati). O ti prekleta pošast ti! Tako se izpolnujejo prisege, storjene pred altarjem božjim — itd. itd. itd.

Te in take tožbe in zabavljice sem moral poslušati celo uro. Novega nisem izvedel nič. Kar so govorile zoper moške te žene v krčmi, govore še stotine drugih Dolenjk in po pravici. Dolenjec je res velik grešnik: ali pijanec, ali nečistnik, ali lenuh, ali barbar, včasih tudi vse četvero obenem, z namečkom še mnogo drugih nelepih lastnosti. Ne da se tajiti žalostna nesreča, da žive zakonski ljudje v veliki neslogi med seboj — seveda ne vsi, ali žalibog z veliko večino. Žene pripisujejo to brez izjeme npravni spačenosti svojih mož. Ali pravi in glavni izvir te strašne nadloge treba je iskati v občeznani okolnosti, da se ženijo naši kmetje tako poredkoma iz ljubezni, katero smatrajo celo za sramoto in greh. Zbranim ženam nisem mogel zamolčati tega temelja zakonske razdvojenosti. Gledale so me strašno debelo, nezmožne to jasno resnico pojmiti, sčasoma se začno držati na smeh, mislijo, da se šalim, da jih hočem s to burko razveseliti. Krčmarica se je zakrohotala na ves glas o mojih besedah, od smeha jo je začel lomiti kašelj, še le čez pet minut me je mogla zavrnuti: Veste, to svojo modrost pa le spravite, še tega potrebujemo, saj res, da bi se možila dekleta kot „perajzarice“ (dolenjska beseda za: blodnica, nečistnica). Me, ki nas tu vidite, smo hotele biti poštene žene poštenih mož, s katerimi nismo imele in nismo hotele imeti nič tiste „kompanije,“ ki jo vi imenujete: ljubezen.

To sem vedel že davno, da naši prosti Slovenci prave ljubezni večidel ne poznajo, ali je pa vsaj

pred ljudmi nečejo priznati, vendar vprašam gospodinjo, če se tod okoli: v Jablanu, na Kalu, na Daljnem vrhu in sploh v Kačjiriti ne ženi nihče iz ljubezni?

O, se se, odgovori krčmarica zabavljivo, ali ne kmetje, tako daleč se hvala Bogu še nismo izgubili; ampak hlapci in dekle, berači in beračice, cigani in ciganke. Zdaj se oglasijo vse babe in vpijejo kar ena čez drugo, da sem komaj razumel, kaj mislijo: Kaj smo čakali — uhuhu! — ti, ali si bila v nedeljo v Mirni peči? Že spet so fajmošter klicali dvanajst, nankrat dvanajst parov takih capinov in vlačug. — Saj niso radi, pa so morali, ali so jim naredili gorko pridigo! Fej te bodi! Gospoda je obnorela; izmislila si je postavo, da se sme ženiti vsak, če ima kaj ali nič. — Še mi na kmetijah živimo slabo, da se Bog usmili! — Kriste nazarenski! Kaj bo počela še le ta beračija in zalega te beračije?! To bo vse tat in razbojnik — na svojem domu si človek ne bo svest svojega premoženja in videle bodete, da še življenja ne. — Te „zakonske“ bi morali ljudje kar precej razgnati. — To so cigani, ne pa možje in žene. — Ta sodrga se bo zdaj mešala med nas v cerkvi in na izpraševanju! — Nak! stokrat raje pustim klop, kakor da sedim v njej s takimi cafutami. — To je začetek kraljestva Antikristovega!“ — Na ta surovi način so žene izrekale ne le svoje misli, ampak tudi javno mnenje celega slovenskega naroda.

Kar se mene tiče, se ne morem ujemati s tem glasom svojih slovenskih bratov in sester. Po mojem prepričanju mora biti glavni namen vsake postave, da pospešuje moralnost. Ali ni poštenejše, da se reveži ženijo, nego da pohujšujejo svet z razuzdanostjo? Na

Dolenjskem je toliko praznega sveta, se pogrešajo tako občutno delavne moči, da se priporoča nova postava tudi z gospodarstvenega stališča. Ugovori zoper njo so razni in tehtni, ali tako tehten ni nobeden, da bi se zaradi njega smeli iznebiti obzira na javno pravnost. Ko so se umirile nekoliko druge žene, začne mi krčmarica zabavljati na novo: To tedaj so ljudje po vaši volji! Vi zahtevate ljubezen že pred poroko, tu je imate na cente, ne le na funte. Vidite, vsi ti hlapci in dekletke, sebenjki in sebenjice so se imeli radi, pa še kako dolgo. Kolikor vem, sta se ljubila dva teh novih „zakonskih“ več ko 20 let, dva 18, kakih 8 parov po več ko 10 let in Bog jih je tako milostivo obdaril, da je pripegljala ena teh k poroki 5 otrok, dve po 3, po enega pa več ko polovica vseh. No zdaj se bo napasla svojega Jurčka — dvakrat Jurčka tudi moja Lenčika. O ho — to vam pa že moram razložiti. Kako je to, da se nisem prej domislila. Hi! hi! z njo, stavim, da bodede bolj zadovoljni kakor z nami.

Veste, z Lenčiko sva si vrstnici in živeli sva dolgo v veliki prijaznosti — ali to je se ve ponehalo, ko je zapel njenemu očetu bobenj. Šla je za deklo služiti in dekla in kmečka hči, je že tako, da se ne morete več prav radi imeti. Dekla mora ubogati, domača hči pa ne in to je velik razloček. To je Lenčika vedela in se je jela nekako me ogibati. Z Jurčkom — hlapcem — se je seznanila nekako v 20. letu, in zdaj pa ji teče že triintrideseto in še le pred pol leta sta se vzela, tedaj čez dvanajst let! Ala sta pritiskala eden za drugim vsa ta dolga leta. Vedela je cela fara in ju strašno zasmehovala, pa sta malo marala. Tudi gospod so jo karali na izpraševanju, ona pa, zdaj vidite, kaka je

ta vaša ljubezen, se je zadrla na vsa usta: Gospod! prijaznost najina je brez greha. Kdor kaj ve zoper mene, naj izkaže.

Gospod so se malo namuzali in jo posvarili z lepo: Je že prav, če je brez greha, toda pazi dobro, da ne bo treba zibati. — Bog ve, kaj je reva že takrat mislila, da je spravljala tako skopo svoje borne krajcarje na kupček in tako se je bilo nabralo že res 45 gold. zasluženega. Enkrat pride s polja domu in najde skrinjo razbito: tat ji je unesel ves tako krvavo zaslužen denar. Vsi smo jo milovali, čeprav se nam je hudo mrzelo nanjo zaradi Jurčka. Kaj stori zdaj reva? Pustila je kar precej službo in naredila obljubo, da ne bo nikoli več deklevala. Sum kradeža je imela na gospodarjevega sina in prav lahko, da ji je res on potulil, bil je falot, kolikor ga je bilo, nazadnje ga je pobrala kolera. In tako je Lenčika iz teh krajev izginila, tri leta nisem slišala prav nič, kje živi in kako. Mora se ji potrditi, da je bila srčna punca. Veste, kam jo je bila pobrisala? — gor v knezovo bukovje med srne in volkove, nekam nad stražo. Najela si je prazno kolibo ali hram, kaj vem in tam je v samoti životarila, pa si tudi kak groš prislužila. Za drva ni dajala nič. Logar je dober mož, govori tudi po kranjsko ali zavija bolj na „pemsko“, piše se za Šulca; pa saj ga morebiti poznate. Šulc je dovolil vsem revežem, da smejo pobirati za svojo potrebo po hosti okoli suhe veje. Hodila je Lenčika tudi po hišah v dnino, ali ne zmerom. Pri njeni koči je bila zapuščena njiva, kakor je več takih v strminah in skalovju pa jo je začela spet obdelovati — brez pluga, kar s kopačo in motiko. Vse se je čudilo, koliko ji je zraslo v tej pušči:

krompirja, da ga je še prodajala in graha in boba in Bog ve, kaj še. Drugo leto je jela gleštati prasca in nekaj ovac in koz. Ali veste, kje je Pogorelec? — to je daleč tam nekje v gozdu velik prostor brez drevja, kjer raste toliko jagod in tako debelih, kakor nikjer na celem svetu. Lenčika je kmalu iztaknila ta Pogorelec in je hodila tja po jagode, pa jih je nosila v mesto in prodala jih vsak dan celo košaro. Tako si je zaslužila en dan toliko, kolikor bi si bila mogla z delom ves teden. V hosti je nabirala še več družega: gobe, maline, lešnike in razne zeli zdravniške — vse za prodaj. Tat bi ji bil pokradel lahko ves imetek, pa si ni upal blizu, ker je slovela Lenka, da je coprnica, in Bog ve, če ni bila res. To pravim, ne da bi objedala svojo staro prijateljico, ampak zato, ker poštena ženska ne bi prebila v takem odljudnem brlogu. Tudi so pravili, da je v tokavi sred najgrše hoste sejala tobak in ga kaj dobro prodajala logarjem in lovcem. Kraj se je Lenki priljubil; ne vem, zakaj ga je pustila in prišla zopet nazaj v faro, dninarit, obdelovat najeto njivico, gojit kravico in po malem tudi kramarit. Njen Jožek pa je služil semtertja po krčmah, kjer so ostajali vozniki in si je prihranil že tudi kak krajcar. Tako sta živela tu v našem kraju blizo eden družega več let in sta modrovala neprenehoma, kako bi se mogla prilaziti v sladki zakonček — ali ostra postava jima je kazala figo. Veste, kaj sta bedaka namenila? Dala sta si besedo, da pojmeta čez morje v drugi svet, precej ko si prislužita denar za pot in tam da ju bo poročil tisti imenitni Baraga, ki je bil tam menda za škofa. Pozneje je bilo slišati, da jo bosta popihala nekam dol na Turško in se poročila tam po staroverski šegi

in da bosta menda tudi vero zatajila, kaj vem. Zadnja leta je Jurček jel zahajati v hrvaške šume, kakor vsi potepuhi. Vidite, na enkrat, tresk! pride nova postava, da se sme ženiti vsak in čez 4 tedne sta se že spremila Jurček in moja Lenčika k tako zaželjenemu altarju. In zdaj se imata. Ali nisem uganila? Kaj ne, da sta vam ta dva po volji?

Krčmarico prosim, da naj pove zdaj še to, kako v novem stanu gospodarita in izdelujeta. Ona pravi: Le počakajte malo, povedala bom tudi to in še kaj družega.

Jurček in Lenčika sta vzela v najem prazno bajto, polja za več ko 15 mernikov posetve in travnik pri Temenici. Živine sta si nakupila več ko za potrebo. Veste, stolkla sta si bila oba gotovo kakih 700 gold. Lenčika bi bila lahko dobila kakega boljšega moža, kmečki fantje ne zaničujejo ženske, če je prav dekla ali sebenjka, da ima le groš. Kupila sta si tudi par volov, da jima ni treba prositi za oral nikogar za pomoč in tudi sama delata kakor vola. Tako pridnih ljudi ni nikjer v našem kraju. Kadar utegne, trguje Jurček tudi z žitom. O, za take skopuhe ni strah, da bi ne oboogateli. Vse opravljata sama z dekle. Z drugimi ljudmi nočeta imeti nič opravka. Lenčika nima in noče nobene prijateljice, da bi se z njo kaj pomenila in Juri pa tudi nobenega prijatelja. Nikoli ju ne bodeta videli v nobeni krčmi, v nobeni veseli tovaršiji. Vidite, me babe smo že tako ustvarjene, da moramo izvedeti vsako skrivnost in tako vemo vkljub vsemu skrivanju in zapiranju, kaj delata ta odurna človeka. Še majhni otroci niso tako neumni, ko sta ta dva. V cerkev hodita zmerom skupaj, kar ni bilo pred nikoli čuti.

V nedeljo sedi Lenčika, fej te bodi, po cele ure dedcu v naročju. Enkrat sem sama videla, ko mu je prinesla na polje južino, da sta šla za mejo, ali sem dobro zapazila, kako sta se lizala po belem dnevu. Prinesla sta v naš kraj tudi ostudno gosposko šego, kadar pride mož domu s pota ali s polja, da se kušujeta in spe-njata eden drugemu okoli vratu. Me druge dedca še ne pogledamo ne; mar nam je, če pride domu ali ne! Še kadar molita, pravijo, da se držita za roke. Prej je hodil vsako soboto stari Pehtan Jurčka brit. Lenčika je stala baje poleg njega in se vsa tresla od strahu, da ga ne bi kaj uredil. Zdaj ga brije menda sama. Včasih mu obira in otipava vso glavo spredaj in zadaj in čenča: Ti, Jurček, tu se ti je naredil mozolček, kaj ne, da te hudo skeli, ti božec ti! Oh ti, ali te ne boli tudi glavica, da ti je tako vroča. Čakaj, omočila bom precej robec in ti prevezala. Lenčika je, z eno besedo naj dopovem vse, tako zatelebana, tako izgubljena v svojega Jurčika, da bi dala precej zanj kri in življenje. Zdaj pa izrecite še vi svojo sodbo. Strašno sem radovedna, kako ju bode pohvalili.

Moj odgovor je bil: Kadar se pripoveduje o drugih ljudeh, je navada, da se vselej vsaj nekoliko privrže in prilaže. Jedro vaše povesti se mi pa zdi kaj lepo in podučno. Njuna ljubezen je trajala brez greha do konca, služila sta si toliko let s trudom in žulji pripomočke, da dosežeta svoj pošteni namen in zdaj, ko sta združena, dajeta sosedom prekrasen zgled varčnosti, pridnosti in ljubezni. Jurček in Lenčika gotovo ne bode zaničevala svojih otrok, tudi z besedo ne in tudi ne bode drug drugega obrekovala in preklinjala. Bog jima ohrani te lepe krščanske čednosti

do smrti, katera jima bodi pozna in srečna. To zadnjo kupico bom izpil na njuno zdravje!

Vzamem češko knjigo s klopi, kamor sem jo bil položil, da se mi v žepu ne mečka, vzdignem se in odidem proti domu. V veži slišim besede: Ta človek bere bukve, pa ga ni sram, da govori tako prismo-dasto.

Snubač.

Ne daleč od Kačjeriti stoji majhna vas, v kateri živi bogati Šalec. Opomogel si ni s težavo. Po očetu je podedoval trdno kmetijo brez dolga; ker so bratje pomrli, ni bilo treba premoženja deliti. To je bil začetek. Šalec je trgoval z vinom. Pred 20 leti se je nahajalo malo takih kupcev na Dolenjskem. Delal se je torej lep dobiček brez truda. Pritrženi denarji razupovali so se dobrim gospodarjem, obilne obresti so množile imetek. Razun tega dajejo prostrani travniki v obližju priliko, gojiti mnogo goveje živine in to je sploh znano, da vrže živinoreja kmetu več dohodka, ko vsi drugi trudi. Na ta način je obogatel Šalec lahko in hitro, ni potreboval za to velikega premišljevanja in razuma. Po moji vednosti spada Šalec med največe bedake cele prečinske župnije, če ravno pripisuje srečni uspeh svojega kmetovanja ne naključju in okolnostim, ampak edino le svoji bistri glavici. Taki ljudje imajo navado, da se radi hvalijo; neprenosen bahač je bil tudi Šalec, izmodriti ga ni mogla celo smrtna nevarnost, v kateri se je nahajalo zaradi te slabosti njegovo dragoceno življenje. Na Toplice je gnal na prodaj vole. Domu

grede je ostal v samotni krčmi in popil nekoliko meric čez potrebo. Vinjen se je bahal med znanimi in neznanimi gosti strašno s svojim bogastvom. Če ravno ni imel s sabo ne 100 gold. denarja, se je vendar ustil, da kupi, če je treba, celo Baltovo-vas. Pazljivo posluša to hvalo neki slabo sloveči tesar. Ko se že pozno po noči napravi Šalec proti domu, se vzdigne tudi on in na sredi polja udari s kladivom bahača s toliko silo po glavi, da se zruši kot mrtev, ter ga okrade. Šalec je trpel hude bolečine več tednov. Ko je okreval, se je bahal in šopiril še veliko huje ko prej. Ta mož je ženil staršega sina Urbana. Glavna in menda edina lastnost, katero je zahteval od neveste, je bila velika dota, ki bi se odštela precej po poroki v gotovem denarju in po sreči izve res za jako bogato deklico ne daleč od Žužemberka. Čez nekaj tednov se Urban z njo poroči. Prinesla je k Šalčevi hiši 2000 gold., kakor je govoril tast in 1000 gold., kakor so trdili njegovi sovražniki, tedaj najbrže kakih 1200—1500 gold., kar je za dolenjske razmere silen denar. Oklici, poroka, svatba: vse se je opravilo v najlepšem redu, brez zadržkov, brez najmanje spotike in neprilike. Jedlo, pilo, godlo in plesalo se je od nedelje do nedelje, potem nastopijo mesto velikih veselic male, ki se vrše še celi mesec in še čez. Nevesto je treba pokazati tudi daljni žlahti, ki se svatovščine ni udeležila, treba jo je peljati, da vidi kaj sveta, v Novo mesto, na Toplice, na kako božjo pot in čez nekoliko tednov tudi v Žužemberk domu. Čez tri tedne so jo prišli obiskat njeni ljudje, najprej oče z mačeho, potem brat z ujcem itd. Nevesto mi pokaže Šalec v mestni gostilnici deset dni po poroki: Vidite, to je naša Fran-

cika. Kaj ne, tako rožico bi še vi radi duhali, pa je ne boste ne in nihče drugi ne, ko moj sinček, moj Urbanček. To ni taka beračica, kakor jih snubijo drugi kmečki fantje, ki se vesele, če dobodo ubogih 300 gold. Veste, mi se ženimo bolj po pameti. Nevesta je prinesla veliko, polno mošnjo, drugače bi bogme ne bila nikoli tlačila praga naše hiše. Jaz nisem bahač, ne pravim, da ni na svetu ljudi še bogatejših od mene, ali kar imam, to imam. Na svetu velja in kraljuje denar, denar dela pravo srečo in imenitnost. — Nevesta se je držala grozno kislo ob teh besedah, ni hotela ne piva piti ne salamov jesti, narejala si je na robcu ozle in mrmrala nekaj za se. Ženina, ki je sedel poleg nje, še pogledala ni. Čez 14 dni je že govorila cela fara, da ne mara Franica nič za moža in da ne skriva te mrzosti kar nič pred ljudmi. Šel je po okolici glas, da se neče z njim nič pomenkovati, ne doma, ne na vozu, kadar se kam peljeta. Če jo kaj vpraša, da mu za odgovor dve besedi in obmolkne iznova. Če jo opominja, naj ne bo taka z njim, s svojim možem, mu pravi s solznimi očmi: Jaz sem tvoja žena, tvoja podložnica, ti pa moj mož in gospodar, le zapovej mi, pa bom storila vse po tvoji volji. Kaj hočeš več? Urban se je strašno sramoval in skrivaj gotovo tudi jezil in kako neki ne? Saj bi ji bil tako iz srca rad izpolnil vsako željico, ji privoščil vsako veselje, vsaj včasih da bi mu zinila kako prijazno besedico! Pa nič — prav nič — o, strašno je moralo to boleti ljubečega Urbana!

Po zimi sem hodil tisto leto večkrat na Toplice. Enkrat, grede ravno mimo Šalčeve hiše, začujem v bližnji krčmi velik šum, menim, da so kaki svatje in

stopim gledat. V hiši najdem Šalca s sinom, in še z drugimi meni neznanimi gosti. Pozneje spoznam iz pogovora, da se nahajata med njimi tudi Francin brat Pavle in njen ujec Jakob. Jaz hočem sestiti za drugo mizo, hahač, na pol pijan in tedaj dobre volje, pa me sili, da prisedem in pijem danes z njegovimi prijatelji. Jaz rečem: Oče, kjer sedi bogatija, ni zame sedeža. Šalec se nasmeje in pravi: No, ker ste tako ponižni, da spoznate resnico, morate pa sedeti tu pri meni zraven naše neveste. Na to pove družbi, da sem strašno učen človek; ko bi znal še mašo brati, bi bil skoraj tako učen kakor g. fajmošter. Ker me je mikalo, da spoznam nevesto bolj natanko, sedem res med njo in Šalca. Bahač pripoveduje, obrnjen proti Jakobu, svojim gostom s preveliko odkritosrčnostjo, kako si je koval denar s svojo vinsko kupčijo: Vidiš, Jakob! tako gre ta reč kvišku, če ima človek glavico. Včasih sem naredil tako, kakor sem pravil prej, včasih pa, le dobro poslušaj, tudi tako le: Mož kupi od mene 50 veder vina po 3 goldinarje in mi da tudi aro. Jaz pa sem iskal na to vino še več kupcev in res se najde tak, ki mi obljubi za vedro po 10 cvancigaric in mi da tudi aro. Zdaj pišem prelepo pismo prvemu kupcu, da se mi je tisto vino izkazilo, da je zavrelo; ker sem pošten človek, mu ga ne morem postaviti v Mirno peč, kakor sva se bila zmenila; če hoče katero drugo vino, pa iz srca rad. Obenem mu pošljem iz 4 sodov raznih slabejših vin za pokušnjo. In glejte! mož se mi še zahvali in odpiše, da vzame od takega poštenjaka tudi drugo vino, naj mu pošljem lipine, za kup se bova lahko pogodila. To mi je bilo, se ve, kaj prav; lipino odpravim v Mirno peč in ji postavim ceno tudi na 3 goldinarje, če ravno

je bila vredna za tisti čas komaj po 2 gold. Možu se je zdelo bržkone sitno, imeti z mano prepir ali celó pravdo in tako mi je plačal cviček res po 3 goldinarje in tako, vidiš, sem napravil lep dobiček z obema vinoma. Takih sleparij se ni ljubilo poslušati ne meni, ne nevesti. Začela sva tedaj svoj pogovor. Danes je bila radi prihoda bratovega precej dobre volje. Gledaje jo tako od blizu, sem moral priznati, da je res prav posebno lepa in prijetna ženska. Človek ni vedel, ali bi hvalil bolj nje visoko rast in tenki život, ali zorno lice, mala jagodasta usteca in iskreno črno oko, ali pa visoko, svetlo čelo, dvigajoče se mogočno nad gostimi obrvmi in preljubkim, tumpastim noskom, okroženo od ušesca do ušesca z bujno šumo temno-kostanjastih kodrov. Take krasotice sem videl semtertje med staroverci v vojaški krajini, nikdar pa med svojimi Slovenci. Med nama se je oživel pomenek s tem, da sem jo vprašal, kako za božjo voljo se ji ne more priljubiti ta lepa dežela ob srednji Krki.

Ona: Kako to veste?

Jaz: O, saj se ve že dve uri na okolo, kako strašno se vam toži po domu in samskem stanu.

Ona: To je čudno, saj se ne pogovarjam dosti z nobenim človekom ne. Sosedo in druge znanke Šalčeve hiše poznam komaj po obrazu, nekatere še samo po imenu.

Jaz: Vidite, ravno zato ste tako žalostni, ker se ogiblujete društva in pogovora.

Ona: Je pač težavno. Človek ne ve prav, kaj bi govoril, da se ne zameri tako neznanim ljudem.

Jaz: Naj vam pa pove tast, s kakovimi ljudmi vam je zdaj sosedovati in občevati.

Ona: Šalca ne bom vprašala.

Jaz: Pa Urbančka?

Ona: Kaj njega?! O to pa še manj.

Jaz: No, če hočete poslušati, vam povem pa jaz nekoliko.

Franica se nasmeje in pravi: Naj bo, dajte, pozkusite.

Jaz: Začniva na desni. Prvi sosedi tu pravijo: pijana burkljica. Padla je bila enkrat v vodo, pa so jo rešili tako, da so ji podali z brega v vsako roko po ene burklje. Baba se reši, iz samega veselja, da je ostala živa, je začela pijančevati in slovi zdaj za najbolj žejno vinsko mušico v celi fari. Druga soseda je dobila priimek: Petelinka. Vidite, Dolenjci so že tako objedljivi, da ne morejo pustiti nobega slavnega človeka brez pridevka. K Petelinki je prišla v vas teta, pa ji je zaklala petelina, da se malo bolje pogostite, ker se že dolgo nista videli. Ko gre na vrt po peteršilj, se slabo zaklani petelin predrami in pobegne. Vrnivši se, začne vpiti, da ji ga ni ukradel nihče drugi, ko vaša tretja soseda, kateri so dali vaščani ime: piskrček, ker si kuha rada zmirom kaj posebej v malem lončku. Ko je nesla petelinka kokošim prosa, pride zobat tudi petelin in živel je še celo leto. Ali petelinka pripoveduje še dandanašnji, da jo je okradel takrat požrešni „piskrček“ in ne samo da ji je unesla tatica petelina, ampak tudi pet kokoši, deset žlic — med njimi tudi srebrno — in veliko posodo masla. Te ljubeznive sosede se je treba posebno dobro varovati.

Te in take povesti posluša nevesta in se smeje in me začne tudi sama izpraševati: No, kakšna pa je kaj ta, pa ta in ta? Kolikor sem vedel, sem ji po-

pisal vse bližnje in daljne sosede in tako prerešeta celo vas, potem tudi bližnje vasi in sčasoma celo faro in se lotiva nazadnje tudi Novomeščanov in Novomeščank. Ostale goste pa je še zmirom in tako ves čas zabavljaj in dolgočasil avšasti Šalec s svojimi baharijami. Tako nam prejde v krčmi popoldne in večer. S Franico se seznaniva tako temeljito, da se ji odveže jezik in se odpro sčasoma vse zatvornice njene zgovornosti. To se ve, da je pripomoglo ne samo zaupanje, ki ga je dobila do mene, ampak precej tudi dobro in močno vino, ki ga nam je neutrudno donášal naš dobrovoljni krčmar. Kakor sem povedal jaz svoji sosedi vse, kar sem mislil in znal, da jo more le količkaj zanimati, prav tako na vsa usta jame sčasoma razkladati ona meni vse svoje razmere, zgodbe, skrivnosti in britkosti. Tako besednih žensk, ko so naše Slovenke, se nahaja dosti tudi v drugih narodih, gotovo pa v nobenem ne tako odkritosrčnih in takih — a to ni dobra lastnost — ki bi človeku tako hitro verjele in mu po kratkem poznanju kar na vsa usta naznanile vse bolečine svoje duše, vse tajne rane svojega srca. Brez strahu in sramu toži bolnik vse svoje nadloge zdravniku, ker se nadeja, da prejme za to odkritosrčnost dragoceno povračilo — preljubo zdravje. Tako zaupno in natančno mi je popisala tudi duševna bolnica Franica tožno zgodovino svojega zakona, kakor da pričakuje od mene pomoč in rešitev iz obupnega stanja. Mislil sem sam v sebi: Zastonj ti je vse tvoje govorjenje. Namerila si se na slabega zdravnika. Lek za take bolezni je redek, trpina utolaži nekaterekratí čas, še večkrat pa „šest dilj in diljic dvoje.“ Zrl sem ji žalostno v blede obraz, ona vame pa smehljuje se zadovoljno, kakor da

sedi poleg ljubega. Najprej mi je priznala, da govore ljudje resnico: Pri možu in pri Šalčevih ljudeh sploh se ji zdi grozno žalostno in pusto. Neprijetno mi je bilo poslušati to zakonsko revo, zato sem zasukal pomenek nekoliko drugam s prošnjo, naj pove raje to, kako se je hotela možiti in kaj jo je zoper njeno voljo moglo v ta stan prisiliti. Franica pravi: Povedala bom vse; ne vem, zakaj mi ni mogoče, da bi vam kaj zamolčala, beseda mora na dan, ni drugače. Videli boste, da me ni silil nihče, da sem se možila, marveč rada in še kako! Le čudite se le — saj se čudim tudi jaz; samo to vas prosim, da me ne bodete zasmehovali in zaničevali radi te moje odkritosti. Oh! kako vpijejo ti pijani dedci. Pomaknite se malo bliže k meni, da me boste laglje razumeli in ne bi slišal najinega pogovora kdo drugi. Vidite, doma smo res imeli vsega dosti, le z mačeho se je prebilo grozno težko. Nagažala mi je, oh, vem, da vsak dan več ko stokrat. Videla sem, da bi se me bila na vso moč rada iznebila. Snubači so prišli k nam že dostikrat, ali že zato nisem marala zanje, ker so kazali tako očitno, da jim diši najbolj moja dota. Letos po novem letu pride tudi Šalčev, toda ne Urban, ampak njegov brat Francelj, saj vem, da ga poznate. Urban bi se bil preveč sramoval, če bi bila rekla, da ga nečem, zato je poslal mesto sebe Franceljna. Pa tudi Šalec si je morda mislil, naj gre ta, Urban bo molčal in v tla gledal in pot bo zastonj. Ker Franceljna poznate, kaj ne, mi lahko verjamete, da je za snubača ves tako ustvarjen, kakor morebiti noben fant od izvira Krke pa doli v celi dolini noter do Save. Z vozom je ostal prvi dan v krčmi in ga ta dan ni bilo nič k nam. Prav počasi se je bližal mojemu

očetu in še zdaj ne vem, kje in kako sta se prvokrat ujela in začela pomenek. Zvečer mi reko tata: Franica, prišel je nov snubač; čas je, zgrabiti; vse, kar sem izvedel od njega, mi je, se ve, če je res, tako povšeči, kakor še nikoli ne do sedaj. Notranji glas mi pravi, da se to pot ne bi kesala, če pojdeš. Tudi mačeho je moral zasačiti Francelj za kakim oglom. Spravil jo je tako popolnoma na svojo plat, da ga ni mogla proti meni prehvaliti. Kar v enomer je govorila: O, Francelj že, Francelj! To je snubač nad vse druge snubače! Srce se kar smeje, če ga človek le pogleda! In če je brat tako postaven in zastaven, tudi ženin ne more biti dosti drugačen. Jaz pa se nisem menila za take besede, ker me je bilo možakov sram in lahko trdim z dobro vestjo, da nisem imela nikoli nobene ljubezni z njimi. So me svarili preveč gospod Jožef — oh, to so pošteni starček! Gospod Jožef, veste, so bili moj izpovednik in so me učili tako prijazno, oh, in tako lepo, da jim ostanem vse večne čase hvaležna za to. Obvarovali so me fantovske zapeljivosti pa mi dajali pametne svete, kako naj živim z mačeho. Kakor sem že povedala, me je ta žena strašno zaničevala in dražila, jaz pa sem trpela vse z voljo; včasih sem molčala, včasih pa tudi odgovarjala njenim hudobnim besedam z mirno in krotko besedo. In tako je ostal v naši hiši ljubi mir, med mano in mačeho pa prijaznost vkljub vsemu zmerjanju in zadiranju. Vidite, kolike dobrote so storili ta častiti starček meni in moji rodovini. Pa da povem, kako se je naprej godilo. Drugi dan zjutraj pride Francelj k nam. Kaj bom tajila? Zdel se mi je lep kakor rožni cvet! Oh, ali se mu je podal mali kastor — klobuček z rožmarinom za trakom in

rudeči svilnati robec okoli vratu in zeleni naprsnik s srebrnimi gumbi! Kako sem zasmehovala prej vsakokrat svoje snubače — zdaj pa mi je zastala sapa in me je oblila rudečica in sem se tresla ko šiba in nisem vedela, kaj bi rekla in kam bi se djala. Francelj mi poda roko, jaz jo podam njemu; Francelj mi ponudi krasen šopek dišečih cvetlic in jaz ga vzamem precej, sama ne vem, kaj mi je prišlo, da se nisem ne branila in ne sramovala. Franceljnu se trese nekaj časa beseda, še bolj pa meni, ali ko postane on srčen in zgovoren, postanem tudi jaz srčna in zgovorna in tako je šlo z eno besedo tudi naprej: Kakršen je bil on, taka sem bila jaz. Po kratkem pomenku sedemo za mizo, prinese se zajtrk, pozneje kosilo, vina pa, kakor je že navada, bokal za bokalom. Ne oče, ne mati, ne brat, ne jaz se nismo mogli odtrgati od tovaršije. Vrstile so se zdravice s pogovori, šale z resnim pomenkovanjem, pripovedke s smehom, nazadnje tudi ples s petjem in petje s plesom. Vsi, kar nas je bilo, smo gledali v Franceljna kakor zamaknjeni. Oh, nemogoče je dopovedati, kako je znal ta fant razveseljevati celo društvo, kako dobro se je počutil človek na njegovi strani. Reči moram, da tako zadovoljna, tako prav od srca židane volje nisem bila, kar pomnim, še nikoli v vsem svojem življenju. Šla je od Franceljna neka posebna prijaznost, kakor gre svetnikom od glave tisto čudno sijanje, znamenje njihove svetosti. Veste, če je le zinil, ali trenil ali namignil z očesom, ali pomajal z glavo, ali vzdignil prst ali roko: vse je pomenilo in naznanilo nam, da pripravlja društvu kako novo prijetno povest — pa če bi bil tudi molčal, bi ga bil gledal človek vedno rad; mesto jezika so govorile umevno vsaj zame že taka

znamenja. Prilizoval se ni nikomur nič, marveč je še rad kaj malo pozabavljal in vendar je znal govoriti nam vsem tako prečudno na srce. Hvalil je tako, da je bil lahko tudi pameten človek njegove hvale vesel, nihče ni mogel reči, da se želi prikupiti, kakor so delali tisti neslani snubači, katere sem tolikokrat zapodila. Včasih je pravil po pol ure same smešnice, da smo se držali kar za trebuh, človek bi rekel, da je ustvarjen kakor nalašč za kakega predpustnega veseljaka, nankrat pa mu je jela teči beseda tako počasno, zmerno, veste, prav: tk, tk, tk, kakor padajo na kamen debele kaplje izpod kapa, kake pol ure po močnem dežju in te počasne, zmerne besede so govorile tako pametne in preišljene reči, da so moj resni oče, vsi navdušeni dvignili kupico na zdravje mlademu modrijanu. Sploh se je pogovarjal tako, kakor da pozna našo rodovino že veliko let; vedel je dobro vse, kaj sliši najrajši ta, kaj oni, in kaj slišimo radi vsi skupaj in kaj zopet bi žalilo mene ali koga družega ali celo tovaršijo. Pa da bi bili slišali, kako lepo je popisoval in hvalil brata Urbana. Rekel je obrnjen proti meni: Verjemi, da je moj brat boljši od vseh fantov naše okolice in tudi veliko boljši, boljšega srca in bolje pameti od mene. Lagal se ni nikoli drugače, ne če bi ga ubil, razun kadar je zagovarjal mene poredneža proti očetu in sosedom, da me je otel zaslužen kazni. Dosti je, če rečem, da ni razžalil nikoli z nobeno besedico ne kakega človeka in tudi živali ne, da je krotek ko golobček ali jagenjček v vsem svojem vedenju, pri delu pa tak junak, da ga ni še nihče došel. Urban je varčen brez skoposti, vesel brez šuma, svoje srce nosi na dlani in za prijatelja bi dal brez pomisleka življenje in dušo. In tako ga je

povzdigoval še dolgo. Ko pa je razlagal, koliko premore oče, se ni bahal kakor drugi. Povedal je vse natančno, koliko je polja, vinogradov in drugih posesti, ali ni zamolčal, katere so slabejše, in katere popolnoma slabe, brez dohodka za hišo.

Rekel je ponosno: Veste, spoštovana družba! Jaz sem prišel snubit za brata, zato vam govorim vse tako odkritosrčno, da mi pozneje nihče ne bo mogel očitati, da sem pobelil, kar je črno in pokladal cekine v skrinjo, ki je prazna.

Oče mu odgovore: Veš Francelj — mi sicer pojedemo, se ve, gledat sami na vaš dom, ali že zdaj sem prepričan, da se bomo pogodili lahko in kmalu. Ti govoriš moško. Tvojim besedam verjamem vse. Že na obrazu se ti bere, da se ne znaš lagati in ne tajiš resnice, če tudi ni prijetna. Kar se tiče mene — tu ti je moja roka. In z očetom vred so mu podali roko tudi mati.

Zdaj me pogledajo oče in se smehljajo: No, kaj pa ti, Francika? Zdaj povej pa ti svojo misel! V obraz mi šine kri, dolgo ne morem ne črkice ziniti, na zadnje se ojunačim in rečem: Veste, oče in mati! Vi ste pametnejši od mene, kar bo vam prav, bo tudi meni prav — in zdaj skočim in planem skozi vrata od sramu, da sem razodela tako očitno glas svojega srca.

Proti večeru pride k nam še več sosednjih deklet in fantov; začeli smo peti in plesati. Jaz sem poslušala le Franceljna — oh, to je bil glas — glas, kakor lepo ubrano zvonjenje, veste, ne zmirom enak, kakor drugih pevcev, ampak visok in zopet nizek in silen in zopet mehak — to se je prelivalo in vrstilo nepre-

homa semtertje tako sladko, tako veselo in zopet žalostno in vedno tako ginljivo, da se je tajalo kar srce v prsih vsem mladim in starim poslušalcem in poslušalkam. Posebno neki tihi, trepetajoči napev mi je šel skozi vse žile in ude, da ga nikdar ne bom pozabila. Ali vam je znano, da se pozna dober človek tudi po petju? Kdor je dober, poje z občutkom, iz globočine svoje duše; kar pomenijo besede, izreka tudi pevčev glas: jezo nad hudobijo, radost nad dobroto, otožnost nad usodo nedolžnega trpina. To je vzrok, zakaj se mi večidel ne dopada cerkveno petje; pesmi so tako svete in mile, ali pevke jih pojo pri nas tako prosto in mrzlo, da se precej vidi, kako malo je v njih tiste pobožnosti, katero dihajo besede. To je tudi vzrok, zakaj me vselej tako neskončno gane slovensko petje naših študentov: Ker izrekajo z navdušenim srcem to, kar govore navdušene besede našega Prešerna in Jenkota.

Pelo se je dolgo in mnogo, še več pa plesalo, ker niso bolele noge nikogar, najmanj pa mene. Za druge nisem marala: moj vedni plesalec je bil snubač. In zopet vam tega plesa ne morem popisati. Kako mrtvo in leseno se mi je zdelo, da se gibljejo proti nama drugi! Ne samo noge, ves život mi je prešinilo neko novo čudno življenje, kakor ogenj in blisk. Poskakovala in vrtela sem se ž njim po hiši ali pa tudi na enem mestu ob njegovi roki tako urno, kakor da bi bila vso težo izgubila in ne zmirom po stari privajeni šegi, ampak večidel na nove načine, katerih nisem nikoli videla, pa jih vendar zdaj naenkrat tako dobro poznala ob strani svojega plesalca. Prevzelo me je tako veselje, taka zamaknjenost, da bi bila plesala s Franceljnom brez truda do polnoči in tudi do belega dne

venomer naprej, ko bi naju ne bila včasih opomnila ma-
čeha, da ponehava in si oddahneva. Slišite, zdaj še le
je človek moral videti Franceljna, kakšen da je bil
ugret od dobre volje, vina, petja in plesa! Ob krajih
lica se mu je razlilo, veste, pravo belo mleko in sredi
mleka je plavala prava živa kri in po bradi in obrazu
so se mu udirale semtertje preljubke, majhne jamice,
da so vsa dekleta kar obstajala in molče strmela v to
lepoto mojega svaka. Ali pa veste, kaj mi je hodilo po
vsakem plesu na misel? Tista Prešernova pesem o po-
vodnjem možu in njegovem plesanju z Uršiko in še
vem, kaka groza me je obhajala ob tej misli. — Dru-
štvo se je razšlo še le s petelinjim petjem. Imela sem
tisto noč prelepe, ali prazne sanje: da grem k poroki
s Franceljnom, ne z Urbanom. Drugi dan se peljemo
na zajtrk v bližnjo vas, tri četrt ure od nas. Ker je
bil saninec slab, smo vzeli voz. Pot gre čez več malih
ali strmih klancev. Pod vsakim smo šli z voza, ali
tudi hodilo se je težko, ker je drselo. Da ne padem,
sem se držala Franceljna. Ko pridemo tako do neke
postranske ceste, zavriskne Francelj, me vzdigne in se
napoti z mano na desno. Ko ga vprašam, kam me
nese, pravi: domu — in je tekel z mano dober streljaj
po stranskem potu naprej. Spravil me je bil tako čisto
iz uma, da ne bi bila klicala na pomoč, če bi me bil
nesel res proti Prečini. Tovaršija gleda za nama. Oče
se smejejo na vse grlo in vpijejo: To je dobro zna-
menje, vidim, da gre rada, le naprej! naprej! in veste,
bila sem tako neumna, da se nisem nič veselila, ko se
Francelj spet obrne in me nese k vozu nazaj. Prera-
dostno smo tako preživeli tudi drugi dan in drugi
večer. Tretji dan je šel Francelj zopet proti svoji do-

mačiji z očetovo in materino obljubo, da pridemo čez osem dni na ogled.

Čez osem dni pridemo. Kraj se mi je zdel kaj pust, tudi Šalčeva hiša nekako neprijazna in prazna proti naši. In Urbana sem se celo ustrašila. Ali vse neprijetne občutke je pomiril in pogladil Francelj. Ko mi je začel razkazovati hišo in hrame, polje in gozde, se mi je naenkrat videlo vse tako domače, lepo in prilično, da si nisem mogla želeti ne goršega kraja, ne bolj založenega stanovanja. Dejal mi je: Vidiš, pod tem drevsom nam boš pogrinjala po leti mizo, na oni travnik boš nosila nam koscem južino, v oni hosti bomo skupaj grabili listje, tam v tisti beli zidanici v gori ti bom nazdravljajal s polno kupico domače starine, ko bomo obhajali veselo trgatev. In tako mi je pravil še veliko družega in jaz sem ga poslušala in pozabila, gledajoč mu v prijazne oči, svoj dom in ozko dolino naše Krke in očeta in brata in neskončno nesrečno bi se bila čutila, ko bi se bila ženitev razdrila. Moj oče in Šalec sta se hitro pogodila, oče so videli, da se Francelj ne samo ni lagal, ampak da je povedal raje premalo ko preveč. Začne se gostija. Jaz sem sedela poleg Franceljna. Proti večeru me sredi pomenka kar naenkrat prav prijazno pogleda in objame: Kaj ne, Francika, da hočeš biti naša nevesta, moja preljuba svakinja in sestra. In jaz odgovorim: Iz srca rada hočem biti vse, kar ti želiš — tvoja volja je moja volja. Te besede sliši sosed in naznani družbi mojo zadovoljnost. Vsi se vzdignejo in izpijo polne kupice na zdravje moje in mojega ženina Urbana. Vidite, tako sem postala, oh! nevesta moža, ki mi ni bil povšeči čisto nič in sem mu dala besedo in prstan, samo zato, da iz-

polnim Franceljnu željo. Tisti dan je bil konec moje sreče in začetek moje nesreče. Svaka nisem pozneje nič več videla, že drugi teden je moral odriniti v vojake, poroko in svatbo smo tedaj opravili brez njega. In tako sem zdaj jetnica, zame ni nobene pomoči, razun če se me usmili smrt. Oh! to peče — to je strašno!

Ko začnem Urbana hvaliti, mi seže v besedo: „Pustite to! Naj bo dober kolikor hoče, zame ni, pa ni in ne bode nikoli. Že ime mu je tako grdo, v obrazu nima ne kaplje krvi, vrat pa je, le pogledjte malo, tako čudno dolg in noge kakor dva kola; še v kolenih se ne pregibljejo. Najini otroci bodo prave pokveke, če jih bova kaj imela?“ Tožbe ji nisem hotel pobijati, če ravno je bila krivična, kajti je moral priznati Urbana vsak za čednega in postavnega moža. Sam v sebi sem dejal: Za vse drugo bi lahko bilo; tebi, sirota, dohaja vsa nesreča in ti preti še večja nevarnost od ljubljene svaka. Bog in angelj varuh naj te podpirata, da v tej strašni izkušnji ne omahneš. Naenkrat se domislim in rečem: Ne zamerite, Francika! Kakor slišim in to je naravno, da žali vašega moža najbolj to, da ga za nobeno reč nič ne vprašate in ne prosite. Kaj, ko bi mu naredili to veselje in mu rekli, kadar pojedete k izpovedi, da vas popelje k gospodu Jožefu. Franica me pogleda čudno debelo, mi stisne roko in pravi: Saj res, imate prav. Prema-gala se bom in prosila Urbana precej jutri. Moj izpovednik ostanejo moj dosedanji duhovni oče, blagi go-spod Jožef.

Ko se razidemo, je bilo že prepozno za povratek v Bršlin. Prenočil sem v krčmi. Razgovor s Franciko

me je tako zanimal, da sem zaspal še le proti dnevju. Premišljeval sem prevago slavjanske rodbine in zadruge nad osebnostjo. Spominjal sem se narodnih pesmi, v katerih se zaljubi deklica v junaka, ki ima že drugo ženo ali ljubo in poslušna rada njegovo ponudbo, da vzame za moža mesto njega njegovega brata ali pobratima. Veseli jo in dela srečno že to, da jo bo vezala z ljubljencem vsaj sveta rodovinska vez, če je srčna ne sme in ne more. Spomnil sem se več primerljajev na Dolenjskem, da je mladenič prosil milico, ki je bila podarila svoje srce že drugemu, naj mu nakloni svojo sestro, da ju bo združila vsaj sva-kovščina, ker ju zakon ne more.

Večkrat sem prašal znance in sosede Šalčeve za nevesto. Od konca so migali z ramami, sčasoma so jeli govoriti, da se je udala in živi z Urbanom v najlepšem miru in prijaznosti. Večkrat sem jo videl od daleč, ali dolgo ni nanesla tako prilika, da bi se mogel z njo pomenkovati. Franceljna — to je bila največa sreča in prava previdnost božja — niso pustili več ko dve leti domu. Po prihodu se je kmalu seznanil z bogato vdovo in se drži zdaj marsikaterikrat čmerno pod nepričakovano težo svojega zakonskega jarma. Tudi stari Šalec bi se rad oženil, ali bo ostal samec, ker išče lepe, mlade in bogate. Ko grem čez dolgo časa zopet enkrat mimo njegove hiše na Toplice, je sedela zornolična Franica zunaj na trati in se igrala z živim, prezalim detetom. Jaz jo pozdravim, pokažem otroka in pravim: Želim srečo — vaš strah je bil prazen. Ona me razume in se nasmeje: Kaj še niste pozabili najinega pogovora? Jaz: Prav iz srca me veseli, da ste zdaj zadovoljni. Ona: Hvala

Bogu, zdaj je vse dobro, kolikor more biti človeku na tem svetu dobro. Ali pa veste, kdo me je tako zopet utolažil in razveselil? Nobeden drugi, ko angelj v človeški podobi, moj izpovednik gospod Jožef. Bog daj svoj nebeški raj njegovi duši! Pred dvema mesecema smo ga zagrebli.

Pepe Dolar.

V naših gimnazijah se uči kaj malo koristnega in za življenje potrebnega. To je bil vzrok, da je petošolec Pepe Dolar po očetovi smrti obesil študije na kljuko in šel domu. Storil je to še ravno o pravem času. Če bi bil tlačil nevarne šolske klopi le dve leti dalje, bi se bil navzel na njih brez dvombe domišljije, da bogve kaj je in koliko zna in potem bi bil izgubljen za kmetijo in za dejansko življenje sploh.

Pepe je imel še dva mlajša brata, ali varčni oče je zapustil toliko imetka, da so lahko vsi trije ne le prehranili se, ampak pozneje tudi oženili in žive z rodovinami še dan današnji v precej veliki obilnosti pozemeljskega blaga.

Sosedje so strašno zasmehovali Pepeta, videči ga pri kmečkem delu tako nevednega in okornega in mu dali poleg nečedne dolenjske navade razne pridevke, n. pr.: Štifletelj, suknjica, košamadinar, pater gvardjan i. t. d. Pa poslednja beseda se ga je tako prijela, da ga nisem slišal v celi soseščini nikoli drugače imenovati ko patra gvardjana. Vrli Pepe pa je namenil za trdno sam v sebi, da mora osramotiti svoje zabavljivce.

Dobro je opazoval, kako kmétijo sloveči gospodarji njegove okolice, rad je poslušal njihove modre svete, včasih si je iskal pravil in pomoči tudi v naših Novicah in gospodarskih bukvah. In res je že v dveh letih prekosil vse vaščane. Nikjer nisem videl lepše živine ko pri Dolarjevih in gnoj so znali napravljati oni edini v celi vasi. Sosedje so se kako leto še kaj norčevali, sčasoma so mu začeli zavidati in ga spoštovati. Starejši kmetje so govorili: Mladi Dolar lahko izdeluje; zna brati, pisati, računati, razume davkarske bukve in dopise in spise vsake gosposke; njega gospoda ne more tako slepariti kakor nas — pa priden je res tudi zraven in veliko je tudi to vredno, da poprašuje izkušene kmete, kako je treba eno in drugo reč narediti in zonegáviti. Te pridnosti in razumnosti Pepetove se ni nihče bolj veselil, ko njegov leni jerob, ker mu ni bilo treba imeti z Dolarjevimi otroci nobene sitnosti, nič tiste brige, potov in drugih težav, ki grene življenje vestnemu oskrbniku. Edino breme, ki ga je nosil jerob, bile so službene oblike, delal in gospodaril pa je Pepe in to je bilo dobro na vse plati.

Dopolnil je Dolar že 19. leto, ko se z njim seznanim. Prišel je večkrat v našo hišo in dal rad za kak polič vina, ker zares praktični ljudje niso bili še nikdar skopuhi. Priljubil se mi je precej radi zdrave pameti, katero je razodevala vsaka beseda tega mladeniča. Gimnazijo je zaničeval proti meni na vso moč in obžaloval, da je izgubil v njej toliko zlatih let. To delajo sicer le nemarni dijaki. Ali Pepe je pošteno izvršil šolo za šolo, bil je štet vedno med najpridnejše in npravnejše učence. Še bolj čudno se mi je zdelo to, da posnema vkljub temu preziranju tako natanko

šolski red v svojih gospodarskih in zasebnih opravilih. Kakor je prinašal prej svoje naloge v ponedeljek ali četrtek, tako se tudi zdaj ni lotil z lepo kakega večjega dela kak drug dan, kakor v ponedeljek ali četrtek. Kadar je komu kaj posodil, se je moralo vrniti natanko čez dva meseca, kakor da je poslal denar na počitnice. V nedeljo je hodil tudi zdaj k dijaški maši. Kateheta mu je nadomestoval župnik domače fare. V vseh rečeh mu je hotel storiti vse po volji, prav videlo se je, kako hrepeni po njegovi pohvali in zadovoljnosti. Tisto pokornost, v kateri je živel prej proti učiteljem, je zdaj izkazoval političnemu in celo občinskemu glavarju. Prvi dan, ko je čas prišel, je prinesel svoje davke v uradnico, kakor da si hoče pridobiti kak prvi red z odliko. Doma in okoli doma je delal od rane zore do trdne noči, na kaki daljni njivi ali v gozdu ali v vinogradu pa malokdaj več ko pet ur, kakor da hodi tja v šolo. Pepe je bil lep fant: čvrste postave, belih lic, okroglega obraza in živih, prav posebno ljubkih oči in vendar ni skušal sreče pri dekletih. Ko se bolje spoznava, ga vprašam, če si še ni našel ljubice in neveste. Odgovori mi, da se bo moral na vsak način kmalu oženiti, ker hiša potrebuje gospodinjo. In ženi da se ne bo drugače, ko iz ljubezni. Toda ljubiti je treba pametno; preden se izbere milica, se mora dobro premisliti in pretehtati, če se bo moglo z njo živeti ali ne. Naprej naj stopa suhi razum, še le za njim naj prikoraka srce. Kadar izvoli razum, potem šele naj trka in razbija zaljubljeno srce, kolikor le hoče in more. Tako, vidite, mislim jaz ljubiti, tako se mislim ženiti jaz. Drugi, ki so delali drugače, so se še vselej kesali in to je prav, kajti

tisti, kogar ne vodi v tako važni reči razum, ni vreden nikdar boljše usode. Jaz sem se smejal takim besedam in sem dejal: To bi bilo vse kaj prav in dobro, napotje dela samo ta neprilika, da se zbudi srce dostikrat, ko še razum trdno spi, da srce ne vpraša nikoli razuma, ali bi ljubilo ali ne in če se uname med njima borba, ostane na borišču po navadi razum mrtev in srce dirja s človekom naprej, in mu ni mar, če ga zapelje in trešči v brezdno pogube.

Dolar me posluša, se smehlja in si obrezuje nohtove: Pa dobro, vi ste morda dvajset let starejši od mene, toda prepričali se bodete, da imam prav jaz, ne vi. Čez dve leti bova o tem zopet govorila. Ta bi bila lepa, da bi jaz ne mogel mojstrovati te male stvarce, srca. — In za realista rojeni fant se res ni hvalil. Vredno je tedaj poslušati, kako je ljubil, kako se ženil.

Nekoliko mesecev po tem pomenku se je vedelo že po celi fari, da zalezuje Pepe Čopovo Matildo. Ker bi se utegnilo kakemu Gorenjcu to ime čudno zdeti, moram opomniti, da dajejo tudi kmečki Dolenjci otrokom radi „gosposka“ imena. Čopova hiša stoji pod Kačjoritjo blizo velike ceste, na majhni višavi sredi sadnega drevja. Šteje se med premožne. Če vprašaš za njo ljudi, se boš čudil, da se menijo o nji nekako nerado, z nejevoljo. To mrzost si je nakopal stari Čop s tem, da je spadal pred letom 1848. med grajske „podrepnike“. Ali veste pomen te besede? Podrepnike je imenoval narod kmete, ki so držali iz sebičnosti z grajsko gospodo. Sploh je znano, kako grozovito so naši kmetje graščake sovražili in preklinjali. Podrepnik ni zinil nikoli žal besede zoper njih, marveč jih je hvalil in povzdigoval do nebes v obraz in za hrbtom. Pogostoma

je zahajal v grad in povedal, kje in kdo je naredil gospodu kako škodo na polju, v hosti ali na travniku, kdo je dal premalo desetine, kdo utajil kako mlado živinče, kateri uradnik daje kmetom potuho, kateri grajski pisar ali služabnik je skrivaj porazumljen s podložniki, kdo je ustrelil brez privoljenja kako divjačino, kdo kmete šunta in punta, kdo zabavlja zoper gospodo i. t. d. Podrepniki so bili tedaj grajski vohuni, ki so šli graščakom v vseh rečeh na roko, kmetom pa delali v vseh rečeh sitnosti, nadlego in škodo. Graščak se je mogel zanesti na nje bolj ko na svoje uradnike, njihovim ovadam je vselej verjel, uradniškim ne. V denarju za svojo ostudno službo niso prejeli sicer nobene plače, ali graščak jih je, se ve, odškodoval in nadaril na drug način. Postavljal jih je n. pr. za župane, je osvobajal njihove sinove vojaščine, jim posojal v sili denar brez obresti, jim prodajal žito ceneje ko drugim. Kmetje so črtili podrepnike še hujše ko graščake, ali so se malo brigali. Podrepnik, če je bil le količkaj prekanjen in varčen, si je lahko opomogel, marsikateri je tudi obogatel. Ta rod l. 1848. ni popolnoma izumrl, le poleg okolnosti se je izpremenil. Podrepniki ovajajo še zdaj kmete, kadar poseka kdo kako drevo v grajski hosti ali sploh če naredi kak drug kvar na grajski zemlji. Ali najbolj pa se prilizujejo zdaj cesarskim uradnijam, za marsikaterega govore kmetje, da se je zaradi njega davek povišal, ker je potrdil in pričal, da je to in to polje prav dobro, če ravno bi moralo spadati v tretji red. O delitvi host in spašnikov da glasujejo podrepniki ne za kmečko korist, ampak tako, da se prikupijo gospodi. O volitvah za deželni zbor se kažejo za nemškutarje in obrekujejo

in tožijo narodnjake, v najnovejši čas so jeli prežati in paziti posebno na duhovnike in njihove pridige. Tak mož je bil tedaj Čop, s tem razločkom, da je pobožen in za noben denar na svetu ne bi ovadil prečinskega župnika ali kapelana. V tem se mu mora potrditi, da je poštenjak. Nemškutarju ne bi dal nikoli svojega glasu, ker voli vselej tistega, ki ga volijo domoljubni duhovniki. Ta edina reč nas more z njim nekoliko sprijazniti. Sicer si je pridobil svoje lepo premoženje prav po tistih ravnih in krivih potih kakor vsi podrepniki. Ljudje ga sovražijo in zaničujejo še dan današnji, zato se jih ogiblje, ne zahaja v nobeno krčmo, nima razun svoje rodovine nobenega prijatelja. Samo v grad hodi še zdaj rad pomagat, kadar je treba n. pr. kako živino zaklati, kupiti ali prodati ali osnažiti vodnjak, popraviti streho ali kaj družega. In gospoda ga po pravici rada ima, ker ji opravi vsako reč urno, natančno in pošteno. Čopovka prodaja mleko v mesto, in da se gospodi bolj prikupi, ima navado, da povabi poleti večkrat otroke svojih kupcev na smetano, skuto, kislo mleko in sirovo maslo. Razun teh malih gospodičin in gospodičkov in njihovih varhinj vidi človek le redkokdaj v Čopovi hiši kakega tujca ali vaščana. Ljudje beže od nje samo zaradi Čopa, ne pa tudi zaradi njegove rodbine. Čopovko spoštuje cela sosesčina kot skrbno gospodinjo, dobro mater in pošteno ženo. Tudi o Matildi in njeni sestri se govori z veliko hvalo, da sta najpridnejši v vasi. Kakor se menijo sosede prav rade z materjo, tako občujejo z njima dvema v srčni prijaznosti vsa dekleta, ki ju poznajo in marsikateri fant je pogledal že s hrepenenjem na

Čopovo hišo in peljal iz srca rad eno njiju na svoj dom za nevesto.

Zdaj vidimo, da se je zaljubil Pepe, kakor je rekel, pametno, to je: z razumom. Tudi Matildino srce se je kmalu omečilo. Mnogokrat sem ju srečal, ko sta šla skupaj v cerkev, iz cerkve na kak shod ali pa tržne dni v mesto. Ljubila sta se pred vsemi ljudmi in nihče ni godrnjal, da dajeta kako pohujšanje. Še tercijalke niso klepetale družega kakor k večemu: Ovbe! naj bi se že enkrat vzela. Preklja komaj čaka, da bi šarila po Dolarjevi bajti in pater gvardjan pa tudi potrebuje babe, da ga bo čedila; drugače se mu bodo še uši zaredile, če jih že nima. — Pepe je bil iz dobre hiše, gruntarski sin in sam gruntar, Matilda pa tudi iz dobre hiše, tudi gruntarska hči: to, se zdi vsem, je že kakor nalašč ustvarjeno eno za družega. Poleg dolenskega mišljenja imajo samo taki, trdno stoječi kmetje nekako pravico ljubiti se, to se pravi, če se ne vleče predolgo.

Ne predolgo! O, kdor ljubi z razumom, se mu ne mudi nič z zakonom. Pepe je vedel do sedaj samo tri začetne reči: kaka je Matildina postava in obraz, da jo ljubi in da ljubi tudi ona njega. Matilda je bila v obraz črnkasta, života gorenjskega: čvrstega in nerodnega. Vsakemu so se dopadali temni, gosti lasje, nobenemu pa ne njene sive, nekoliko meglene oči. Gotovo je, da se je priljubila na vso moč Pepetu, če ravno bi lahko dobil veliko večo krasotico. To je bilo tedaj vse dobro in v redu. Ali kaj pa dota? Govorilo se je res sploh, da bo imela 600 goldinarjev. To je že nekaj denarja, brez dvombe, ali noben poseben „maček“, nobena „terna“. Za doto se mora šteti ne

le to, kar dobi nevesta precej, ampak tudi to, koliko po priliki jo čaka po smrti njenih roditeljev. Treba je pametnemu ženinu misliti tudi znanprej, ne le za zdaj, za otroke, ne le zase. Na vsak način se mora tedaj poizvedeti za celo premoženje Čopovo. Ako ni zadolženo, bo sčasoma padlo veliko več ko teh 600. Če pa pokrivajo dolgovi imetek, pa se ta ljubezen še zmirom lahko razdere in poišče kaj boljšega. Tako je računal razumni Pepe in to je bil vzrok, zakaj je govoril z milico samo o ljubezni, o zakonu pa ne črhnil besedice. Da se iznebi glavne brige, se napoti v mesto k pisarju Gladu. Obljubi mu pet goldinarjev, ako mu najde v uradnih pismih in izpiše, prvo: koliko plačuje Čop davkov in priklade, drugo: koliko oralov obsegajo njegove posesti, polje posebej, hosta posebej in vinogradi posebej, tretje: koliko dolga je na te posesti vknjiženega in četrto, po mogočnosti tudi to: za koliko se je dal vknjižiti Čop na druge kmetije, hiše ali poslopja. Pisar Glad je precej pripravljen to storiti, prosi Pepeta samo to, da naj molči ko grob in mu veli, da naj se oglasi zopet čez 14 dni. Pepe gre od Glada naravnost k pisarju Lakoti in se pogodi na enak način z njim, nazadnje pa še k dnevnikarju pri politični uradniji, k gospodu Hunger-ju z ravno takim namenom in z ravno tisto obljubo 5 goldinarjev za zaželjene spiske. Pepe je bil prepričan, da je napravil vse to jako modro, ker je laglje izvedeti pravo resnico od treh, nego od enega; čez 14 dni pa je videl, da se je ukanil. Pisarji morda še nič iskali niso, morda tudi niso imeli prilike: Glad je dokazal z izmišljenimi številkami, da je Čop zadolžen čez glavo in da nima prav za prav nič premoženja, kar se ni moglo verjeti.

Lakota je našel vse to prav narobe, da spada Čop med največe bogatine, da plačuje davka brez priklade skoraj 200 gld. in druge take čenče. Hunger se je držal nekake srede; izkazal je, da ima Čop precej imetka, pa tudi precej dolga, vinograda pa nobenega, kar je bila očitna laž. Pepe škriplje z zobmi, plača kar je obljubil in gre k staremu uradniku Žejniku, prašat za svet. Žejnik se strašno smeje, da je mogel Dolar takim sleparjem kaj zaupati. Vidi se, da je prav novinec v teh rečeh. Oni mu ne bo napravljaj nobenih spiskov ali izpiskov, ampak mu bo pokazal uradne izkaze in bukve, da lahko sam bere in se prepriča. On že ve, kako bo prišel v tiste skrinje in omare, kjer leže; znan je z vsemi uradniki in dober tudi s prvaki med njimi. *S prošnjo in lepo besedo bo dobil največ, nekaj pa tudi, kakor se bo dalo.* Ali izpod 10 goldinarjev se ne more lotiti te sitnosti, 5 goldinarjev mora biti precej na roko. Pepe zdihne, izreče svojo zadovoljnost in odšteje Žejniku zahtevane goldinarje. Odslej je zahajal v mesto vsak teden po dvakrat, prašat, če se je kaj dobilo in ni zahajal zastonj. Kar je Žejnik obetal, je tudi izpolnil. Pepe je bral s svojimi očmi, da plača Čop okoli 80 gold. davka s prikladami; njegove posesti da imajo mere 18 oralov in nekaj sežnjev, čez tri orale je samo vinogradov, videl je, da ima pri nekem Založanu 250 goldinarjev izposojenih in na njegovo hišo vknjiženih, nikjer pa se ni moglo najti, da bi bil Čop sam komu drugemu kaj dolžan. Te številke so neskončno razveselile Pepeta in so pomirile vsaj na pol njegovo stiskano dušo. Njegova ljubezen, ki je gorela prej le po malem, se je zdaj razvnela v visok, pokajoč plamen, srce je trkalo desetkrat ži-

veje in močnejše, če ravno še ne toliko, kolikor bi moglo. Zdaj še le izpregovori Matildi važno vprašanje: Srček, ali bi hotela biti ti moja preljuba nevesta in ženica? Matilda se začudi, kaj jo to vpraša in pravi: „I, se ve, kaj si pa čakal, da mi nisi tega že prej rekel? Ali veš, to se mora narediti zdaj kmalu, zdaj precej.“ Matilda steče na to proti domu, povedat veselo novico materi in prijateljicam. Pepe pa se smeje nekako zvito, maje z glavo in si misli: Čakaj še malo, moja tičica, se nisem prenažil do zdaj, se mislim še manj zanaprej. Pamet, fant! pamet do konca, naj ne govori nihče, da se kesa Dolarjev sinček! Še tisti teden je prišel z bratoma k Čopu in snubil hčer. Z velikim veseljem privoli oče, še z večjim pa mati, v kateri je kar srce igralo, da dobi tako umnega in brhkega zeta. Z ostrim očesom opazuje to radost Pepe in ko pride pomenek na doto, jame pritiskati s sladko besedo Matildino mamico, da bi k 600 še ona iz svojega kaj privrgla. In ona mu poda roko in reče moško: No, ker si ti, naj bo. Za mleko dobim vsako leto po 50 goldinarjev, kar bom iztržila skoz 4 leta zdaj za naprej, bom dala tudi vama in če prej umrjem, pa imejta obe kravi. Za poroko se dogovore, da bo še le predpustom, čez osem mesecev. Matildi, ki je povabila nanjo že več prijateljic, se je to zdelo tako dolgo, da je na ves glas zajokala, ali Pepe se ni dal preprostiti; rekel je, da mora prej pozidati, potesati in popraviti to in ono v hiši in na poslopijih in se sploh dobro pripraviti za svoj bodoči stan, da najde nevesta vse v redu in kakor gre. Staremu Čopu se je to zdelo jako modro, kajti on sam se je pripravljajl za svoj zakon iz ravno takega vzroka še mnogo dalje, cela tri leta.

Svoj pravi namen s tem odlašanjem je Pepe zamolčal. Njegove preiskave in poizvedbe niso bile še dovršene, hotel je še dalje slediti in vohati. Srce mu je res korakalo za razumom.

V Dolarjevi hiši sta živeli razun treh bratov tudi njihova dobra stara teta Meta in sestričina Anka. Težko je uganiti, katera teh dveh ženic je bolj zaljubljena v Pepeta. Obe sta enako pripravljeni, izpolniti mu vsako željo, še predno jo izreče. In kako mu ne bi hotele iti na roko zdaj, v tako važni spremembi njegovega življenja! To je Pepe dobro vedel in še bolje porabil. Teti reče: Slišite vi, moja druga mati, kaj ne, da mi ne bodete odrekli, kar vas prosim. Ženitev je lahka ali nevarna reč; lahko se pade in ulomi vrat, ako se ne premisli dobro vsak korak. Čopovi ljudje so mi po volji, ali popolnoma jih ne poznam. Dajte, pomagajte mi! Začnite zahajati bolj pogostoma k njim, sprijaznite se z mojo bodočo taščo — ker je zgovorna žena, ne bo stalo bog ve koliko truda. Ali izprašajte tudi druge ljudi, ki poznajo Čopovo hišo. Poizvedite mi, če ni morda kaj dosti skrivnega, nevknjiženega dolga na hiši in če morda tudi Čopovi nimajo pri ljudeh kaj denarja na posojilu, za katerega ne ve gosposka; če se ne nahaja v shrambah morebiti kaj gotovega, ali pa srebrnine in zlatnine in drugih takih reči. Sestričino prosi pa še za večo, bolj imenitno reč, ona bi morala spoznati natanko njegovo nevesto, če ni morda skrivna pijanka ali sladkojednica, ki si kupuje v mestu cukrer, kavo, salame, gosposki sir in druge take drage potrate in sploh bi po njej izvedel rad vse navade in razvade svoje sladke Matildke. Zato je rekel Čopovski, da bo poslal k njej Anko, češ, da se bo naučila pri njej bolje

delati, da bo videla, kaj Matilda hoče in kaj neče, da ji bo laglje pomagala, stregla in služila pri Dolarjevih in da ne pride kak prepir v hišo, če bi ona iz nevednosti ne pogodila volje nevestine. Priprosti Čopovki bi se Pepe z nobeno rečjo ne bil mogel tako prikupiti ko s to prošnjo. Bilo je tako uganjeno, da bo služila Anka vsaj dva meseca pri Čopovih. Teta in sestrična sta pohvalili na vso moč to previdnost Pepetovo in se lotili radovoljno kar precej svojega posla. Boljših vohunov ne bi si bil ženin mogel najti na celem svetu. Opazovali sta tako, da noben človek ne bi bil mogel zaslediti in uganiti pravega namena njunega govorjenja in delovanja. Zato pa je bil tudi vspeh tako odlično sijajen. Teta je izvedela iz gotovih virov, da ima Čop izposojenih brez intabulacije še celih 300 goldinarjev, on sam pa nikjer ne krajcarja dolga; 10 srebrnih žlic, zlato uro in 20 cekinov je videla sama, ker ji ni prikrivala Čopovka nobene reči, še več pa je bilo vredno nekaj družega. Čop je imel brez vednosti kake gosposke vinograd, na katerem se pridela o srednjih letinah po 40 veder, ne cvička lipine, ampak žlahtne beline. Dobil ga je v last tako, da je plačal zanj prejšnjemu gospodarju Tonicu 350 goldinarjev, Tonic pa je dal njemu ključ od zidanice in davkarske bukvice. Davki se plačujejo kakor prej na Tonicovo ime, gospodar je pa Čop. O, če bi gospoda to vedela, bi bile sitnosti, za prepis bi bilo treba precej odšteti bogve koliko, zraven bi prišla še huda kazen. Ali kmet je molčeč in si tako lepo pod roko prodajajo in se varujejo nepotrebnih stroškov. — Ankino naznanilo je bilo precej avšasto, ali je razveselilo Pepeta še bolj ko Metino: Pazila sem nanjo po dnevu in po noči, kar

mi je bilo mogoče, ker sva spali v eni izbi. Z deklami je Matilda dobra ko duša in proti očetu in materi se tudi ne zadira, kakor toliko drugih smrkolink. Dela rada vse, ali meni se zdi, da razume mnogo bolj poljska opravila, kakor rez, vez in kop v nogradih, obrezovati še pravzaprav ne zna. Vstaja prav zgodaj, precej za materjo, dekla mi je pravila, da je še po zimi vselej ob petih po koncu. Je rada krompir, kašo, močnik, zelje, sočivje, boba in ješprena pa ne, kakor tudi mi ne maramo nič za te reči. Vina zjutraj ni še pila nikoli, popoldne ga vsak dan po eno kupico, včasih tudi po dve, več pa nikoli ne, ker ni navajena in bi jo prehudo bolela glava. Kofek ljubi, ali ne nadenja šobe, če ga ni. Toda ustregel ji boš močno s tem, da ji ga boš kupil včasih kak funtek. Je že tako, mladi rod liže rad take sladkarije, pa saj se jih ne branimo tudi starejši, bog, če jih dobomo. Skrivaj si ne kupuje v mestu nič, preiskala in prebrskala sem vse, se ve tako da me nihče ni videl: njeno posteljo, police, lonce, skleda, vreče, slamo pod streho, večkrat sem ji šla gledat tudi v skrinjo, ali nikoli in nikjer nisem našla kaj skritega, ne vina, ne mesa, ne sira, nobene sladkarije. Zdaj pa še to, kar mi ni bilo povšeči. Matilda mora biti strašno učena, ima šest bukev in zna brati vseh šest, tega pa ne verjame, da so coprnice. Zastonj sem ji pravila, da poznam eno sama, našo sosedo Brezarico; baba nam bo delala dosti kvara, ker se je nevesta ne bo varovala. V spanju Matilda včasih govori, kar ni lepo: večkrat sem jo slišala, da te je klicala z imenom: Pepe, Pepe! Še grje pa je, da včasih tudi smrči, skoraj tako glasno kakor ti. Zdaj pa veš, kakšna je tvoja Matilda. Kar sem vedela, sem ti po-

vedala. Sam Bog mi je za pričo, da nisem nič zamolčala.

Po teh naznanilih odlegne Pepetu skoraj popolnoma. Prvi ponedeljek se napoti v farno vas, prašat in prosit še gospoda župnika za mnenje in svet. Gospod ga sprejme prijazno, se z njim zapre in pomenkuje celo popoldne o namenjeni ženitvi. Vspeh tega razgovora je moral biti dovoljen; kajti mi je priznal ženin sam, da je zdaj še le dal svojemu srcu prostost, da trka in razbija, kolikor le hoče in more. Že je nastopila zima, ustanovljeni rok se približuje. Pepe gre po božiču k Čopovim, prosi vse, da sedejo in ga pazljivo poslušajo: Moji preljubi prijatelji! Našo ženitev smo pametno začeli, treba je, da jo tako pametno tudi dovršimo. Ves svet zasmehuje in zasramuje nas Slovence, da si naklanjamo o svatbah toliko nepotrebnih, strašnih stroškov. Čemu da nam traja po celi teden, ali vsaj po štiri dni to pijančevanje, ta hrup in nemir brez resničnega veselja? Čas je, da se naredi nova, modrejša navada. Povabimo samo najbližjo žlahto, opravimo vse v en dan, zjutraj naj bo pri vas zajtrk in kosilo, popoldne v naši hiši južina in večerja. Če povabimo še grajskega gospoda Springerja in oskrbnika Višarja, nam ljudje ne bodo mogli zameriti naše zmernosti in varčnosti, ker vedo, da gospoda na svatbi ne trpi šuma in ne dela potrate, tudi če se sama ženi. Otroci bodo dobili štruco, da je bodo siti in fante vaše in naše vasi bom umiril s tem, da bom kupil vsakim po dva ali tri vedra vina. Naj ga pijo in se veselijo z njim kjer koli hočejo, da le ne delajo nam nadleže. Babe seve bodo regljale in lajale na našo skopost, tudi bedaki bodo kričali, ali takim ljudem ne bi ustregli nikoli, ne bi

zavezali jezika, če bi svatovali tudi celi mesec. Vsi razumni moške in žene pa bodo pohvalili našo svatovščino in samo taki glasovi imajo pravo veljavo.“ — Stari Čop izreče precej svojo neskončno zadovoljnost in radost in Čopovka se čudi, odkod je došla zetu tolika modrost. Samo Matilda se je nekaj časa držala kisko, ker se je že tako dolgo veselila, kako bo ta dan zbrala okoli sebe vse svoje prijateljice, in se z njimi sladko pomenkovala, šalila in pela in se radovala z njimi vred na plesišču pri mestni godbi in kako bo nazadnje jemala od njih slovo in se z njimi jokala. Potolažilo jo je najbolj to, da prideta na njeno svatbo tako imenitna gospoda, kot Springer in Višar. Slovo od vrstnic je preložila na drugi čas in boljšo priliko.

Pisma se naredi; poroka mine; začne se zmerna svatba pri Čopovih. Gnadljivi Springer priskaklja s smehom v družbo, poln dobre nade, da raste tu morda tudi zanj kaka cvetlica. Vtaktivši steklo na oko opazuje pohotno najprej nevesto, potem dve mladi družici, pa se kmalu namrdne, nazdravi ženinu in nevesti, popije dve kupici in čez poldrugo uro odide z izgovorom, da ga čakajo doma prijatelji. Višar je ostal ves dan, nekaj zato, ker je rad zastonj dobro jedel in pil, še bolj pa, ker je imel tako lepo priliko, obrekovati svojega gospoda in dobrotnika. Sicer se je vršila svatba popolnoma tako, kakor je bilo uganjeno. Ob enajstih zvečer so se bili že svatje poslovili in razšli. —

Pepe Dolar je dokazal, da zna res ljubiti najprej z razumom, potem še le s srcem. Z Matildo živi v presrčni ljubezni in edinosti. Rodovina se jima množi

od leta do leta, ali ni strahu, ker raste z rodovino
tudi premoženje. Otroci tega sveta: realisti, korakajo
do zaželjenega konca premišljeno, varno in tedaj tudi
vspešno. Idealistom se ne da lahko sreča uloviti in
vendar ne bi menjali z ónimi ne do konca vekov.

Žlahta.

Enkrat prašam krčmarico Lenko, če tudi ona kaj ve, kar se tolikokrat sliši, da so se zadnjih 15 ali 20 let dekleta tako izpremenila in popačila. Zgovorna žena mi odkritosrčno pove to in marsikaj drugega.

„Sprememba je nastopila že leta 1848. Takrat so kmetje jeli se čutiti za gospode, omišljati si dolge suknje, kaditi cigare, delati si sploh le zidane hiše in jih pokrivati z opeko, obenem pa tudi neusmiljeno zapravlјati in narejati dolgove. Pa saj se je od takrat še vreme izpremenilo, da ne rodi zemlja več toliko in tako po redu vsako leto, kakor je prejšnje čase. Tudi babam se je zavrtilo v glavi, kakor da jih je vrag obsedel: obleka iz domačega platna se jim zdi preberaška, preveč bodeča; srka se sladki kofek; diši jim le štruca, domačega kruha: božje hrane so se naveščale. Brez pohujšanja ni bilo nikoli, pred letom 1848. spridila je največ deklet tlaka. Na tlaki se ni slišala nobena poštena beseda: tam je bila prava hudičeva šola za preklinjanje in kvantanje. Tlačanke so zalezovali ne le tlačani, ampak tudi „vaše gnade,“ poživljeni graščaki, njihovi sinovi in pisarji in grajski hlapci.

Za pisan robec prodala je marsikatera svojo nedolžnost. Škrici pa so jih lovili najlaglje tako, da so rekli dekletu: Ti Micika! bodi moja šocka, pojdi z mano, pa boš videla, kako ti bo odleglo. Če boš delala tlako dva dni, ti bom zapisal deset ali tudi petnajst dni. S tem so jih zmotili največ. Mesto te grdobije zaredile so se tisto leto druge, še veliko hujše. Punce so izgubile sram; jele so prav skušati se, katera se zna bolj vlačiti in goniti. Nekdaj je bilo veliko vasi brez k . . . , in brez nezakonskih otrok, zdaj je ni nobene več, v marsikateri se nahaja že več nepoštenih ko poštenih. Kakor imajo gospoda le med sabo zakone, tako so še v moji mladosti ljubili in jemali gruntarji gruntarske hčeri, kajžarji kajžarske, posli pa niso smeli delati med sabo nobenega znanja. Gospodar zapodil je hlapca, gospodinja deklo še tisto uro od hiše, ko sta kaj takega izvedela. Zdaj je razloček med stanovi nehal. Po eni strani zahtevajo snubači strašne dote, po drugi pa se vlačijo gruntarji z deklami, gruntarske hčeri s capini, meščani love kmetice in kmečki fantje se trgajo z mestnimi nataricami in drugim takim ostankom. Ljubili so se nekdam skrivaj, brez greha, zdaj se to godi pred celim svetom in matere dajo hčeram še potuho. Ni zdavnaj, ko je pripeljal v Bršlinu v grajsko krčmo fant svojo ljubico. Mati to zavoha, pokliče punco iz krčme in jo začne na cesti lasati in pretepati. Fant jo pride branit. Nastal je tak hrup, da je privrela cela vas skupaj. Baba upije: Ti ne boš hodila brez mene z dedci po beznicah. Fant se razveseli in pravi: Mati, če je tako, pa nikar ne razsajajte, saj se da to poravnati z lepo, pojte še vi z nama pit. Baba pravi: Sem že ne, kam drugam se ne branim. In privlekli so se vsi trije k nam pa

sem videla s svojimi očmi, kako sta objemali fanta od ene strani mati, od druge hči. Matere se zdaj še bahajo z ljubčkom svojih deklet, prej pa Bog ne daj, da bi izvedeli starši za kako zavezo svojih otrok. Včasih smo se ljubili tako, da smo se prijazno pomenkovali, si podajali k večjemu za slovo roko; objemalo se je hembrano poredkoma, kvantalo pa nič in kuševalo tudi nič. Navado, kuševati, ali kakor pravite vi Slovenci, poljubovati se, so imeli v naših krajih samo Ajdovčani, vsi drugi pa smo mislili, kar je tudi res, da je to velik greh, nečast naši veri. Kuševanje je dano za svete reči, da pokažemo svoje največe spoštovanje, zato kušujemo Boga, križ, svete podobe in posvečeno roko svojih mašnikov. Kar nas je starejših, trdimo tedaj po pravici, da se babe in dedci, ki se ližejo, strašno norca delajo iz vere in Boga. Ali sedanji mladini boste zastonj to pridigali. Še smejali se vam bodo in da pokažejo, koliko jim je mar za take nauke, se bodo začeli buškati kar pred vami. Meni so naredili to že večkrat, če sem jih svarila kaj. Dobro vem, kdo je zanesel to nespodobno šego v našo faro. V Prečino primožila se je neka Gorenjka, Vragovka, če jo poznate. Je res prava vragovka. Spoznala sem babo na novi maši. Povedala bom, kako raco nam je storila na tej novi maši. Ko se začnemo razhajati in si podajati za slovo roke, zakrohota se Vragovka: E tako slovo je prazno, jaz bom naredila po domače, po gorenjsko. In všk! skoči baba novomašniku za vrat in ga poljubi na usta. Vsi smo ostrmeli. Baba pa se smeje: Kaj zijate vame, saj bom tudi druge in začela je res kuševati mlade možke zaporedoma. Ko je vse oblizala, je šinila coprnica proč. Vidite, kako radi posnemajo ljudje

grde zglede. Od takrat poajdovčila se je naša prečinska fara. Še veliko let po tisti novi maši izgovarjali so se fantalini in njihove ljubice, če jim je človek to poljubovanje očital: E mati, molčite raje, saj je Vragovka dala bušek še novomašniku in se za to ni pogreznila v zemljo. — O, to je pač stokrat res, ne le enkrat, da se je pred 20 leti živelo in ljubilo pošteneje kakor zdaj. Toda morebiti še poštena ljubezen ni Bogu povšeči, vsaj moja mu ni bila, sicer bi bil vendar ljudi kako omečil, da bi se ji ne bili tako na pot stavili in jo neusmiljeno razdrli. Obhaja me vselej velika otožnost, kadar se spomnim svoje mladosti. Ali ker sva že tako v besedah in me poznate, naj bo: razložila bom vam tudi sama svojo ljubezen. Tomaž Milutin vam je dobro znan, kaj ne? Vidite, ta človek ni bil v svoji mladosti čisto nič podoben drugim fantom: ni ne pijančeval, ne igral, ne razsajal, ne pretepal se, ne ponočeval. Tercijala ga ni mogel imenovati ravno nihče, je rad včasi zapel in dal je za kak polič vina, drugače pa miroval, kakor da ga na svetu ni. Morda ste poznali že tudi vi kakega človeka, tako krotkega in do-brega, ki ni razžalil nikoli nikogar in bi ga tudi ne bil razžaliti mogel, ko bi bil tudi hotel. Taki ljudje, mislim, nahajajo se samo med Kranjci: Kar sem videla Nemcev, Lahov ali Madjarov, zdeli so se mi vsi tako hudobni in jezni, da sem se jih bala že od daleč. Vidite, taka blaga, ljuba duša je bil tudi moj Tomaž Milutin. Že govoril je tako mehko, tiho in milo! In na obrazu se mu je brala zgolj dobrotu in prijaznost. Kdaj sem ga začela imeti rada, vam ne morem povedati, morebiti v svojem petnajstem letu, kaj pravim! najbrže še prej ko v štirinajstem, gotovo veliko prej

kakor on mene. Spoznala sva se bolj natanko še le, ko je imel on 23 let, jaz pa 20, na Tržkigori. Saj za me ga ni na celem svetu lepšega in bolj veselega kraja, ko je Tržkagora. Vzdiguje se prav toliko, da diha človek nekako laglje ko v nižavi in zopet ne tako visoko, da bi se utrudil. Saj veste, kako daleč okoli gre z nje oko, kako dobro se vidi Posavje in tisti zeleni štajerski hribi, kjer raste zdravi bizelec. In kako se vrsti grič za gričem, gora za goro in kako prijazne dolinice se vijo med griči in gorami! Tu Stražka gora, Žabjek, Hmeljnik, Tržka gora, Vinji vrh, rajsko hribovje raško in tam pa visoki, temni Gorjanci in pod njimi Tolsti vrh, Podgorje, Mihovo, Ljubno, čez nje pa lepa velika cesta proti Metliki in Karlovcu. Po sredi pa se vije in teče počasno, kakor da ne more lahko zapustiti svojih Dolenjcev, naša mirna, dobrotljiva Krka med logi in njivami in dalje doli med neskončnimi travniki in spašniki. Pod človekom se razprostira in razkazuje ves blagoslov božji: Koliko polja, koliko gozdov, koliko žita in trave, koliko sladkega vina po vseh goricah takraj in onkraj Krke. In kdo bi seštel vse vasi, gradove in cerkve, ki se blešče iz obližja in daljave. In kako dobro se čuti človek na tej naši Tržkigori! V prijazni cerkvi priporoča se laglje ko v drugih cerkvah svoji pomočnici in materi Mariji. Nekaka čudna groza me je vselej prešinila, kadar sem stala pod tisto starodavno lipo! Pripovedoval nam je enkrat neki imenitni gospod, da so privezovali zanjo že Turki svoje konjiče, ko so hodili na Kranjsko ljudi morit in požigat božje veže, pod njo da so pridigali ljudem tudi aposteljni krivoverca Martina Lutra. In koliko ljudi se tu nabira o Malimaši iz vseh krajev sveta: Kranjcev, Hrvatov, Kočevarjev,

bogatinov, beračev, kmetov in gospode grajske in novomeške, kako različno se nosijo, kako bogato in zalo Kranjci in Kranjice, kako borno in žalostno Hrvatje in Hrvatice, Kočevarji in Kočevarice! Na tej gori sva se zmenila s Tomažem prvokrat, da hočeva biti on moj, jaz njegova. Ta ljubezen trajala je tri leta, lahko bi prisegla, da brez greha, brez pohujšanja, brez vednosti drugih ljudi. Pod okno prišel mi je Tomaž največ če kakih desetkrat, to vem, da vselej prve dni predpusta. Takrat me je prosil, naj se nikar ne možim, ampak počakam njega, dokler bi oče privolil, da se ženi. Slišite, kaj ne, da ste imeli tudi vi nekak poseben, svet občutek vselej, kadar ste pristopili k sv. obhajilu? Vidite, ravno nekaj takega obšlo me je vsak pot, če sem Tomaža zagledala ali šla mimo njegove hiše. Bog mi odpusti to predrzno besedo! Ali za to pa me je tudi Bog kaznil, ker sem ljubila tako ustvarjenega človeka, kakor smemo ljubiti le njega samega. Tomaž ima, kakor veste, celo, prav trdno kmetijo, moj oče so bili samo polgruntar, dote bilo mi je izgovorjeno 300 goldinarjev. Zastran tega bila bi se lahko vzela, ker se takrat ni še prašalo in bahalo kakor zdaj: Ali boste našteli 1000 gold., če ne, gremo naprej! Tomažev oče se je tudi sčasoma zasitil gospodarstva in mu je rekel še sam, da je čas, naj si izbere nevesto. Tomaž odgovori, da jo že ima in prosi, da me gre z njegovim dovoljenjem snubit. Starec pravi: Jaz se je ne branim, saj je hči poštenega gruntarja in pridna, govori še z materjo in sestrama. — Zdaj se nabere nad mano nevihte, kakršne mislim ni bilo od vesoljnega potopa. Jaz, veste, sem ustvarjena že tako, da se naglo ujezim, naglo pomirim. Včasih zavpijem na ves glas, da bi

človek mislil, bogve kako sem hudobna, pa se smejem še tisto minuto. Jezo držati, meni ni dano. Drugi ljudje so meni že veliko hudega želeli in storili, jaz nikdar nikomur nič. Pa saj ste se tu v naši sami lahko prepričali, da se ne prepiramo z možem in pastorko, da jima ne delam nič nadleže, kar vem in morem, da jima naredim iz srca rada po volji. Ali ljudje so me bili razvpili za poredno dražljivko, za hudobno klepetuljo, da bom odgnala tasta, taščo in svakinji od hiše. Najbolj objedala me je soseda Florovka, ki se je togotila name zato, ker so govorili fantje, da sem v celi vasi jaz najgorša punca, njena hči Micika pa najgrja. Ta baba je bila taka, ko sva stali enkrat z materjo pred hišo in sem klicala kravo: Čuha, na, Čuha! da me je začela obrekovati, kakor da bi bila rekla jaz svoji materi: Čuha! Florovka je hodila vsak dan k Milutinovim, ona je razdražila Tomaževo žlahto najbolj zoper mene. Vidite, jaz sem tudi taka, da govorim prijazno z vsakim človekom, prilizovati pa se ne znam nobenemu in Dolenjci hočejo to imeti, posebno pa je ljubila sladke besede Tomaževa mati. In tako, se ve, nisem se ji mogla prikupiti; kolikor več laži je slišala o meni, toliko raje jih je verjela. O, žlahta je izkopala grob že marsikateri srečni in pošteni ljubezni. Dostikrat imajo ljudje res prav, da se boje neveste. Jaz sama poznam veliko hiš, ki so jih morali zapustiti samo zaradi nje tast, tašča, svaki in svakinje. Kranjci Hrvate nekako zaničujemo, pa so stokrat boljši mimo nas bahačev. Vidite, tam pri njih žive v očetovi hiši vsi sinovi, včasih po pet in še več in vsi so oženjeni in nikoli ni prepira med toliko možmi in ženami. Naj dene kdo v eno hišo pet kranjskih rodovin,

nastal bo precej prvi dan tak ravs med njimi, da bi se pobili, če bi jih zopet ne razpodil. Pri nas je že veliko, če ima žlahta ljubezen na jeziku, srce je včasih prazno, še večkrat pa polno hudobne zavisti in kačje jeze. Bog ve, kaj dela. Hrvatom je podelil bogato zemljo, ker so je vredni, nam Kranjcem pa sirotno, ker druge ne zaslužimo. Tako vidite, vzdignila se je zoper mene Tomaževa žlahta. Zastonj me je branil, zastonj se je klel in rotil, da ljudje lažejo, zastonj je prosil in se jokal. Moral me je pustiti. Oh, kako iz srca so mi jezičnice to privoščile! S peklenskim smehljanjem so povpraševale me: No Lenčika, kdaj bo poroka? Tvoj ženin je res lep fant! Se ga lahko veseliš — bo ti pri Milutinovih dobro kakor v nebesih. Babe so me tako pikale in se iz mene norca delale, da mi ni bilo doma več ostati. Kaj sem takrat trpela, koliko žalovala in jokala, jezila in sramovala se, mi ni mogoče dopovedati, če bi vam ves dan pravila. Vsa obupana sem rekla v sebi: Proč, proč od doma s prvo priliko. Še tisto leto pride pome gruntar Čamec in jaz ga vzamem, samo da se iznebim prekletih marnov in zabavljic. Čez dve leti mi mož umrje. Imela sem z njim eno hčerko. Kaj hočeva sami? Ni kazalo drugače, omožila sem se vdrugeč in dobila vdovca, ki je imel tudi samo eno punčko. Tako sem dejala, bo najbolj prav; si ne bova mogla očitati eden drugemu večje število otrok. Že čez leto pa moja Jerica zboli za kozami in umrje. In tako sem zdaj sama na svetu. Kadar pokliče Bog tudi mene k Jerici, bo teklo malo solz na moj grob in še tiste se bodo kmalu posušile.

Ljudje govore: Stara ljubezen ne zarjavi. Izkusila sem, da je v tej besedi nekoliko resnice. Ko sem se

omožila, prišel mi je prve čase Tomaž dostikrat na misel, ali vest in vera sta mi zapovedovali, da takih izkušnjav ne poslušam. Če je kmečka ženska omožena, ima pa tudi toliko drugih brig in opravkov, da je take muhe ne morejo preveč nadlegovati. Pač res je, kar so pridigali enkrat prošt Arko, da molitev obvaruje greha enkrat, delo pa desetkrat, da je delo tedaj za deset molitev. Enkrat, vidite, pa me je vendar spomin premagal. Bila sem že v 39. letu in že toliko let z drugim možem, ko grem enkrat v nedeljo k maši v mesto. Snidem se z neko vrstnico, ki mi pove za Tomaža, da živi s svojo Tončiko v slabi zadovoljnosti, ali da trpi in molči. Ko grem nazaj domu in zagledam s hribčka Milutinovo hišo, pridejo mi na misel zlata leta moje nedolžnosti in lepa prijaznost z dobrim Tomažem in stori se mi naenkrat tako milo, srce mi stisne taka neskončna bridkost, da se zgrudim na tla in začnem jokati kakor otrok. In tako sem, sede pod smreko, gledala proti Tomaževi hiši in ihtela se več ko dve uri. Z velikim trudom sem se privlekla do doma; morala sem precej leči v posteljo in sem ležala bolna ves teden. Od takrat nisem več videla Novega mesta.

Človek je na svetu velika reva. Popolnoma srečnega ni še rodila nobena mati in ga nikoli ne bode. Vsi, kolikor nas je, ustvarjeni smo za trpljenje in za smrt. Ali bolj srečni, kakor smo in sicer veliko bolj srečni pa bi lahko bili, ko si ne bi grenili in strupili življenja sami med sabo z lažjo, zavistjo in vsaktero hudobijo, ki se le izmisliti da na zemlji in v peklu.

Igračica.

Popotoval sem čez Gorjance, da vidim zopet enkrat svoje semiške prijatelje. Z vozom dojde me Tomaž Milutin, ki je šel v belo Krajino po vino. Lahko trdim, da bi si prijetnejše družbe ne bil mogel želeči. Mož se mi je bil priljubil že sam po sebi, še bolj pa po pripovedki krčmarice Lenke. Čez goro sva šla peš, vesele se krasnega jutra, v vsakovrstnih pogovorih. O svoji ljubezni z Lenko mi začne praviti sam; njegova povest ujemala se je z njeno popolnoma, na zadnje zdihne: Zakaj ni čakala še dve leti! Mati so mi umrli in sestri se omožili — oče pa ne bi bili delali nobene zabave in neprilike. Kaj rad bi bil izvedel, kako in kje si je našel svojo ženo Tončiko. Tudi tej želji ustregel je Tomaž, kajti Dolenjec odkriva svoje razmere brez obotavljanja človeku, kateremu zaupa. In zaupanje dobiva kmalu, toda ga ravno tako hitro zopet gubi. Danes ti bo povedal vse tajnosti, jutri pa še ne ve, ali bi s tabo govoril. Misliš, da si se mu kaj zameril, da te je kdo pri njem začrnil, ali dostikrat se gode take izpremembe brez pravega vzroka; Dolenjca ne vodijo pravila logike, ampak trme. Danes sem bil tako

srečen, da me je počastil ta mož z odkritosrčnostjo, pripovedoval mi je tole:

Po materini smrti mi oče niso dali miru z ženitvijo. Ljudje so mi svetovali to, pa to, ali jaz nisem maral za nobeno. Večkrat sem hodil v bližnje mesto Vohonovce in sem popil včasih kak vrček piva pri krčmarju Cvetu. Pri njem je služila Tončika. Videl sem jo, vem, da več ko stokrat in ni mi prišla nikoli na misel kaka ljubezen, še manj pa to, da bi jo snubil. Obnašala se je prijazno proti meni, kakor proti vsakemu drugemu pivcu. Spretna, pridna in brhka se mi je zdela res, ali se je drugim tudi. Enkrat sedimo tako za mizo, jaz in še dva moja vrstnika in pijemo starino. Vino bilo je močno in prijetno, zato izvrnemo hitro več poličev, v tovaršiji se zbudi dobra volja, moja prijatelja začneta se šaliti, kakor je po mestih navada, z natakario, s Tončiko. Primož jo praša: Ti, ljubček, povej po pravici, da ti je dano na voljo, katerega izmed nas treh bi si ti izbrala, ali za šoceljna, ali za moža? Tončika se odreže: Za šoceljna nobenega, za moža pa Vašega tovariša tam, ki se drži modro, kakor se spodobi in ne blebeta tako neumno kakor vidva. Ta beseda šine mi skoz srce, s Tončiko se spogledava in molčiva. Drugi pot pridem sam, drugih pivcev ni bilo, s Tončiko se začneva pomenkovati. In tako sem hodil odslej k Cvetu vsak dan, ali vsaj vsak drugi dan, čez dober mesec rečem Tončiki, če bi mogla me rada imeti in bi hotela biti moja ljuba zakonska žena. Ona, vidite, pade mi okoli vratu, me poljubi, s solznimi očmi spregovori: O srček moj! Kako te ne bi hotela ljubiti in vzeti, ko si tako dober, tako pošten. In tako sva se kmalu zmenila in pogodila. Tončika me prosi

z vzdignjenimi rokami, naj ne povem tega nikomur. Saj poznaš ljudi; če bodo izvedeli, da se hočeva vzeti, grajali bodo mene proti tebi, tebe proti meni; naredili bodo zdražbo in kaj bi počela potem jaz reva — bilo bi mi skočiti v vodo, ker brez tebe mi več ni mogoče živeti. Te besede so se mi zdele jako pametne, ker sem dobro še pomnil, kako so hudobni jeziki odbili mene od Lenčike. In tako sva molčala oba ko smrt, vsi trije oklici bi se naredili obenem in v pondeljek bo poroka. Ali nekaj so ljudje vendar zavohali, bog sam si ga vedi, kje in kako. Prišle so k meni tri babe in malo pozneje sosed. Vsi štirje so me hudo svarili, mi prorokovali nesrečo, mi pravili, da je Tončika hianavka, kako je živela, vidi se od tod, ker je rodila že nekoliko mrtvih otrok. Babam pokažem jezik in vrata, sosedu bi bil oplazil s korobačem, ali je prej popihal. Tako, se ve, ne bi bil nikoli ravnal, ko bi se ne bil spominjal zaveze in razveze z Lenčiko. Pri nas je sploh lepa navada, če se kdo ženi, da gre prašat za dober svet g. fajmoštra. In tako sem jih prašal tudi jaz in povedal vse, kaj so govorile zoper Lenčiko babe in sosed. Gospod me poslušajo in pravijo nazadnje prav modro: Tomaž, če boš poslušal tuje čenče, se ne boš oženil nikoli in se tudi ne bi oženil nobeden drug, ker ga ni na svetu človeka, ki ne bi imel sovražnikov in opravljujev. Kadar se pa kdo ženi in moži, pa objedajo in lažejo še taki ljudje, ki v drugih rečeh niso naši neprijatelji. Je že taka navada. Vidite, ko bi mi bili gospod fajmošter rekli: Tomaž! varuj se, ljudi treba je poslušati, ne jemlji je — bi jo bil gotovo pustil, ker se brez privoljenja in potrjenja svoje duhovščine krščanski človek ne sme ženiti. Tako pa sem

se pomiril popolnoma, doma pa sem položil na mizo bič in brezovko, če mi pride še kdo obirat nevesto, da ga lahko precej malo pošehtam in spremim na cesto. Dve babi sta dobili takrat tako gorke čez pleča, da sta jih čutili vsaj tri dni. Vidite, tako me je bolelo, da so mi mrhe ugrabile s svojim grdim gobcem ubogo Lenčiko. In tako so naju oklicali in poročili, da še sosedje niso vsi vedeli, kdaj. Bahati se ravno ne morem, da sem ogrenil bog ve kak zaklad. Tončika je pač sitna kakor vse babe. Huda je tudi, pa to ne škodi toliko, zavidljive sosede mi ošteva in goni, da je veselje. Gospodinja mora imeti v naši vasi dobro namazan jezik, drugače se ne ubrani. Za hišo je kaj prav, da je prišla k nam: zna ne le varovati, kar imamo, ampak tudi še kaj pridobiti. Skoraj vsak teden se nese kaj na prodaj, zdaj lonec masla, zdaj kakih sto jajec, ali kak par piščet, ali pitan kopun, repno seme, predivo in drugi taki kmečki pridelki, druge sosede pa nič. Zato pravijo ljudje, da se v nje roki izpremeni kamen v denar. Vsako leto si lahko prikupiva kako njivico ali travniček, zdaj misliva, kako bi pridobila še en vinograd. Sitna in huda je pa res strašno; je križ z babami; ali brez njih pa kmetje tudi ne bi mogli prebiti lahko.

* * *

Štirinajst dni potem grem mimo Milutinove hiše in slišim jezni glas njegove žene: Šema, kaj si rekel hlapcu, zapreči samec? V samcu se že ne bom vozila. Če ni kolesec, raje nič. Bedak, kaj misliš, da sem kup gnoja? Dobila sem pravo avšo! še tega ne ve, da me mora voziti v kolescu, ga moram še le jaz opomniti.

Ti capin ti! ti zamazanec ti! ti hudič ti! le glej me!
druzega imena nisi vreden, tapica!

Mislil si: Kaj, baba, ti je treba do Vohonovcev
kolesca! Pojdi peš, kakor mi drugi, pa boš prišla z
nami vred v dvajsetih minutah. Ubogi Tomaž!

Vkljub tej sirovosti me je nekoliko mikalo spo-
znati to žensko bolj natanko. Prilik sem imel dosti.
Tončika bila je prav majhna, okrogla, spretna in pri-
pravna živalica, kakor živo srebro. Neprenehoma se je
vrtela in premikala, naprej, nazaj in zopet naprej in
ozirala in mahala z roko, zdaj z desno, zdaj z levo
in kimala z glavo in priskakovala in se trebila in šo-
pirila na vse mogoče načine. Fantje so ji rekli: igra-
čica in to ime ji je ostalo tudi v zakonu. Rodila je
več otrok, ali se ni izpremenila prav nič ne. Kadar se
je lepo oblekla in lišpala se je kaj rada, prekosila je
vsa dekleta ne le v živahnosti, ampak tudi v lepoti.
Kdor je le oči imel, moral se mu je priljubiti ta
okrogli, beli, polni obrazček in te jamice v cvetočih
ličjih in v malem podbradku in to presladko smeh-
ljanje na rudečih ustcih. Oči so ji tako živo igrale
in migljale, da se ni moglo precej razločiti, ali so
črne, ali rjave, ali sive, zdelo se je tako, kakor da bi
se bilo vsake barve nekaj primesilo. Malokdaj so
mirovale popolnoma in takrat je bilo, kakor da gleda
človek v globoko, svetlo brezдно, na čigar dnu leži
prava živa kačica, tista strupena s trooglato glavičico.
Oh, kako je tekel Tončiki še le jeziček! Sto raznih
reči je pripovedovala v en dušek; obračaje se sem ter
tja kakor veverica, govorila je obenem meni, možu,
dekli in vsakemu drugemu, ki je blizu stal, zraven pa
je še kakemu bolj oddaljenemu znancu prav razumno

namigovala. Ta lepi škratec je bil nevaren še kakemu čvrstemu junaku, kaj ne ovčici Tomažu!

Moj prijatelj Ivan Slobodin se je hudo jezil, opazivši nesramno opravljalnost dolenjskih bratcev, pa je hvalil nalašč zato vsakega človeka, samo da jih draži in jim zabavlja. Vselej, kadar je slišal grajati Tončiko, začel jo je iskreno braniti in zagovarjati; ker je videl, kako se sosedje zaradi tega togoté, hvalil jo je čedalje bolj, jo je povzdigoval nad vse druge ženske cele fare. Trdil je, da je lepša od vseh deklet, kar je bilo res, da je pridnejša od vseh gospodinj, kar je bilo preveč in celo to, da se tako poštena ne nahaja tri ure na okolo, kar je bila debela laž. Nevede in nehote si je pridobil s to brambo in hvalo prijateljstvo Tomaževe žene. Enkrat gre v Šentjernej na semenj. Prišla je tja tudi Tončika. Ugledavši ga skoči k njemu: Dobro, da sem Vas našla. Saj nimate nič opravka na sejmu, kaj ne? Sediva skupaj na voz, pa pojdiva proč v Belo cerkev ali kamor bo, da se bova kaj pomenila. Ivan se smeje zabavljivo in privoli. Spotoma pela mu je hvalo, da take še nikoli ni slišal; rekla mu je, da je on njen edini pravi prijatelj, da je vse izvedela, kako jo zagovarja; nazadnje ga je pa prav prijazno pokarala, kako da ne pride nikoli v vas. Vozila in gostila sta se semtertja poldrug dan in bi se bila še dalje, ko ne bi bila Tončika opazila, da tovariš neče razumeti njene prijaznosti. V Šmarjeti ga naenkrat pusti in se drdra proti domu sama. Tomaža utolaži z lažjo, da je šla iskat vina. Od takrat ni marala več za Ivanovo brambo, če sta se sešla, govorila je z njim mrzlo kakor da ga komaj pozna, najraje pa se ga je ogibala.

* * *

Sedel sem v gornji krčmi in se pomenkoval z romarji, ki so se vračali s Čateža in se prišli krepčat. Pravili so veliko o tatvinah, ki se gode po zidanicah in hišah in da tatov ne morejo zasačiti. Žena, kateri so rekli Meleška, praša krčmarico, ali ve, če so kaj našli pri Milutinovih ali nič. Krčmarica odgovori, da so prišli preiskavat žandarji, ali da niso zasledili nič. Jaz se začudim in rečem, da ne morem verjeti, da bi imeli ti ljudje kaj s tatovi, ker ima Milutinova hiša dober glas, slovi že od nekdanj za eno najpoštenejših. Meleška se nasmeje: O saj ne bo slovela dolgo ne. Poznam dobro tisto igračico, tisto zvito tičico Tončiko, sva skupaj služili več ko pol leta in vem tudi, kaj je delala drugje. Če se ne bom zamerila, vam jo bom malo popisala. Tončika se baha, da je Ljubljankanka, pa laže. Saj jo razodeva že jezik, da se je polehla v Šent-vidu. Ali veste, kje je Šent-vid? Dobro, zdaj bom pa povedala, kaj je ta Šent-vid za našo deželo. Včasih so se ljudje menili in ugibali, kje se je zaredila ta spačenost, ki jo vidimo zdaj povsod okoli sebe. Nekateri so dejali: Kmetje so se izvrgli po gospodi, zato so začeli živeti tako po gosposko. Drugi pa so rekli: Ta lišp in napuh razširil se je po deželi iz mesta, kmetje posnemajo meščane. Moja mati in druge stare žene pa so dejale: Ni res, gospoda je bila tudi prej, mesta so bila tudi prej, pa se ni izpridil nihče: smo živeli po starem, smo nosili opravo iz domačega pridelka, smo uživali kmečke jedi, črn kruh, še bog, če ga je bilo. Ta kuga se je zalegla v Šent-vidu in od tam se je razšla in raztrosila po vseh vaseh in kotih kranjske dežele. V Šent-vidu začele so si babe najprej špogati kofek in štruco in vsake sladkarije, Šentvijanke

delale so prve tiste drage mrežaste peče, one so začele nositi tiste bahate špenzerje in tiste zobčaste in kljukaste kiklje, pregače in druge cape, one so prve začele raznašati po kmetih tenko platno, pavoljnate in druge take kupivne cunje in pajčevine in ljudje so začeli segati po teh dragih spakarajah, ker so se jim zdele lepše na oči mimo domačega pridelka, niso pomislili, da niso za nič in da bodo zanosili svoje lepe gruntce s to potrato. Tako so se potepale Šentvijanke po svetu, so kazile druge in se pokazile tudi same. One so se začele prve pajdašiti in pariti s škrici in da jim se bolj priliznejo, izmišljevale so si vsako leto kako novo gosposčino, kako grdo, do zdaj na kmetih še neznano šego in prismodarijo.

V tem slovečem kraju zagledala je Tončka beli dan in že v otročjih letih jela je kazati, da je kos svojim rojakinjam. Dedce je lovila že v 14. letu, v 15. šla je po svetu v službo. Dolgo ni ostala nikjer, ali so jo zapodili ljudje ali pa je bezljala sama naprej. Najraje služila je v krčmah, se lahko ve zakaj. Sama sem jo našla, ko se je umivala z vinom in te pomije prodajala je potem pivcem. Včasi je celi dan razsajala in skakala, komaj se je ulegla spat, hajd zopet na noge, pa je hodila skrivaj celo noč po beznicah in je skakala s potepuhi in bog ve kaj še družega delala. Brez fanta ni mogla živeti, ali eden ji je bil premalo: lovila je brez razločka stare in mlade, gosposke in kmečke, oženjene in neoženjene. Po glavi sta ji zmirom brenčali dve misli: dedci in lišp. Prisluziti si toliko ni mogla, da bi si omišljevala iz svojega svilnate robce in baržunaste jopice. Kradla ravno ne vem da bi bila. Če je pa kak dedec kaj vzel in ji dal, je pa rada je-

mala, ga ni prašala nikoli, kje si dobil, še nagovarjala ga je, naj ji prinese kmalu zopet kaj družega, kak zlat prstan, tržaške uhane ali kako drugo dragocenost. In tako se ve ni mogla biti tako nafrfuljena nobena druga kakor ona. Možake vodila je strašno za nos, pa so drli za njo vse eno kakor psi za psico. Če je sedela za mizo, prilizovala se je vsem, enemu je migala, z drugim govorila, tretjemu stiskala roko, četrtega drezala pod mizo. In bedaki niso opazili nič! Vsak je verjel, da je njegova in samo njegova, da se iz vseh družih le norca dela. Kadar se je v enem kraju preveč osvinjala, je pobegnila pa drugam, kjer še niso poznali zrele tice. Če je hotela ujeti kakega malopridnega vlačugarja, potepala se je z njim brez sramu. Ko je prišla že bolj v leta, si je mislila: V kako pošteno, trdno hišo bi bilo vendar najbolje se vriniti, pa je zalezovala dobrega fanta z ravno tako umetnostjo, kakor falota. O, kako se je znala hliniti in sliniti mu, kako pridno je letala v cerkev, kako pobožno je poklekovala pred altar in molila po cele ure, doma pa je ni bilo spraviti proč od dela: vstajala je prva, spat hodila najzadnja, trpela je z voljo vsako sitnost, vsak trud, obnašala se je proti vsakemu v hiši kakor jagenjček. Taka svetopetnica znala je biti Tončika, dokler se je nadejala, da kaže. Če se ji je fant izmuznil in čutil, s kakim hudičkom ima posla, pa je zvihrala na novo in brodira po starih grehah in razvadah. To bi bilo veliko čudo, da bi taka mrcina ne iztaknila kaj. Kar se govori, da je rodila več mrtvih otrok, je tako res, da lahko na to prisežem. Če bi hotel človek vse to naštet, kar je delala in onegala po svetu, bi napisal lahko debele bukve pa bi nazadnje videl, da je veliko

njenih skokov in srbečic še pozabil povedati. Taka vam je ta igračica! Na božjem potu šla sem k spovedi in sv. obhajilu, že zato ne bi govorila jaz tako, če ne bi vedela, da je res. Po sv. obhajilu bi me bila groza lagati. Bodete že slišali, da se ne bodo zvršile dobro te komedije. Tončika ujela je Tomaža s svojo hinavščino. Zdaj jo ima na glavi, ne more je več pognati od hiše — pa boste videli, da ne bo mirovala zmirom, stara žilica zaigrala ji bo vnovič in dirjala bo lahko še huje ko prej, ker pojde vse na račun trapastega možiceljna.

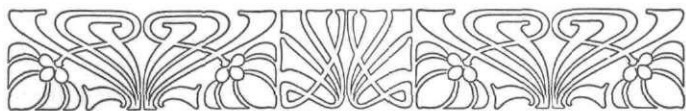
Meleška je naklobuštrala toliko praznih marnov zoper najbolj napredno in omikano vas in faro dolensko, da ni bilo mogoče sprejeti vse za resnico, kar je besedovala o Tončiki. Ali gorje Tomažu še zmirom, če je tudi devet desetih laži v njenem popisu!

* * *

Popis bil je žalibog resničen, Meleškino prerokovanje se je izpolnilo. K Milutinovim začeli so zahajati mladi zapravljevci in pohotniki. Tončika je z njimi pila, plesala, se vozila, praznovala cele noči gnusne orgije. Tomaž jo je zastonj opominjal in prosil, se je zastonj jezil in preklinjal. Tončika se mu je smejala in mu bahato kazala kupe denarjev, katere ji neso te veselice. Predobri mož ni bil več gospodar v svoji hiši. Po prvi preiskavi pazile so uradnije ostro na Milutinovo krčmo. Sledile so kmalu nove prijave in preiskave. Našlo se je mnogo ukradenega blaga in dokazalo, da ga je kupila deloma Tončika brez vednosti Tomaževe za pol cene od tatov. Ali krčmarico obsedel je bes lakomnosti, da se ni plašila nobene nevarnosti,

nobene kazni in nobene sramote. V hišo sprejme zopet brez vednosti svojega moža zloglasnega ponarejalca bankovcev in ga skrije pod streho. Tu je tiskal banknote več tednov, jesti in piti nosila mu je Tončka sama, pod streho ni pustila nikogar. Ponarejeni denar se začne po okolici širiti, ljudje vpijejo na pomoč, gosposka pomnoži pozornost, sum leti na Milutinovo hišo, na Tončiko. Krčmarico zapro, ni se hotela udati, krivica se ji popolnoma ni dala dokazati, ker niso zasabili ne ponarejalca, ne njegovega orodja, ne sokrivca ali priče. Samo toliko se je jasno razvidelo, da je Tomaž nedolžen. Ali vedno še dohajajo nove prijave in sumi. Tončika presedi v ječi poldrugo leto. Od sramu, jeze in žalosti ne ve Tomaž, kam bi se djal. Srce mu upade in slednjič obupa nad sabo in nad božjo previdnostjo. Udal se je pijanstvu in začel prepovedano zavezo s svojo deklo. Ko pride Tončika iz ječe, neče z njo govoriti, je še ne pogleda ne. Ona kriči in divja — zastonj, prosi za odpuščanje, obeta poboljšanje — tudi zastonj. Pogled na uboge otročiče mu omehča zopet srce, poda ji roko, ali prejšnje prijaznosti naj ne zahteva več. To ji je rekel naravnost. Deklo je dal od hiše. Tončika zdaj miruje in obžaluje morda res svoje grehe. Velikokrat jo vidijo objokano. Edina zabava so ji otroci in molitev. Kadar koli srečam Tomaža, godrnjam na usodo, da mu ni privoščila sreče in zaveze s pošteno, tako presrčno ga ljubečo Lenčiko.

Kukavica.

Blaž Krenec je bil človek pokvečenega života in grdega, čudno stlačenega obraza. Seznanil sem se z njim v Češčivasi, v krčmi. Z nevoljo sem opazil, da ga znanci zasmehujejo in zasramujejo, če ravno ni razžalil nikoli nikogar. Če sem jih vprašal, kaj jim je storil žalega, so odgovarjali: Kaj? nič! mi se šalimo zato, ker je švedra in avša. Če bi ga bil obdaril Bog z bogastvom, bi ga bili ti Dolenjci častili in se mu prilivovali, prezrši nelepo postavo in slabi razum. Mož mi se je smilil: rad sem prisedel včasi k njemu in se z njim kaj pomenil in Blaž se je tudi veselil moje družbe; kadar sem prišel v krčmo, ni se hotel pogovarjati z nobenim drugim ko z mano. Enkrat se namerim nanj v Kačjiriti. Sedel je pod hrastom v senci, poleg njega je stal polič vina, na deblu slonela je stara, dolga puška. V čudu ga prašam: Blaž, kaj ste danes lovec? Dobro jutro. On pravi: Ne samo danes! To mi je že staro veselje. Ali vi bi težko uganili, česa iščem in kaj streljam. Jaz ne maram ne za lisice, ne za zajce. To so nedolžne živali. Zalezujem rajši hudega tiča, proti

kateremu je jastreb pišče, kregul pišče, orel pišče, veste, jaz streljam kukavice. „Za božjo voljo, kaj so vam naredile te nedolžne ptice, ali so vam prerokovale bližnjo smrt?“ — To ne, briga me je za smrt! Saj tako ne vem, čemu živim. Jaz ne bi rekel smrti, če pride pome, kakor tisti starec: Pomagaj mi nesti butaro. Smrt je krt — mora riti krtine, zdaj Petru, zdaj Pavlu, kaj ji je mar, če zagrebe pod krtino prav kakoga cesarja ali papeža — ona nima oči, ne vidi, koga zasiplje, nima solz, ne joka. Smrt je dobra mama, nas povije tako trdo, da se ne ganemo več in nas vendar ne boli, spimo tako naprej, naprej, dokler bo Bog hotel. — Tem besedam Krenčevim se nisem čudil dosti, ker sem našel že premnogokrat, da razglašene „avše“ rade modrujejo in včasih ne preslabo. Željan sem bil samo izvedeti, kaj ima mož s kukavico. Ko ga lepo prosim, da mi pove to, se zamisli in reče po dolgem molku: Veste, jaz streljam kukavice zato, ker jih ne morem videti. Pravil mi je neki lovec, da ta žival ne dela svojega gnezda, jajca da hodi nositi v tuja gnezda, naj jih ležejo drugi, mlade rede naj drugi. Mrčes odraste v gnezdu, kremplje, kljun, jezik ima kakor iz železa in grlo požrešno. Kar nanese jedi očim in mačeha, je dosti komaj zanj — nikar za celo rodovino. In tako pravi mlada kukavica v tuji hiši: Pik-pik! in domači sinčki in hčericice so kmalu mrtvi in pometani iz gnezda. In kos, ali drozeg ali škorec ali ščinkovec redi zdaj lepo svojo edino preljubo kukavico in se mora nazadnje še veseliti, da tudi njemu ne izkljuje oči. Tako mi je pravil tisti lovec. Če je res, ne vem, morebiti dela to kaka druga žival, ne kukavica, morebiti pa tudi nobena ne. Ali meni je to vse

eno; odkar sem slišal povest, mi je zamrzelo tako na tega tiča, da ga ne morem videti živega, še kadar ga ustrelim, ga ne vržem v torbo, ampak pod noge in top! top! top! ga tarem in manem tako dolgo, da ne ostane družega ko krvavo perje. — Ko ga v vedno večem čudu prašam, odkod izvira tolika srditost, ni hotel dolgo nič povedati, je mrmral nekaj zase, nosljal tobak, kihal, srkal svoje vino in zopet mrmral. Še le čez kakih 25 minut poda mi roko in reče dobrovoljno: Naj pa bo, veste zato, ker vas imam rad, ker se pomenkujeva večkrat tako mirno, pošteno, ne pa po cigansko in po pijansko, ker to mi verjemite, da so naši farmani sami cigani in pijanci, zato pa jim želim tudi hudiča za botra. Midva pa sva prijatelja, kakor Bog zapoveduje, zato pa bom tudi oznanil vam svojo rano in skrivnost. Saj je do zdaj nisem še nobenemu razun duhovnim gospodom, ali pa kakemu prijatelju, ki je bil tako dober kakor vi. To se pravi, kadar sem bil trezen. Jaz imam pa to nadlogo, da me premaga večkrat vino, v vinu se ve pa pripoveduje človek svojo izpoved vsaki babi in svinji. Slišite, ali ste poznali tisto trebušno „vašo gnado,“ rajnkega Zelnikarja? No, če je niste, jo boste spoznali pa zdaj. Ta mož — oho! kakšen mož! — ta falot bil je strašno bogata živina, denarjev bi nikoli ne bil preštel, moral jih je meriti, cekine na majolike, tolarje na mernik in merili so jih več tednov noč in dan. Vidite, zato pa smo tudi spoštovali ga bolj ko cesarja ali papeža, odkril sem se mu že, če je bil pol ure daleč in tako vsi, tudi gospodje. Dal pa ni nikoli nobenemu nič — je spravljal le na kup, zraven pa je stradal, da se je kar vanj videlo. Ali vselej si ni mogel pomagati, ker je bil vaša gnada;

pripeljalo se je k njemu gospode po 10 kočij na enkrat; taki niso prosili, jih ni mogel goniti čez prag in ščuvati nanje pse, kakor jih je na berače; so kar ukazovali: Pečenke gori! vina gori! Hočeš-nočeš-moraš jih gostiti. Da mu ne popijo preveč vina, nametal je vanj hobata in strupa, gospoda je kozljala, kakor kozljamo mi kmetje, nič lepše. Nekateri so kleli Zelnikarja in niso prišli več — in to mu je bilo najbolj prav, drugi pa so še hvalili vašo gnado: češ tako močnega vina ne prideluje nihče in so hodili še zanaprej zalivat se s strupom in kozljat. Otrok Zelnikar ni imel veliko, to se pravi, imel jih je, ali je rekel, da niso njegovi, da jih je nabrzdala baba z drugimi dedci in to je tudi res, ker teh šoceljnov sem sam poznal pet in bilo jih je morda še več. Pravzaprav res ni vedel Zelnikar, koliko ima svojih in koliko pa mu jih je nanesla v gnjezdo kukavica. Ali Zelnikar ni bil kos ali škorec, najstaršega je spoznal in dal ga v šole, druge pa je zapodil, naj jih hrani, kdor jih hoče. O, Zelnikar bil je sam kukavica in ni tajil nič. Velikim bogatinom ni treba nič sramovati se, jih časte vse eno. Tlačanke so večkrat popraševale Zelnikarja, zakaj štima dekleta? In vaša gnada se jim je smejala in dejala: Vidite, noričice! ve ne razumite tega. Bom Vam jaz razložil, to je takole: Če mi rodi otroka gospa, treba je poseči globoko v žep, je treba pripraviti zanj 20.000 in tudi 30.000. Če pa ljubim dekleta, je opravljeno vse s 300 goldinarji, včasih še s pavoljnatim robcem, ho ho ho! Tlačanke so se smejale in govorile: Kako so naš gospod pametni! Taki so bili naši ljudje tiste čase, ko smo delali še tlako. Saj pa zdaj več niso! O, zdaj se ne bojimo več vaših gnad, se tudi ne šopirijo tako

med nami, kukavicam se godi slabo dandanašnji. Bog hotel, da bi se jim bilo tudi takrat! Jaz in moji bratje hodili smo tudi na tlako, zato me je Zelnikar poznal in se z mano včasih tudi kaj posmejal in pošalil, kadar je bil dobre volje, to se pravi, kadar je prav debelo koga opeharil za vino ali za kaj družega. Enkrat grem popoldne domu iz cerkve. Veste, vselej sem počakal v cerkvi, da so vsi odšli. Nisem hodil rad z drugimi, ker so me imeli preveč za norca. Proti meni pripelje se vaša gnada. Jaz se odkrijem in ga pozdravim: Dober dan 'r—gnon (Euer Gnaden)! Zelnikar reče kočijo ustaviti in me praša prijazno: Blaž, kako je, zakaj se ne ženiš? Mislil sem, da se norčuje pa sem dejal: Gospod! ženijo naj se tisti, ki jih dekleta rada imajo. Moja noga jim je prekriva, moj nos pretumpast in desno lice predebelo. Tudi ne znam ne plesati ne žvižgati. Meni 'rgnon se dekleta le smejajo, sem vesel, če imam mir od njih. Vaša gnada pravi: Blaž, ali se ti blede? Ti si zdrav, čvrst fant, delaš za tri druge. Vem za punico, ki bi te rada vzela. Saj poznaš Brekovo Rozalko. Ima kajžo in njivo in je tako pridna kakor ti. Živela bodeta lahko, dela se vama ne bo nikoli manjkalo. Vzemi jo! Za zdaj z Bogom, se bova menila drugikrat kaj več o tem. In od takrat začela mi je Rozalka brenčati po glavi. Bila je res zadovoljna z mano in tako sva se vzela. Vidite, nisem ji mogel kar nič očitati, z mano je bila dobra, delala je tudi rada, že sem mislil, da sem mož. Čez pol leta rodi mi vražička Miheljna. To se mi ni zdelo nič čudno, marveč sem bil tako vesel, da sem kar ukal. Naenkrat pride cerkovnik po me, naj pridem k gospodu. Držali so se gospod strašno nejevoljno. Jaz se nisem čutil

nič krivega in prašam, kaj je. Gospod mi pravijo: Kaj se, za božjo voljo, ne bojiš Boga, da si se drznil stopiti v sveti zakon obložen s smrtnim grehom? Jaz gledam debelo in ne razumem, kaj mislijo. Zdaj mi začno šteti: Oženil si se po Veliki noči, kaj ne? Vidiš, od takrat je en mesec, dva, tri, štiri, pet mesecev in 21 dni in v tvoji hiši je že porod! Sram te bodi! Kaj sem jaz vedel, kdaj sme biti porod in kdaj ne. Začel sem se braniti, in ko to ni pomoglo, tudi jeziti se in pridušati, da sva z Rozaliko nedolžna, da nisva imela pred zakonom nič pregrešnega znanja. Gospod me tako nekako čudno začno pogledovati in se skoraj zabavljivo mi smehljati. Zmerjali me niso več, dejali so samo: Greh se je zgodil pred zakonom, če ga nisi storil ti, ga je pa kdo drugi, kaj res ne veš, bedak! da nosijo matere po devet mesecev? Zdaj sem gospoda razumel. Kar po glavi se mi je vrtilo, ko sem šel proti domu. V vsem svojem življenju nisem toliko klet, kakor takrat, da me je bilo že samega strah in sem se ozrl, če se ne zbira kje kak oblak, da me zadene iz njega strela. Ko pridem v hišo, začnem rjuti, čudo, da se ni zrušila. Ženi sem rekel vse drugo, samo ne človek. Ona je molčala in se jokala. Ko se nekoliko umirim, pravi: Blaž, ti se huduješ po pravici, jaz sem te oslepčila. Prosim te samo za eno reč, pojdi mi najprej po izpovednika, da se spravim z Bogom, potem me ubij, če hočeš, saj mi ni živeti več po taki sramoti, ki sem jo naredila sebi, tebi in svetemu zakramentu. Te besede so me ganile, da je spoznala krivico. Rekel sem ji: Bog je usmiljen, njegove milosti smo vsi potrebni, zato ti odpuščam za to pot, toda gorje, ako se osvinjaš še kdaj. Toda nekoliko te bom pa vendar

kaznil — ali pa ne. Otročnice morajo piti veliko vina. Povej po pravici, kdo je oče tvojega Miheljna. Če ne poveš, ga ne dobiš ne kaplje, če pa poveš, ti ga bom kupil dve vedri najboljšega. In Roza mi je povedala po pravici, da je fantov oče Zelnikar in da je svetoval kukavici tako oskrbnik, tisti mali škkrat Petrica, da naj prinese svoje jajce v moje gnezdo. Bil sem vesel in še kako! Zdaj sem vedel, koga imam zgrabiti. O, nisem se bal nič tega peklenskega svata, te lačne vaše gnade. Vzel sem sekuro in šel v grad. Nisem potrkal nič, kar naravnost sem šel nadenj, pa sem zarjul: Ti satan! zdaj mi boš dal 1000 goldinarjev ali pa življenje. Ti peklenska kukavica ti! kaj misliš, da bom redil jaz tvoje pankrte? Zelnikar je začel klicati na pomoč, jaz pa sem dejal, naj zine še eno, pa mu bo šla glava na dvoje. Pa sem zavihtel s sekuro tako pa tako. In falot jel se je tresti kakor šiba, pa je posegel v miznico in mi začel usipati na tla denar, papir in tolarje, vse skupaj. Bankovci so leteli sem ter tje kakor metulji, srebro pa katalalo se po vseh oglih. Toliko denarjev nisem videl še nikoli v življenju. Jaz planem in grabim in pobiram in naberem celo bisago. Zdaj grem in ne rečem nič z Bogom. V hosti se usedem in štejem in naštejem celih štiri sto goldinarjev. Tako sem izplačal Zelnikarja in denar mi je zalegel dobro, sem kupil vinograd in še mi je ostajalo za veliko poličev. Kmalu potem se je vaša gnada iztegnila. Jokal bogme nisem, še veselil sem se, ko sem slišal, da je umrl Zelnikar brez svetega olja in neizpovedan. Zdaj ga imajo njegovi rogati bratci. V nebesih bi me bil gotovo nadlegoval, naj mu odpustim in jaz sem taka dobra reva, da bi mu bil res odpustil, ali vse eno bi se mi bilo sitno

zdelo stati v nebesih poleg njega. No, zdaj vem, da ne bo treba. Roze nisem kaznil jaz, zato jo je pa Bog. Veste, bila je prej res lepa, zgolj mleko in kri. Sosedje so me svarili: Blaž, pazi dobro, zasolila ti je prej enkrat; zdaj ti bo lahko stokrat. Roza dobi zdaj koze. Nevarnosti ni bilo nobene, prebolela je kmalu, ali koze so jo opisale tako grdo, kakor da ji je mlatil hudič grah po obrazu. Žaloval za to nisem nič, sem dejal: Saj tudi jaz nisem lep. Rodila mi je še enega fanta, Lukca, in za Lukca vem, da je moj. Vidite, kar je res, je res. Roza vedla se je v vseh rečeh, kakor sva hotela jaz in Bog. Delala je na vse pretrge. Zaslužila sva si marsikak krajcar in si prikupila košček tukaj, košček tamkaj. In bogoslužna je bila bolj kakor jaz, ob nedeljah in velikih praznikih je šla v cerkev po trikrat, tudi križev pot je molila rada. Kar je bila dobila od Zelnikarja: prstane, uhane, kiklje — je vse prodala in nesla denar precej za svete maše, da se bero za njene grehe. Pustila je ves lišp, vso potrato. Bil sem z njo res prav zadovoljen. Tudi Mihca sem imel rad. Vzel sem ga dostikrat v naročje in ga tolažil, če je jokal: Ne cmeri se, res si pankrtček, ali prinesel si mi v hišo dotico. Ojatutaja! Vse bi bilo dobro, če bi bil ostal Mihelj zmirom majhen. Ali kukavica je hitro rasla in začela kazati vse to, kar ji je bilo prirojeno. Moj Lukec ni imel mira, kljuvala ga je noč in dan. Revež ni nehal jokati, včasih ga je udrihal z roko, včasih s palico, včasih nažigal ga s kamenjem. Vidite, tak je postajal Mihelj in še hujši. Lagal in kradel in pojedal je smetano in začel pijančevati že v otročjih letih. Ni ga bilo mogoče strahovati. Mene je ugriznil enkrat v prst, materi pokazal večkrat jezik

in ji nekaj rekel, kar je res bila, ali je groza slišati kaj takega iz otroških ust. Moj ubogi Lukec trpel je največ, dostikrat je bil ves črn, tako ga je mlatil poradni pankrt. Ko je imel Lukec 12 let, ni mu bilo več živeti pri divjaku, pa je pobegnil. Zajec skoči iz suhega grma rad v zelje, če more; naš človek pa jo pobriše iz kranjske revščine v Hrvatijo, da mu odlagne. Tudi moj Lukec je šel med Hrvate, Bog jim povrni vse dobrote, katere je prejel od teh dobrih ljudi. Najprej se ve je služil za pastirja, pozneje za hlapca in nazadnje za voznika. Več let nismo vedeli nič, ali še živi ali ne. Prvikrat je pisal iz Karlovca, takrat je bil že hlapec. Z Miheljnom sva imela tak križ, da ne morem dopovedati. Mater je začel tepsti, uboga reva je zbolela in umrla bržkone od žalosti. Zdaj sem stopal Miheljnu pa drugače na pete. Žvižgala mu je po plečih marsikdaj debela krepelka. Jel se je potepati z drugimi faloti, lovili so ga beriči in žandarji, na zadnje zapisal se je v vojake in tako sem našel mir. Pripovedovali so pozneje drugi naši vojaki, da se je mrcina neki dobro obnašal na vojski, da je dobil dve svetinji in še nekaj družega. 1866. leta ubili so ga Lahi pri Veroni. Tako sem ostal v hiši sam, sem obdeloval, kolikor sem mogel, drugo pa dajal sebenjkom v najem. Lukcu sem dostikrat pisal in poročil, naj pride za božjo voljo domu, da prevzame gospodarstvo. Odgovoril mi je, da se mu je hrvaška dežela tako priljubila, da je ne more več zapustiti, na Kranjskem bi mu bilo dolgčas, tudi ne zna več govoriti po kranjsko. O, Lukca imam rad, zato bom povedal še katero, kakšen je moj sinček. Vidite, proti meni je tako dober, da mi je začel pošiljati denar že iz Karlovca, ko je še

hlapčeval, še več pa pozneje, ko je vozil gospodo in je bil oblečen tudi sam po gosposko. Ko so se vračali spomladi naši drvarji s Hrvaškega domu, prinesli so mi od njega večkrat pozdravljenje in tudi kake hlače, enkrat še celo lepo dolgo suktnjo z žnorami. Kočijažem gre na Hrvaškem dobro. Imajo denarja ko črepin, iz Reke mi je pisal, da so napravili kočijaži med sabo velik ples z muziko in da je prišla največa gospoda gledat in veselit se z njimi. Tudi je pisal, da so kočijaži sami Kranjci, ali so se vsi pohrvatili in jim ne diši več kranjska dežela. Obiskat prišel me je Lukec na dom samo dvakrat. Hembrano lep fant je zdaj moj Lukec, ne taka pokveka kakor jaz, ampak veste tako visok, ravan, vesel, zdrav, rudeč — korenjak od temena do podplatov. Bog mi je naložil dosti križev, trpel sem jih, kolikor sem mogel, z voljo, zato pa mi pošilja na stara leta tudi kaj veselih dni. Saj veste, kako me sosedje zasmehujejo in mi osle kažejo. Prav močno se mi zdi, da delajo tako z mano, ker mi zavidajo. Kadar grem pit jaz, plačam tudi račun, Lukec me ne bo zapustil; sosedom pa mora krčmar kredati. To sem skoraj pozabil povedati, da moj Lukec ni več kočijaž. Bil se je seznanil z žensko, ki je imela grošev in hišo, tam nekje pri Zagrebu in jo je tudi vzel. Imata tudi krčmo in pivcev je zmirom vse polno. Veste, takrat, pred ženitvijo prišel je vdrugič domu in je silil tudi mene, naj prodam, kar imam in grem z njim proti Zagrebu. Rekel mi je, čakajte, kako že: Brate! hajdmo skupa na pir! Veste, pir je po hrvaško „ohcet“ ali svatovščina. Jaz pa sem dejal: Če ne moreš pustiti ti svojih Hrvatov, je še teže zame starca, puščati Kranjce. Sam v sebi pa sem si mislil tudi tako:

Škodo in jezo delale so mi kranjske kukavice, ne pa hrvaške. Na Kranjskem preganjam in pobijam te spake z veseljem, naj bo vreme kakršno hoče. One doli, onstran Kolpe, pa naj žive v božjem miru, naj prerokujejo dolgo življenje svojim Hrvatom in mojemu sinu Lukcu.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421896

